NIEUWSBLAD

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Jaargang 26 | nummer 2 | juni 2015

100 jaar Van der Leeden Mandwerk

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:

H. van den Heuvel	Voorstraat 99	4132 AP Vianen	tel. 0347-355180

Vice-voorzitter:

D. Siegersma	Fransestraat 12	4233 ED Ameide	tel. 0183-602676

Secretaris:

C.W. Broekman	Broekseweg 59	4233 CT Ameide	tel. 0183-601811

Penningmeester:

J. Stasse	De Bogerd 19	4233 GN Ameide	tel. 0183-602488

Algemeen adjunct:

J.A. Maatkamp	Lekdijk 18	2769 GA Langerak	tel. 0183-602071

Leden:

C. van Gelderen	Prinsengracht 43	4233 ET Ameide	tel. 0183-602198
J. de Gruyter-de Kruyk	Voorstraat 3	4233 EA Ameide	tel. 0183 609280
A. Terlouw-vd Grijn	Vijf Akkers 18	4235 AH Tienhoven	tel. 0183-602110
J. Verwolf	Paramasiebaan 4b	4233 EX Ameide	tel. 0183-601749

BESCHERMHEER

dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide

ERELEDEN

A.M. den Oudsten, C. Rijnhout, G. Streefkerk † en P. Will †

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

J.D.C. Laroo hv@laroo.net

REDACTIE NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

C. van der Grijn cvdgrijn2@gmail.com

B. Provoost bram.provoost@kpnplanet.nl

A. Tukker ajtukker1943@kpnmail.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €17,50 per jaar, over te maken op bankrekeningnummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.
Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Drukwerk: Van der Perk Groot-Ammers

Inhoud juni 2015

3 Reacties van leden

4 Ontwikkeling ledenbestand

4 Zeshonderdste lid Historische Vereniging

5 Raadselachtige boerderijnamen in Tienhoven Wie weet hier meer van?

6 Het beleg van Hagestein in 1405

16 Een elftal 100-jarigen uit Ameide en Tienhoven

24 Geschiedenis en ontwikkeling van het familiebedrijf Van der Leeden

28 Luuk van der Leeden Sharing our product with the world

30 Zij hingen hun harp aan de wilgen

32 Jan de Groot dwangarbeider in de Elzas

34 Simon Bremer een Joodse onderduiker op de Voorstraat

41 Herinneringen van Zeger Woudenberg aan de evacuatie van Wageningen in mei 1940

45 Willem van Duivenvoorde

50 De bruiloft van Kana

1915 VAN DER LEEDEN

De publicatie van deze editie van het Nieuwsblad wordt mede mogelijk gemaakt door Van der Leeden Mandwerk.

Reacties van lezers

Van de heer G. H. (Ger) Gerrits uit Port Williams, N. S. (Canada) ontving onze vereniging medio februari van dit jaar de onderstaande schriftelijke reactie op de artikelen over kunstschilder Petrus Antonius de Hoon in de vorige editie van dit blad.
"Verleden jaar kocht ik in een antiekwinkel in Halifax, Nova Scotia, Canada een kunstwerk, geschilderd door P. A. de Hoon met de waterpoort van Sneek er op. Ik doe er twee foto's van bij in: één van het gehele kunstwerk, en een vergrote met de handtekening.
Hoe kwam dit werk in Halifax terecht? In 1938 of 1939 emigreerden een zekere Waringa en zijn vrouw uit Sneek naar Nova Scotia en hun dochter woont nu in Halifax, maar ik ken haar niet persoonlijk. Het is dus mogelijk dat de Waringa's dit schilderij meegebracht hebben naar Canada, en dat hun dochter het van de hand gedaan heeft. Maar dat is natuurlijk allemaal *speculation on my part.*
Ik vond een artikel over De Hoon (online) in uw Nieuwsblad, en las daarin dat de meeste van zijn werken gezichten zijn van zijn eigen omgeving in de provincie Utrecht. Dus dit is misschien een van de weinige die niet in zijn eigen omgeving geschilderd zijn. Maar misschien weet u wel of hij connecties met Friesland had".
Bij het schilderij behoort de volgende beschrijving:
ORIGINAL OIL PAINTING
Signed: P. A. de Hoon
Subject: De Waterpoort – Sneek – Holland
The Waterpoort is a water gate in a defensive wall that connects a city to a warterway – in this case the ancient city of Sneek. The Waterpoort is a symbol of the city and one of the truly iconic images of historic Holland.

Hans van den Heuvel, voorzitter van onze vereniging en oomzegger van de heer De Hoon, heeft de heer Gerrits in maart langs digitale weg hartelijk bedankt voor het verstrekte informatie- en beeldmateriaal.

Reacties van lezers (2)

Van de dames Geer Wolf en Jona Siegel uit Amsterdam ontving het bestuur van onze vereniging de onderstaande dankbetuiging.
"Hierbij willen wij de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, de familie Top, de gemeente Zederik en alle andere betrokkenen bedanken voor het nemen van het initiatief en de uiteindelijke uitwerking van het plan tot het plaatsen van de "Stolpersteine" voor de deur van de voormalige woning van onze familieleden Jacob en Anna Meijer – Wolf. Het heeft ons heel veel goed gedaan dat jaren na dato voorbijgangers nu kunnen zien dat zij op die plek gewoond en geleefd hebben.

Met vriendelijke groeten,
Geer Wolf en Jona Siegel

Zie ook het artikel over de plaatsing van de "Stolpersteine" in de vorige editie van het Nieuwsblad.

Reacties van lezers (3)

Van ons lid Machel Haag uit Elst in de Betuwe kregen wij de volgende reactie: 'Ongetwijfeld zullen er velen enthousiast hebben gereageerd op de uitgave van dit bijzondere nummer van maart 2015. Met een zeer uitgebreid verhaal over de evacués uit Wageningen in 1940 en het artikel over de Joodse familie. Deze verhalen hebben mij diep getroffen. Ik was toen 15 jaar. Wij woonde van 1931 tot 1941 in Tienhoven in de eerste gemeentewoning in een rijtje van drie, net voorbij de kerk in Tienhoven.
Mijn grote dank en waardering aan de redactie en in het bijzonder aan Bram Provoost voor de enorme moeite en tijd om het bovenvermelde op papier te zetten. Ontroerende en vreugdevolle momenten! Het getuigt van een hardwerkend bestuur en redactie die telkens ons weer verrast met elke uitgave. Wat zal het volgende nieuwsblad ons weer vertellen? Op naar de zeshonderd leden! Zijn die er al? Met een vriendelijke historische groet.'

Reacties van lezers (4)

Als reactie op de lijst met evacués uit Wageningen in Ameide stuurde ons gewaardeerde lid Krijn van der Grijn de volgende reactie:
"Bram Provoost. Gaat over Wageningen. Bij ons was de Fam. Verwoerd. Ze woonden aan de Grindweg vlak bij Bennekom. 5 dagen zijn ze geweest bij C. van der Grijn toen nog Schoolplein 307A, Ameide. Groeten Krijn van der Grijn."
Het door Krijn genoemde adres: Schoolplein

307A, later omgenummerd tot Kerkstraat 4 komt niet voor op de lijst met evacués. Ook de naam van de evacué Verwoerd komt hierop niet voor.

Reacties van lezers (5)

Ernst Edelman, destijds evacué bij P.J. den Hartog in de Nieuwstraat, stuurde vanuit zijn huidige woonplaats in Luxemburg de volgende reactie:
"Beste Bram Provoost! Zeer bedankt vort het zenden van het Nieuwsblad met artikelen over de evacuatie uit Wageningen in 1940. Mijn complimenten voor de prachtige uitvoering en de uitgebreide informatie.
Ik heb in de lijst van evacués gezocht naar bekende Wageningse namen en ook wel gevonden. Met sommige gezinnen had ik destijds wel contact en/of was met kinderen bevriend. Maar -voor zo ver ik contact heb gehouden - is niemand daarvan meer in leven.
De enige jeugdvriend, die ik nog ken, noemde ik al eerder en wel Jan Rothuizen. Met hem heb ik af en toe nog wel contact en bij de laatste keer, dat ik hem sprak, maakte hij het uitstekend. Mijn artikel, dat u nu gepubliceerd heeft, had ik hem gestuurd en hij was zeer geïnteresseerd. Hij is na de evacuatie nog wel bij die familie geweest als "vakantiehulp" en daar heeft hij nog goede herinneringen aan."
De familie Rothuizen was in 1940 geëvacueerd bij de fam. A. Spek, Hogewaard 64 (nu 2/4).

Reacties van lezers (6)

Ons geachte lid Ben Remie stuurde als reactie op het artikel over de families Wallich en Meijer de tekst van een advertentie uit het Nieuw Israelitisch Weekblad van 5 en 12 februari 1909 (joods jaar 5669):
Kaashandel
Prima Kwaliteit OUDE KAAS a 0.40 ½ K.g.
onder Rotterd. Rabbinaat.
J. MEIJER, Ameide a/L.
EN GROS. EN DÉTAIL.
Hieruit blijkt dat Jacob Meijer tot die datum nog winkelier op de Prinsengracht was.

Reacties van lezers (7)

Nelly Blokland-van den Heuvel, Broekseweg 102, Meerkerk stuurde een reactie over het vertrek van Jacob en Anna Meijer uit Ameide in 1943.
"Met veel interesse de geschiedenis van Joppie Meijer en zijn familie gelezen. In onze familie is dit altijd een veelbesproken onderwerp geweest vanwege de nauwe vriendschappelijke en zakelijke kontakten. Graag wil ik de volgende aanvulling geven op het foto-onderschrift van pagina 39.
De Termeise taxi is inderdaad eigendom van Knelis Terlouw. Echter op de dag van het transport was hij of ziek dan wel emotioneel niet in staat om Joppie en zijn vrouw weg te brengen volgens ons naar het station in Arkel. Vandaar dat mijn vader Ries van den Heuvel gevraagd is dat te doen hetgeen ook gebeurd is. Op weg naar het station is men bij onze boerderij, Broekseweg 102/104, gestopt en is men in huis afscheid wezen nemen van mijn moeder en Opoe. Joppie en zijn vrouw waren keurig gekleed en Joppie had zijn pantoffels weerskanten in de zijzak van zijn jas gestoken en zijn gouden ketting droeg hij op zijn vestje. Joppie Meijer kwam heel vaak op de boerderij om slachtvee te kopen voor zijn slagerij vandaar waarschijnlijk de koetsier keuze van mijn vader.
Bij het afscheid nemen op het station Arkel sprak Joppie Meijer de gedenkwaardige woorden Ries als ik terug kom dan kom je mij toch weer ophalen, wat uiteraard werd toegezegd. Ook mijn vader wist absoluut niet wat hun toekomst zou worden.
U kunt zich voorstellen dat wij erg blij zijn dat de feiten nu geboekstaafd zijn. Voor verdere toelichting gaarne bereid. Met hartelijke groet, Nelly Blokland-van den Heuvel."

Ontwikkeling ledenbestand

Begin maart van dit jaar overleed op negentigjarige leeftijd ons lid Cornelia Maria (Corrie) de Zwart – Westerhout. Zij woonde al tientallen jaren in Vianen, maar was geboren en getogen in Ameide en behoorde met haar eind oktober 2005 overleden echtgenoot Gerard de Zwart tot de eerste leden van de vereniging.
Sinds de verschijning van de vorige editie van het Nieuwsblad zijn zeven nieuwe leden ingeschreven. Het gaat om mevrouw M. Monden – Groeneweg (Hendrik-Ido-Ambacht) en de heren H. Bouwmeester, F. van der Grijn (het zeshonderdste lid) en A. J. van Middelkoop (allen uit Ameide), M.A. Maat (Langerak), L. J. Versluis (Leerdam) en Th. Van Zessen (Schiedam).
Onze vereniging telt inmiddels **602** leden.

Zeshonderdste lid Historische Vereniging

De op donderdag 23 april gehouden jaarlijkse algemene ledenvergadering van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven stond in het teken van de inschrijving van het zeshonderdste lid. Het ging om de 32-jarige, in Ameide wonende en daar ook geboren en getogen Floris van der Grijn. Hij ontving uit handen van voorzitter Hans van den Heuvel een ruim veertig jaar geleden gemaakte replica van de oude stadsvlag van Ameide.

Raadselachtige boerderijnamen in Tienhoven

Wie weet hier meer van?

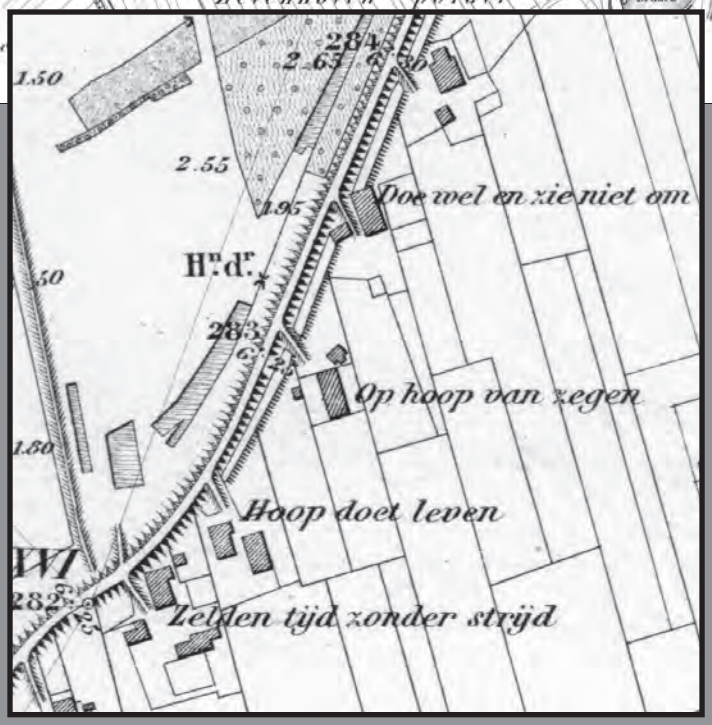

Bram Provoost

In het jaar 1881 werd er een, op linnen gedrukte, 'herziene' rivierkaart van de Lek uitgegeven. Op kaartdeel no. 14 (ter grootte van 70 x 104 cm) staat het gedeelte Tienhoven-Ameide-Sluis-Jaarsveld weergegeven. Bij uitvergroting zien we op het grondgebied van Tienhoven een viertal raadselachtige boerderijnamen, die we niet eerder gezien hebben en ook niet goed thuis kunnen brengen. De redactie zou de lezers dan ook willen vragen of zij hier meer over weten en die kennis met ons zouden willen delen.

Het gaat van West naar Oost om de volgende namen: "Zelden tijd zonder strijd", "Hoop doet leven", "Op hoop van zegen" en "Doe wel en zie niet om". De ligging van de eerste boerderij is ongeveer ter hoogte van de kade die de Koekoekswaard in het westen afsluit, en nu ongeveer Lekdijk 17 of 19. De andere drie liggen meer richting Tienhoven, nu waarschijnlijk met huisnummers tussen 20 en 30.
De vier boerderijnamen zijn spreekwoorden, die wel vaker gebruikt zijn als namen van schepen, huizen, enz., maar ook als tegeltjeswijsheden. Wie kan ons meer vertellen over deze Tienhovense boerderijnamen? Onder degenen die ons op het (goede) spoor zetten verloten wij een gratis lidmaatschap van de HVAT voor één jaar.

Het beleg van Hagestein in 1405

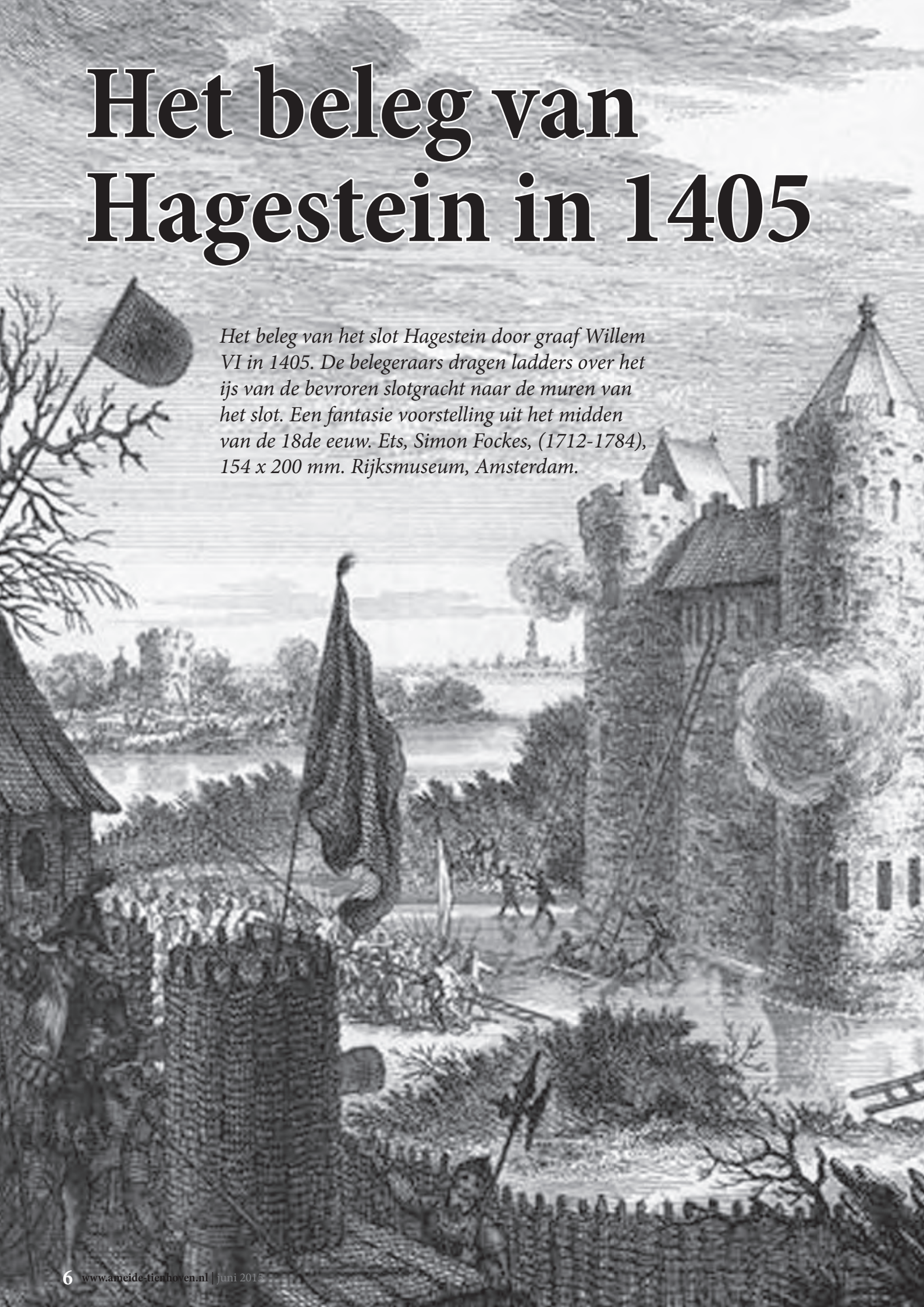

Het beleg van het slot Hagestein door graaf Willem VI in 1405. De belegeraars dragen ladders over het ijs van de bevroren slotgracht naar de muren van het slot. Een fantasie voorstelling uit het midden van de 18de eeuw. Ets, Simon Fockes, (1712-1784), 154 x 200 mm. Rijksmuseum, Amsterdam.

J. Heniger[1]

In 1405 bereikte de geschiedenis van Hagestein een dramatisch hoogtepunt, toen de geallieerde legers van Holland, Utrecht en Vianen het polderland overstroomden, na zware belegeringen stad en kasteel van Hagestein en het kasteel Everstein veroverden, en grondig verwoestten. Zo kwam drieëntwintig jaar na het verlenen van de stadsrechten (1382) een gewelddadig einde aan de 'stadshistorie' van Hagestein.
De ondergang van Hagestein heeft grote indruk gemaakt op middeleeuwers. Kroniekschrijvers, de zogenaamde *Vermeerderde Beka* en vooral de Gorcumse kanunnik Dirk Frankenz. Pauw, hebben de strijd uitvoerig beschreven[2]. Zij waren ontzet over het massale geweld dat de hoge heren hadden ontketend, ondersteund door zulke nieuwigheden als steenbussen, zoals de kanonnen toen nog heetten. Niet dat de kroniekschrijvers veel medelijden hadden met de Hagesteinse bevolking. Nee, zij kapittelden de hoogmoed van de Hagesteinse heer, Jan van Arkel, die zich had durven verzetten tegen zijn vorstelijke belegeraars, de graaf van Holland en de bisschop van Utrecht.

Willem VI, Graaf van Holland en Zeeland, Hertog van Beieren-Straubing, Graaf van Henegouwen, 1365-1417. Vader van Jacoba van Beieren.

Graaf Willem VI van Holland was zeer tevreden met deze overwinning op zijn aartsvijand. Het verhaal gaat, dat hij in herinnering eraan zilveren munten liet slaan met als beeldenaar de Hollandse leeuw in een tuin, een symbolische verbeelding van zijn geslaagde omsingeling {omtuining) van Hagestein[3]. Ook bisschop Frederik kon terugzien op een geslaagde onderneming, want als prijs voor zijn deelname aan de strijd had hij Hagestein gekregen. Hendrik II van Vianen was eveneens gelukkig met de voorspoedige afloop, want hij was verlost van een machtige buurman. De verliezer, Jan van Arkel, liet echter de moed niet zakken. Hij en zijn familie verplaatsten de oorlog naar andere streken, totdat de Arkelsen in 1417 de strijd voorgoed opgaven.

De Arkelse oorlogen

Het beleg van Hagestein is geen op zichzelf staande gebeurtenis geweest. Het was een fase in de Arkelse oorlogen die, met korte perioden van wapenstilstanden en vredes, gewoed hebben tussen de Lek en de Merwede in de jaren 1387-1417. Het conflict ging in wezen om de macht in dit gebied. Geen van de heersers van de omringende gebieden - Holland, Utrecht, Gelderland en Brabant - hadden duidelijke aanspraken er op.
Daardoor hadden vooraanstaande edelen als de heren van Ameide, Vianen, Culemborg en Arkel vrij spel. Zij probeerden stap voor stap hun greep op de uitgestrekte polders te vergroten. Aanvankelijk gebeurde dit met vreedzame middelen; meestal door het kopen en pachten van landerijen en dorpen, soms ook door het sluiten van een rijk erfhuwelijk. Als wij ons beperken tot de Vijfheerenlanden en de onmiddellijke omgeving, dan zien wij, dat er in de 14de eeuw drie bewegingen aan de gang waren. De heren van Arkel drongen vanuit hun machtscentra aan de Linge, Gorinchem en Leerdam, naar het noorden, naar Hagestein aan de Lek. De heren van Culemborg rukten vanuit Culemborg naar het westen, naar Zijderveld en Everdingen, op. De heren van Vianen kwamen daarbij in de knel te zitten en wendden zich daarom naar het westen, naar Ameide. Een belangrijk ogenblik in dit gedrang om de macht was het dubbelhuwelijk van de broers Hendrik II en Jan van Vianen met de zusjes Heilwich en Johanna van Herlaar. Hendrik II huwde Heilwich van Herlaar in 1373, Jan en Johanna traden kort daarna in het huwelijk. Daardoor werden de uitgestrekte bezittingen van Ameide. Tienhoven, Twaalfhoeven en Noordeloos aan de Viaanse macht toegevoegd[4].
Tot dan toe was alles vreedzaam verlopen. maar dit veranderde met de komst van Jan van Arkel (1362-1428). Hij was een hoogmoedig en lastig man, die 'niet aardde naar zijn goede vader heer Otto van Arkel', zoals zijn minst partijdige biograaf, Dirk Pauw het uitdrukte[5].
Jan was van hoge adellijke geboorte; een van zijn

1 Dit artikel verscheen eerder *In het land van Brederode* jaargang 7, nr. 2/3, p.32-44.

2 Met de *Vermeerderde Beka* wordt aangeduid een anonieme kroniek. lopende van de oudste tijden lot 1426. Dit werk is waarschijnlijk door een Utrechter geschreven. Het gedeelte over de jaren 1393 -1426, waarin ook het beleg van Hagestein beschreven wordt, is samengesteld in 1426 of kort daarna. De kroniek werd gepubliceerd door A. Matthaeus, Analecta, 's-Gravenhage 1738, dl 3, 1-407. Zie J. Romein *Geschiedenis van de Noord-Nederlandsche geschiedschrijving in de Middeleeuwen,* Haarlem 1 S32, 86-8B.
Dirck Pauw (141 5-na 1489) was kanunnik te Gorinchem. Hij schreef de *Kronijcke des Lants van Arckel ende der stede van Gorcum, uitgegeven* door H. Bruch, Dirck Franckensz Pauw (Theodericus Pauli), 1931. Van Hollandse zijde is helaas geen vergelijkbare kroniek voorhanden.

3 Zie voor deze munt: H. Enno van Gelder, *De Nederlandse munten*. Utrecht-Antwerpen 1965,41 en 271.

4 J. Heniger, 'Hendrik II van Vianen'. Land van Brederode 1979, nr. 1/2, 3-6.

5 Bruch, a.w., 55.

grootvaders was Thibaut van Bar, die zich hertog van Lotharingen noemde, terwijl Jan zelf op veertienjarige leeftijd (1376) trouwde met Johanne, een dochter van de hertog van Gulik. Mogelijk heeft heer Otto toen aan zijn zoon de heerlijkheid en het kasteel van Hagestein in leen gegeven om een passende staat te kunnen voeren[6].

Jan van Arkel heeft zich direct beziggehouden met de versteviging van zijn positie in Hagestein. Zijn vader verleende in 1382 aan Hagestein stadsrechten en vervolgens breidde Jan stad en kasteel uit tot een van de sterkste vestingen in de wijde omgeving, terwijl hij op de grens met Everdingen het kasteel Everstein in de uiterwaard aldaar bouwde[7], kennelijk met de bedoeling om zich te dekken tegen de heer van Culemborg en om een goed uitzicht op de scheepvaart op de Lek te hebben. Na allerlei pesterijen tegen Viaanse boeren en een moord door Hagesteiners gepleegd op het Viaanse kerkhof, barstte in 1387 de oorlog tegen Vianen los die in een triomfantelijke overwinning voor Jan van Arkel eindigde[8].
Inmiddels had Jan van Arkel zich ook een vooraanstaande plaats aan het grafelijke hof van Holland verworven. Daar mengde hij zich in de Hoekse en Kabeljauwse twisten en wierp zich op als leider van de Kabeljauwen. Hij kreeg de regerende graaf Albrecht van Beieren aan zijn kant, zeer tot ongenoegen van diens erfopvolger Willem VI, die meer voelde voor de Hoekse partij. Het drama van de moord op Aleid van Poelgeest (1392), een lieve vriendin van de weduwnaar geworden graaf Albrecht, deed Willem naar het buitenland vluchten[9]. Jan van Arkel heerste na Willem 's vlucht als tresorier en zegelbewaarder van de graaf in Holland, 1392-1394[10]. De Kabeljauwse partij beleefde toen glorierijke dagen, maar toch zag heer Otto, Jan 's oude vader, de toekomst van de Arkels somber in, want hij voegde zijn overmoedig geworden zoon eens toe: 'Lieve zoon. ik schaam mij, dat jij rector (de baas) van Holland bent geworden, want jij bent te edel en te rijk om iemand te dienen. Maar let wel op, dat een heer van Holland geen heer van Arkel wordt!'[11]. De ster van Jan van Arkel in Holland begon te dalen, toen de graaf zich weer met zijn zoon Willem verzoende. Weliswaar was Jan nog een van de belangrijkste Hollandse legeraanvoerders in de Friese oorlogen (1396-1400), waarin hij beloond werd met de vrije heerlijkheid van Terschelling[12], maar zijn greep op de politieke ontwikkelingen verslapte.
Rond 1400 begon het verzet tegen de machtige heer van Arkel - heer Otto was inmiddels overleden[13] – duidelijke vormen aan te nemen. De stad Dordrecht leed zeer onder de belemmeringen die haar scheepvaart op de Merwede bij Gorinchem door Jan van Arkel ondervond. Van de Hollandse graaf eiste Dordrecht maatregelen daartegen. De stad Utrecht klaagde bij haar bisschop tegen de tollen die Jan van de Utrechtse scheepvaart op de Lek eiste bij Ameide en Everstein[14]. In deze situatie zag Hendrik II van Vianen zijn kans schoon om wraak te nemen op Jan van Arkel voor de smadelijke nederlaag in 1387. Hij onderhandelde in 1400 met de bisschop van Utrecht om zijn verloren bezit Ameide terug te veroveren. In ruil voor zijn steun verlangde de bisschop, dat Hendrik II dan afstand zou doen van de hoge rechtsmacht van Ameide en van de door de Utrechters zo gehate tol op de Lek[15].

Jan van Arkel werd door al deze ontwikkelingen dermate in het nauw gedreven, dat hij betrekkelijk onverwachts in augustus 1401 de oorlog verklaarde aan de Hollandse graaf Albrecht[16]. Aanvankelijk boekte Jan klinkende successen tegen de Hollanders: in september 1401 plunderde hij de Krimpenerwaard en versloeg de te hulp geschoten stadsmilities van Dordrecht en Schoonhoven bij Nieuwpoort en in februari 1402 plunderde en verbrandde hij het stadje Nieuwpoort[17]. De Hollandse oorlogsmachines kwamen slechts langzaam op gang. Pas in 1402 sloten Holland, Utrecht en

Albrecht, Graaf van Holland en Zeeland, Hertog van Beieren-Straubing, Graaf van Henegouwen, 1365-1417.

6 J.W. Groesbeek, *'De heren van Arkel'*, De Nederlandse Leeuw 1954, 209-216. Jan komt al in 1379 als heer van Hagestein voor.
7 Bruch, a.w., 48, 49. Weliswaar beweert Dirck Pauw, dat heer Otto van Arkel de stad Hagestein en het kasteel Everstein bouwde, maar in die tijd was Jan heer van Hagestein.
8 J. Heniger, "Hendrik I en Gijsbrecht van Vianen", Land van Brederode 1978, nr. 2/3, 23, 24.
9 H.P.H. Jansen, Hoekse en Kabeljauwse twisten, Bussum 1966, 50-54.
10 Th. van Riemsdijk, De Tresorie en Kanselarij, 's-Gravenhage 1908, 171, 244, 205.
11 Bruch, a.w.,54.
12 AHA. Hollandse Leenkamer, inv. 304, Memoriale BM, fol. 54: op 22 maart 1399 beleende graaf Albrecht Jan van Arkel met Terschelling.
13 Bruch, a. w.. 54: Heer Otto stierf op 10 april 1396 en werd begraven te Gorinchem.
14 GAU, Stad l, inv. 13, dl 1, fol.10: morgenspraak van de Utrechtse gilden op 13 mei 1402: *Gi ghoede luden van den ghilden. gi moghet wel weten hoe dat die heer van Arkel den ghesichte van Utrecht| ons, ende onsen borgheren ende onderzaten, ende den coop!uden groot ghewelt ende onrecht ghedaen heeft, opten stroom in der Lecken, ende andersins, ende noch daghelix doet.* Zie in dit verband het artikel: C.L. Verkerk, *De tol van Ameide: een merkwaardig proces voor de hoge Raad van Mechelen* verscheen in ons Nieuwsblad nummer 1, 2006.
15 Hendrik II van Vianen werd op 8 november 14OO in een plechtige zitting van het Generaal Kapittel van Utrecht beleend met de lage rechtsmacht van Ameide. A. Matthaeus, *De Nobilitate,* Utrecht 1698. 246, 247.
16 Graaf Albrecht ontving de ontzegbrief van Jan van Arkel op 24 augustus 140l op het kasteel Nijenburg bij Alkmaar. Bruch. a. w.. 57. Matthaeus. *Analecta,* 'Vermeerderde Beka'. 31 6.
17 Bruch, a.w..57, 58.

Vianen militaire verbonden tegen de heer van Arkel om Gorinchem aan te vallen[18]. Het beleg van Gorinchem, van juni tot november 1402[19], werd een faliekante mislukking. Er volgde in de jaren 1403-1404 een serie wapenstilstanden, waarbij het leek alsof de Hollandse graaf tot een compromis wenste te komen met Jan van Arkel[20]. Maar opnieuw sloegen de Arkelsen toe in maart 1405 met de verwoesting van Woudrichem[21]. De ondergang van dit stadje was het sein voor graaf Willem VI (Albrecht was in 1404 overleden) om een nieuw offensief tegen Arkel in te zetten. Het doel was dit keer niet Gorinchem, maar Hagestein. Van 22 april tot 27 mei 1405 vertoefde de graaf in Vianen om de eerste voorbereidingen tot de belegering te treffen, 'toen men de blokhuizen opsloeg voor Hagestein'[22].

Vesting Hagestein

De vesting Hagestein bestond uit twee gedeelten: de stad en het kasteel Hagestein, en het kasteel Everstein. Hemelsbreed lagen beide delen ongeveer 2,5 km van elkaar verwijderd, dat wil zeggen dat zij in elkanders zicht lagen, Hagestein was op twee manieren met Everstein verbonden: via de Hoevenweg en de Lekdijk, en via de Tienhovense kade en de Poldersteeg. Van groot belang was de verbinding van Hagestein met het zuiden, waar de voornaamste Arkelse bezittingen lagen. Via de Poldersteeg, Graaf Huibertlaan en de Diefdijk kwam men gemakkelijk in Leerdam. Onderweg lag het strategische Schoonrewoerd, dat evenals Leerdam bezit van de Arkels was. De verbinding naar het westen, naar Ameide en het kasteel Herlaar, via Lexmond en Meerkerk, liep over de Tiendweg[23], Hogelandseweg, de Biezenweg en andere, nog zuidelijker gelegen polderkaden. Deze verbindingen moeten kwetsbaar geweest zijn, want het vijandige Vianen stak als een wig tussen Hagestein en Lexmond en kon zodoende gemakkelijk troepenbewegingen daar onderscheppen. De noordflank van de vesting Hagestein werd gevormd door de rivier de Lek. Zolang de Arkelsen in staat waren de rivier te beheersen, van Ameide tot Everstein, was de Lek een goede verdedigingsgordel. Uit het voorgaande is duidelijk, dat de zwaartepunten van de aanval zouden liggen op de Lek en op het polderland tussen Vianen en Hagestein. Over de verdedigingswerken van Hagestein en Everstein zijn wij slecht ingelicht; temeer omdat het archief van de familie van Arkel grotendeels verloren is gegaan. Wij moeten ons beperken tot wat wij in Hollandse en Utrechtse bronnen daarover kunnen vinden.
Het kasteel Hagestein, gesticht kort vóór 1252[24], lag waarschijnlijk aan de westzijde van het tegenwoordige dorp, aan de oostzijde van de Zandgracht. Van de omvang en de indeling van het kasteel is niets bekend. In 1599-1600 zijn de ruïnes ervan grondig opgeruimd, zodat archeologisch onderzoek ter plaatse niet eenvoudig zal zijn[25].

De verdedigingswerken van de stad Hagestein zijn wat beter aan te duiden. Dirk Pauw vertelde, dat de stad voorzien was van grachten, muren en torens. De stadsgrachten zijn duidelijk herkenbaar op de kaart van Hagestein uit 1583. Ook nu nog zijn zij in het veld waarneembaar als sloten of greppels. Opmerkelijk is, dat aan de oostzijde, de noordzijde en een deel van de westzijde de stad omsloten werd door dubbele grachten. Aan de zuidzijde en aan het andere deel van de westzijde was slechts een enkele gracht gegraven. In de noordoostelijke hoek van het grachtenstelsel is nog de vorm van een grote stadstoren te herkennen. Van de stadsmuren is niets meer terug te vinden. Het is zelfs de vraag of die van steen geweest zullen zijn. Immers, de stadsgrachten omsloten een rechthoek van ruim anderhalve km omtrek. Het is moeilijk aan te nemen, dat de Hagesteinse burgerij in de korte periode van 1382-1405 in staat geweest zal zijn om een stenen stadsmuur van formaat, over een lengte van anderhalve km. te bekostigen en te bouwen. Aannemelijker lijkt het, dat de stadsmuren tijdens het beleg grotendeels bestonden uit aardenwallen waarop (houten) palissaden stonden.
Over het uiterlijk van Everstein valt weinig te zeggen. Het kasteel had dubbele grachten, bolwerken, een grote toren en mogelijk een dubbele ringmuur[26]. Het is overigens niet precies bekend, waar het gestaan heeft. De middeleeuwse bronnen zeggen, dat het in de uiterwaarden van de Lek stond, op de grens van Hagestein en Everstein.

Voorbereidingen tot het beleg

a. Diplomatiek

Al in 1402, toen het offensief nog gericht was op Gorinchem, hadden de geallieerden afgesproken om tezijnertijd de bezittingen van de Arkels in de Vijfheerenlanden aan te vallen. De stad Utrecht had op 23 juni 1402 afgesproken met de Hollandse graaf om

18 Verbond tussen graaf Albrecht en Hendrik II van Vianen op 14 april 1402 tegen de heer van Arkel, waarbij de graaf beloofde aan de Viaanse heer Ameide en Meerkerk terug te geven in ruil voor zijn hulp. Staatsarchief Detmold. Holland L 3, inv. 435.135-138. Het verbond tussen Holland en de stad Utrecht is van 23 juni 1402. GAU, Stad 1, inv. 539.

19 Bruch, a.w., 58. 62. ARA. Grafelijkheids Rekenkamer, dl 2, inv. 80: Rekening van Philips van Dorp betreffende de kost van de keuken tijdens het beleg van Gorinchem, 25 juni-22 september 1402.

20 Zie voor de wapenstilstanden: ARA, Hollandse Leenkamer, inv. 305.Memoriale Bl. fol. 48v. 50v. 51, 52. 90v, 91v.

21 Bruch, a. w, 63, 64. K.N. Korteweg, *Rechtsbronnen van Woudrichem en het Land van Altena,* 1948, dl 1, 62. 67, dl 2, 209 210.

22 ARA, Grafelijkheids Rekenkamer, dl 2. inv. 94: Rekening van 's graven herberg door Hugo de Blote, 17 december 1404-10 januari 1406.

23 De Tiendweg is nu verdwenen. Hij begon aan de Zandgracht in Hagestein en liep over de Weerd naar het Hogeland bij Vianen.

24 Het kasteel Hagestein werd in 1252 door Gijsbrecht Uten Goyen opgedragen aan de graaf van Gelre, van wie hij het in leen terug ontving. OSU. nr. 1278.

25 Uit de documenten met betrekking lot de opruiming van de ruïnes in 1599-1600 (RAU, Oudmunster, inv.641) en uit een register van de huur van goederen en landerijen te Hagestein, 1596-15S9 (RAU, Oudmunster, inv.522) blijkt, dat het middeleeuwse kasteel niet ver van het latere, 16de eeuwse kasteel lag. De plaats van de ruïne werd toen aangeduid als de *oude molenwerf*. Op de kaart van Hagestein uit 1583 staat op het perceel naast het 16de eeuwse kasteel duidelijk afgebeeld een oneffen terrein, de molenwerf volgens het bijschrift, met het onderstel van een molen. Kennelijk is dat perceel de *oude molenwerf*, waar eens het middeleeuwse kasteel stond.

26 Matthaeus, *Analecta*, 'Vermeerderde Beka', 324, 325. Op 30 juli 1405 beloofde Johan Hombout onder andere een constructie te maken om over de grachten en bolwerken van Everstein *aen der overster Ryngelmuer* te komen (GAU. Stad l. inv. 425).

Jan zonder Vrees, Hertog van Bourgondië, 1371-1419. Kopie naar Rogier van der Weyden,
midden 15de eeuw, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpen, België.

een bolwerk aan te leggen bij Everstein[27]. Op dezelfde dag beloofde de graaf aan de bisschop van Utrecht de kastelen van Hagestein, Everstein en Leerdam te zullen verwoesten[28]. Van groot belang bij deze afspraak was de toewijzing van Hagestein aan de bisschop. Holland en Utrecht zaten namelijk met de moeilijke kwestie wie na de verovering de beste aanspraken op Hagestein had. Op het eerste gezicht leek dat de Hollandse graaf te zijn, hij beschouwde zichzelf als de leenheer van Hagestein en meende, dat Jan van Arkel zijn leenman was. De bisschop echter stond op het standpunt, dat de Utrechtse traditie wilde dat hij de opperleenheer van Hagestein was. De bisschop kon zijn aanspraken evenwel niet met oude documenten ondersteunen, zomin als de graaf van Holland sterk bewijs voor zijn stelling had. Als oplossing werd gevonden, dat na de val van Hagestein de bisschop met zeven prelaten plechtig zou bezweren, dat Hagestein aan hem toebehoorde[29]. Wat de bisschop hier tegenover moest stellen is niet uitdrukkelijk bekend, maar, later valt hij samen met de stad Utrecht Everstein aan. Waren dus al in 1402 de voornaamste aanvalsverdragen tegen Hagestein gesloten, de nieuwe graaf Willem VI verzekerde zich op 21 juli 1405 te Quesnoy, in Henegouwen, van de steun van de hertog van Bourgondië, Jan zonder Vrees, en van hertog Anton van Brabant[30]. Op deze wijze trachtte Willem VI de hertog van Gelre, een zwager van Jan van Arkel, af te houden van een hulpactie vanuit het oosten.

b. Het aanvalsplan en het materieel

Het aanvalsplan tegen Hagestein en Everstein was eenvoudig; uithongeren en dan bestormen. De Utrechters, stad en bisschop, zouden het beleg om Everstein slaan, terwijl Willem VI stad en kasteel van Hagestein zou belegeren. Het beleg van Everstein werd ingeleid met de bouw van blokhuizen (*Ganskeye, Palenborch en Vreedborch*), aan beide oevers van de Lek[31]. De scheepvaart op de Lek werd verhinderd door een paalwerk in de rivier te bouwen. Op deze wijze hielden de Utrechters de oostelijke aanvoerroute uit Gelderland onder controle en omgekeerd konden de Eversteiners dan niet via de rivier naar het oosten uitbreken. Over dit paalwerk werden horden gelegd, zodat de belegeraars te voet en met wagens de Lek konden oversteken[32]; de oudst bekende Lekbrug, zij het dan een tijdelijke geniebrug!
Het beleg van Hagestein zelf werd geleid vanuit Vianen, waar de Hollandse graaf gastvrijheid van Hendrik II van Vianen genoot en er zijn hoofdkwartier opsloeg. Van verdere krijgsverrichtingen van Hendrik II is niets bekend. Willem VI liet verschillende blokhuizen rond Hagestein bouwen. De blokhuizen droegen namen als *Jan van Dorps werc, Jan Hughenzs werc en Jacob Symonszs toren*. Ook de graaf had een eigen blokhuis te velde; een *verschanste huysinge met een zael van wilgenhout* erin. De plaats van de blokhuizen is vooralsnog niet precies aan te geven, maar vermoedelijk lagen zij op de belangrijkste wegen die naar Hagestein leidden, zoals de Lange Dreef, de Hoevenweg, de Tiendweg, de Biezenweg, de Brede steeg, de Tienhovense kade, enz. Tussen de blokhuizen werd een muur van gevlochten wilgenteen gebouwd om te voorkomen dat de verdedigers van Hagestein gemakkelijk konden uitbreken. De bouw van deze belegeringsmuur moet een geweldige onderneming geweest zijn. In de wijde omtrek, in de Lopikerwaard, Krimpenerwaard, Alblasserwaard en zelfs in het Land van Arkel werden duizenden wilgen gekapt en naar de uiterwaarden bij Vianen getransporteerd. Op 't Sand, nu een vredige straat in een nieuwbouwwijk in Vianen. werden koortsachtig de horden gevlochten, waaruit de muur opgebouwd moest worden[33]. Tot de wapens die de belegeraars aanvoerden, behoorden de traditionele blijden, tuimelaars en evenhogen (bestormingstorens).
Maar gevaarlijker was een machtige batterij van de toen moderne kanonnen. Eigenlijk waren die kanon-

27 GAU, Stad 1, inv. 539.
28 RAU, Staten van Utrecht, inv. 2, Dit voor de geschiedenis van Hagestein belangrijke document is helaas vrij ernstig beschadigd.
29 P.G.F. Vermast. 'De Heeren van Goye'. *De Nederlandsche Leeuw* 1949 en 1950. Hierin wordt de kwestie van de leenroerigheid van Hagestein uitgebreid besproken.
30 ARA, Hollandse Leenkamer, inv. 307, Memoriale BF, 1406-1408, fol. 79.
31 GAU. Stad 1, inv,427. idem inv. 591. Restant van de rekening over 1406.
32 Matthaeus, *Analecta*, 'Vermeerderde Beka',322. 323.
33 ARA, Grafelijkheids Rekenkamer, inv. 4967. rekening van Pieter heren Danelsz. van Matenesse, over het beleg van Hagestein, 1 juli-31 december 1405. Idem inv. 4969, rekening van Jan van Dorp over de blokhuizen voor Hageslein.

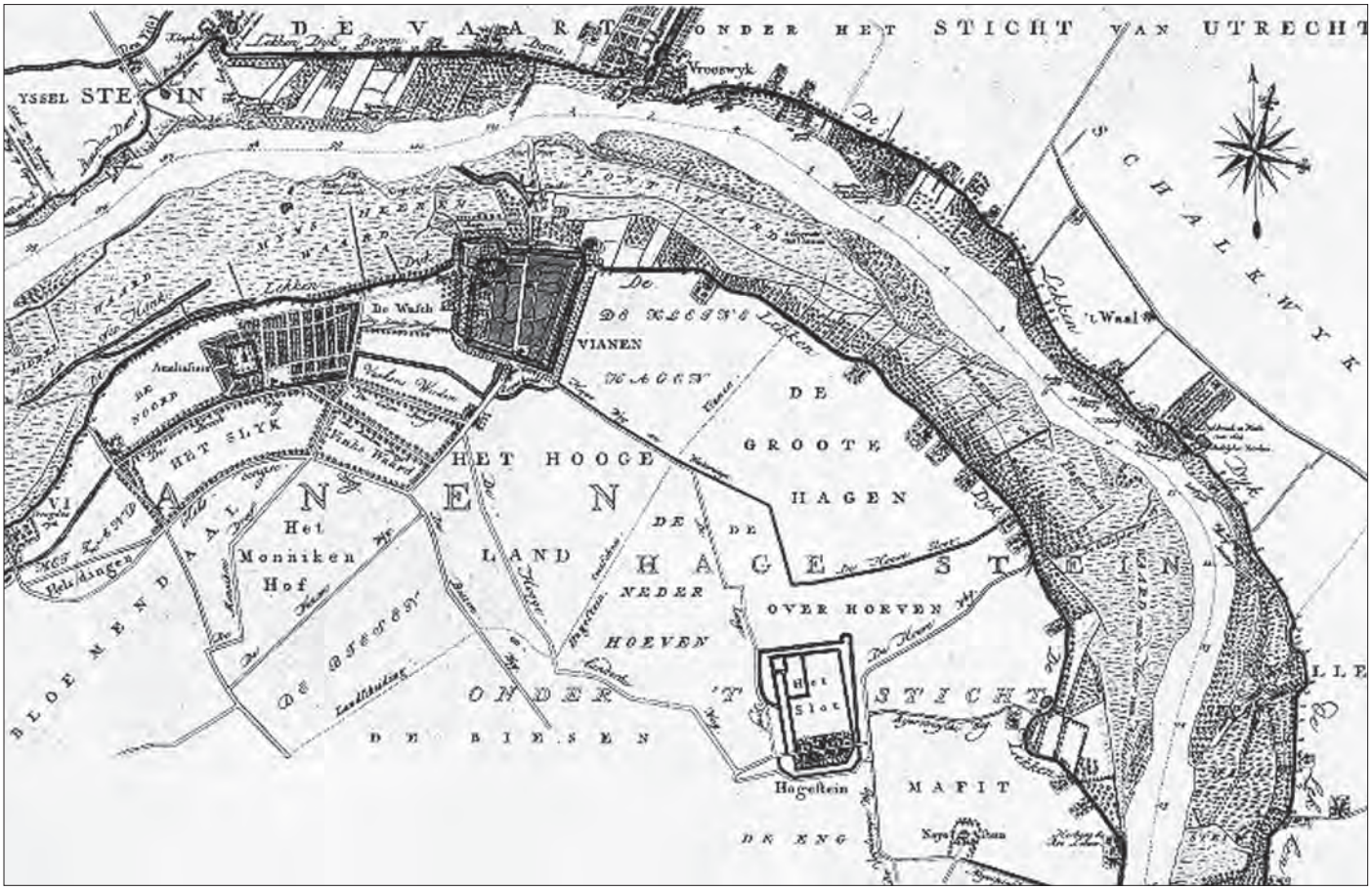

Kaart van de Rivier de Lek van Krimpen tot het Hagesteinse Schoor (…) door Melchior Bolstra getekend in de periode 1751-1764, detail uit blad 7. De horden werden ten westen van Vianen, op veilige afstand van het slagveld gevlochten. Universiteitsbibliotheek Utrecht.

nen niet meer dan ijzeren bussen die stenen en schroot schoten. Het Hollandse leger bracht meer dan dertig kleine kanonnen, de *vogelaars*, in de strijd. Het meest geducht waren echter vier grote kanonnen, die lieftallige namen droegen: Grote Griet, Snelletje, Roosje en Lijntje[34]. Dit zware geschut had zo'n grote vuurkracht, dat er speciaal zware houtblokken achter gelegd moesten worden om de terugslag op te vangen[35]. De bediening van de middeleeuwse kanonnen was erg omslachtig waardoor de vuursnelheid zeer laag was. Maar sommige vogelaars hadden losse kamers (*snelletjes*) die van tevoren met kruit gevuld konden worden. Misschien was het grote kanon Snelletje in wezen ook een snel(ler) vurend kanon.

c. Manschappen

Het Hollandse leger voor Hagestein was samengesteld uit uiteenlopende onderdelen: infanterie, cavalerie en genietroepen. De cavalerie werd hoofdzakelijk gevormd door Hollandse en Zeeuwse edelen. De infanterie bestond uit de stedelijke troepen, de stadsschutterijen van de Hollandse en Zeeuwse steden. De boeren van het Hollandse platteland kwamen onder aanvoering van hun baljuwen met schop en spade en wagen om graafwerk te verrichten[36]. Toen nog een bijzonderheid was, dat Willem VI ook gebruik maakte van 'soudenaren', huurlingen, waaronder een contingent Engelsen[37].

De omvang van het belegeringsleger is moeilijk vast te stellen. De edelen en steden waren namelijk niet verplicht om voor de volle duur van het beleg aanwezig te zijn. Zij hadden het privilege om in een oorlog buiten de landsgrenzen slechts een paar weken de Hollandse graaf te dienen. Na afloop van de diensttijd (de heervaart) keerden de troepen weer naar huis terug, ook al was de strijd nog in volle gang. Daardoor was het een komen en gaan van belegeraars. De graaf probeerde de heervaarten zo goed mogelijk te regelen om zodoende de bewaking van de blokhuizen op peil te houden. Mogelijk werden juist de huurlingen gebruikt om dreigende gaten in de omsingeling te dichten. Bij de aanvang van het beleg, in het voorjaar van 1405, ontbood de graaf twaalfhonderdvijftig gewapenden uit de Hollandse steden en vijfhonderdvijfenzestig uit de Zeeuwse steden. Zelf rekende Willem VI zijn eigen hofhouding op honderdvierenzeventig cavaleristen. In juli 1405, toen het beleg hervat werd, ontbood hij uit Zeeland driehonderdvijf edelen en hun volgelingen, en elfhonderdwintig man stadsmilities; uit de Hollandse steden

34 ARA, Grafelijkheids Rekenkamer, inv. 4977, rekening van Gerrit van Oudshoorn en Pieter Buitenwech Gerritsz voor Gasperden.

35 ABA. Grafelijkheids Rekenkamer, inv. 4967.

36 ARA Hollandse Leenkamer inv. 57. Blafferd rakende de oorlog tegen de Arkelsen. 1405. fol. 1-11 v. Deze bladzijden bevatten de grafelijke bevelen aan de Hollandse en Zeeuwse troepen, van april tot november 1405.

37 ARA, Grafelijkheids Rekenkamer, inv. 84. Rekening van de tresorier Philips van Dorp, fol. 59-87v, over de soldij der huurlingen.

werden toen 2782 gewapenden verwacht. In de herfst waren er vijftienhonderdtien man stedelijke troepen uit Holland te velde, uit Zeeland vijfhonderdtien man, de Zeeuwse edelen waren toen met tweehonderdachtentwintig gewapenden ter heervaart gekomen. Over de huurtroepen zijn wij iets beter ingelicht. Van juli tot september 1405 diende heer Jan van Vianen, de broer van Hendrik II, als kapitein van een groep van vierentwintig soudenaren.
Sinds september echter had de graaf een huurleger van ongeveer 800 man tot zijn beschikking, beslaande uit eenendertig groepen van circa vijfentwintig man. De huurlingen hadden een eigen heelmeester.

Voorbereidingen tot de verdediging

Door het ontbreken van het archief van de familie van Arkel weten wij maar weinig over de verdediging van Hagestein en Everstein. In ieder geval leidde Jan van Arkel niet in eigen persoon de verdediging. Die had hij opgedragen aan zijn drie bastaardbroers; op Everstein voerde Hendrik van Nijenstein het bevel, bijgestaan door Jan van Ravenstein.
Hagestein werd verdedigd door Jan de bastaard van Arkel[38]. Hagestein beschikte tenminste over twee grote kanonnen en een *homoet* (verdedigingstoren). Everstein werd ook met kanonnen verdedigd[39]. Het aantal verdedigers is zelfs bij benadering niet op te geven. Wel zijn enkele namen van de vooraanstaanden onder hen bekend. Op Everstein bevonden zich de heren van Broekhuizen en van Hoogstraten en ook heer Willem van Ranst. In Hagestein streed een bloedverwant van de heer van Arkel, Jan van Arkel, heer van Zoelen, mee, die tijdens het beleg door een pijlschot zou sneuvelen[40].
De verdedigingstactiek berustte op het openhouden van de aanvoerlijn met het Arkelse Leerdam. Vandaaruit moesten de voorraden voor de belegerden komen. Of Jan van Arkel tijdens het beleg ook nog militaire steun ontving van zijn zwager, de hertog van Gelre, is niet bekend.

Het beleg van Hagestein

Het beleg van Hagestein valt in drie fases uiteen: het eerste beleg in het voorjaar van 1405: de doorbraak van Jan van Arkel in juli; en tenslotte het tweede beleg van augustus tot aan de ondergang op 23 december.

a. Het eerste beleg

Hoewel de voorbereidingen aan Hollandse zijde al in maart 1405 begonnen waren[41], kan men het begin van het beleg stellen op 22 april 1405. In het begin van april gebood Willem VI een heervaart van de baanrotsen[42], ridders knapen en steden van Holland en Zeeland, tezamen een strijdmacht van tweeduizend man of meer, om op 22 april te Vianen te verschijnen[43]. Als verzamelplaats werd Bodegraven aangewezen[44]. Inderdaad nam de graaf op 21 april te Bodegraven de wapenschouw af, en de volgende dag arriveerde hij in Vianen, zijn hoofdkwartier[45]. Volgens Dirk Pauw duurde het eerste beleg vijf weken, dus tot eind mei. Dat wil zeggen, dat Willem VI aanvankelijk in de veronderstelling verkeerde, dat de verovering van Hagestein met een heervaart geklaard zou kunnen worden. Dat zal hem hard tegengevallen zijn. Hoe er ook gestormd of geschoten werd, Hagestein gaf in die weken geen krimp. Daarentegen demonstreerden de Arkelsen hun macht door onder aanvoering van jonker Willem van Arkel, Jan 's erfzoon, met succes het Hollandse stadje Werkendam, schuin tegenover Gorinchem aan de Merwede, te bestormen[46].
Teleurgesteld keerde graaf Willem VI op 27 mei huiswaarts en met hem het gros van het leger, terwijl hij een kleine macht achter liet ter bewaking van de blokhuizen.

b. Arkelse doorbraak

Was de eerste aanval op een mislukking uitgelopen, de omsingeling van Hagestein had wel effect. De belegerden begonnen honger en dorst te lijden. Ook op Everstein kreeg men problemen. De verdedigers hadden groot gebrek gekregen aan boter, kaas, haver, mout (om bier te brouwen) en er was nog maar anderhalf aam wijn (dit is 225 liter) in beide vestes. Alleen weit en rogge waren nog genoeg in voorraad. De Arkelse bevelhebbers vroegen Jan van Arkel om vóór 21 juli te hulp te komen, anders zouden zij moeten onderhandelen over capitulatie. De heer van Arkel bracht nu grote voorraden wijn, bier, haver, gerst en andere levensmiddelen in Leerdam bijeen om die naar Hagestein en Everstein te brengen. De belegeraars hadden echter lucht gekregen van de moeilijkheden. De Hollanders trachtten in allerijl een reusachtige heervaart naar Vianen te sturen, maar naar alle waarschijnlijkheid kwamen zij te laat om het voedseltransport te onderscheppen. Immers, na de kritieke datum van 21 juli hielden Hagestein en Everstein het nog vijf maanden lang vol![47] Dit Arkelse huzarenstuk moet een ernstige tegenvaller voor Willem VI geweest zijn. Hij vertoefde juist in Quesnoy om hulp te vragen aan Bourgondië en Brabant tegen Gelderland, terwijl de heer van Arkel op eigen kracht door de omsingeling was gebroken.

38 Bruch, a.w., 65. Groesbeek, a. w., 207, 208.
39 GAU. Stad I, inv.425.
40 Bruch, a.w., 65.
41 ARA, Grafelijkheids Rekenkamer, inv. 4969, rekening van Jan van Dorp van de blokhuizen voor Hagestein, sinds 18 maart 1405.
42 Baanrotsen of baanderheren zijn ridders die het recht hadden mannen onder hun eigen banier te strijde te voeren.
43 ARA, Hollandse Leenkamer, inv. 57, fol. 1, bevel van 6 april 1405.
44 ABA. Hollandse Leenkamer, inv. 57. fol. 2. bevel van 9 april 1405.
45 ARA. Grafelijkheids Rekenkamer, dl 2. inv. 94. Rekening van de kost van 's graven herberg door Hugo de Blote. Met behulp van deze rekening kan men tot op de dag nauwkeurig vaststellen, waar Willem VI zich tijdens het beleg bevond.
46 Bruch, a.w., 64.
47 ARA, Hollandse Leenkamer. inv. 57. fol. 3v. en 4. bevel van Philips van Wassenaar en Philips van Dorp van I5 juli 1405

c. Het tweede beleg

Haastig keerde Willem VI terug naar Holland. Hij kwam op 5 augustus in Vianen aan, waar een dag tevoren de nieuwe heervaart was gearriveerd. Het tweede beleg van Hagestein begon dus op 4 augustus I405[48]. Ditmaal was de graaf vastbesloten om een beslissing te forceren. Hij heeft Vianen niet meer verlaten, voordat Hagestein gevallen was en meestal was hij te vinden in zijn blokhuis te velde. De nieuwe heervaart was veel groter dan die tijdens het eerste beleg: ruim vierduizend man[49]. Nu ook vulde Willem VI zijn troepen aan met het grote huurleger van achthonderd soudenaren. En waarschijnlijk werden eerst in deze beslissende fase van het beleg de kanonnen in stelling gebracht[50]. Tevens werd in de loop van augustus de befaamde tuin, de belegeringsmuur van wilgenteen, opgebouwd. Tevergeefs trachtten de Hagesteinse kanonnen de bouw te verhinderen: 'die van het huis en uit de stad schoten ... het meest, toen men de tuin begon te maken'[51]. Het precieze verloop van de strijd is moeilijk te reconstrueren. Dirk Pauw schrijft, dat Willem VI drie grote bolwerken had laten bouwen, van waaruit hij met blijden en kanonnen Hagestein zwaar beschoot. Omgekeerd slaagden de Hagesteiners erin om bressen in de belegeringsmuur te schieten tussen de stedelijke troepen van Delft en Alkmaar[52]. De Hollandse stormaanvallen werden keer op keer afgeslagen[53]. Bij de stormaanval maakte men gebruik van schuiten die in de stadsgrachten gelegd werden om min of meer vaste grond te hebben bij de beklimming van de muren[54]. De strijd golfde onbeslist op en neer, totdat de winter aanbrak en de honger opnieuw Hagestein teisterde. Met grote schrik zagen de verdedigers dat in december de vorst inviel en de stadsgrachten dichtvroren. Tevergeefs wachtten zij op ontzet. Het moreel kreeg een beslissende knauw toen op l december de bisschoppelijke en stedelijke banieren van Utrecht op Everstein wapperden ten teken van de overgave; spoedig ging dat kasteel in vlammen op[55].
De Hagesteiners achtten nu de tijd gekomen om te onderhandelen over de voorwaarden van capitulatie. De onderhandelaars waren de commandant van het kasteel, Jan de bastaard van Arkel, en verder Jan van Gelre en Gerrit Matijse, een burgemeester van Hagestein[56]. De onderhandelingen liepen op niets uit, want de Hagesteiners wensten vrije aftocht voor de verdedigers van stad en kasteel, terwijl Willem VI volledige capitulatie op genade of ongenade eiste. Bijzonder onaangenaam was tijdens de bespreking, dat de Arkelse commandant aan Hendrik II van Vianen verklapte, dat de situatie binnen de vesting hopeloos was door gebrek aan proviand en door het sneuvelen van de heer van Zoelen. Toen de delegatie op het punt stond terug te gaan naar Hagestein, bleef de bastaard van Arkel op voorstel van de heer van Vianen uit eigen beweging achter in de Hollandse gelederen. Geschokt over een dergelijk onridderlijk gedrag keerden Van Gelre en Matijse huiswaarts. Dirk Pauw zou Jan de bastaard later in zijn kroniek brandmerken als *die valsche verrader*. Nu de onderhandelingen mislukt waren, maakten de Hollanders zich gereed voor de laatste aanval. Nog éénmaal werden de stormladders tegen de Hagesteinse muren gezet, en wel op het ijs van de grachten, maar voordat Hagestein stormenderhand in een bloedbad tenonder zou gaan, gaven de burgers (de commandant was immers overgelopen) hun stad op genade of ongenade over[57]. De capitulatie had plaats op 23 december 1405[58]. Twee dagen later vierden de overwinnaars Kerstmis in de zwaar bevochten stad[59].

Het beleg van Everstein

Zo uitvoerig als de Hollandse archieven over het beleg van Hagestein vertellen, zo mager zijn de Utrechtse archieven over het beleg van Everstein. Volgens Dirk Pauw viel de belegering van dit kasteel geheel samen met die van Hagestein. De Utrechters kwamen in het voorjaar voor Everstein en trokken na vijf weken van stormen en kanonneren weer af. Na de Arkelse doorbraak van juli kwamen de Utrechters weer terug om het beleg voort te zetten[60]. De Vermeerderde Beka vertelt nauwkeurig, hoe de Utrechters Everstein aanvielen. In plaats van te stormen en te schieten gebruikten zij nu de genie. De genie bouwde met '*neersticheyt*' vijf lange, overdekte gangen, die zij steeds verder vooruit schoof in de richting van Everstein. Hoe de belegerden de gravende Utrechters ook met kanonvuur bestookten, zij konden niet voorkomen, dat één van de gangen tenslotte de buitenste slotgracht bereikte. Daar werd een fort gebouwd, van waaruit zij op zeer korte afstand het kasteel konden belagen[61]. Met hun grote kanonnen schoten zij stukken uit de grote toren van Everstein. Evenals in Hagestein begon ook in Everstein de honger te knagen. Men moest paardenvlees, katten en ratten eten; hun bakmeel mengden zij met weg spattende stukjes kalk van de beschietingen. Door een dergelijk dieet gingen zij aan rottend tandvlees (scheurbuik?) lijden[62].

48 Dirck Pauw meende. dat het tweede beleg begon op 23 juli 1405 (Bruch. a. w. 65}. Maar uit de bevelen van Willem VI aan de Hollanders en Zeeuwen blijkt, dat de nieuwe heervaart aanvankelijk op 2 augustus later op 4 augustus te Vianen verwacht werd. (AHA, Hollandse Leenkamer, inv. 57, fol. 4-8).

49 ARA. Hollandse Leenkamer, inv. 57. fol. 4. bevel van 20 juli 1405.

50 Op 15 juli 1405 werd aan de Hollandse steden uitdrukkelijk bevolen al hun bussen, kruit, steen, rijbanden enzovoort gereed te houden (ARA. Hollandse Leenkamer, inv. 57. fol. 4.

51 Matthaeus. *Analecta,* 'Vermeerderde Beka', 324.

52 ARA, Grafelijkheids Rekenkamer. inv.84, fol. 81.

53 Bruch, a. w., 65.

54 ARA, Grafelijkheids Rekenkamer. inv. 84, fol. 100.

55 Matthaeus. *Analecta*, 'Vermeerderde Beka', 326.

56 Bruch. a.w., 65. Dirck Pauw is niet duidelijk over de positie van Jan van Gelre. Uit zijn bewoordingen zou men kunnen lezen, dat Jan van Gelre ook burgemeester van Hagestein was: *Des quam uyter stadt Jan van Wolfferen,, des heeren van Arke! broeder bastaert, met Jan van Gelre ende Gerit Matiise, burgemeester van Gasper*. Men kan twijfelen, of hier niet gelezen moet worden: burgemeesters.

57 Bruch, a.w. 66.

58 Dirck Pauw noemt de dag van overgave niet. De 'Vermeerderde Beka' meent, dat Hagestein op 20 december viel (pagina 326). De Hollandse huursoldaten echter zegden op 23 december, 's middags om vier uur, de dienst op, *also díe stede van Hagestein up gegeven wort* (ARA. Grafelijkheids Rekenkamer, inv. 84. fo1.77).

59 Willem VI verbleef 23-26 december binnen Hagestein (ARA, Hollandse Leenkamer. inv. 306, fol. 53v).

60 Bruch. a.w., 64.

61 Matthaeus. *Analecta,* 'Vermeerderde Beka', 324-326 .

62 Bruch. a.w., 66.

Na lange onderhandelingen gaven de Eversteiners tenslotte op vrij gunstige voorwaarden op: met behoud van leven en bezittingen. Op 11 december 1405 viel Everstein, dat in brand gestoken werd.

De afbraak

Toen Hagestein en Everstein uitgebrand waren, kwamen de zegevierende vorsten een belangrijke bepaling uit hun aanvalsverdrag na. Op 26 december, 's middags om 12 uur, bezwoer bisschop Frederik plechtig met zeven prelaten, dat Hagestein volgens de traditie aan hem toebehoorde. De volgende dag nam graaf Willem VI afscheid van zijn bondgenoot en reisde af naar Haarlem. Als herinnering aan het beleg nam hij de weerklok (de klok die de weerbare man ten strijde riep) de kanonnen en de homoet van Hagestein mee naar huis[63]. Het verslagen Hagestein liet hij over aan de wraak van de Utrechters. Tot 1 mei 1406 hield de stad Utrecht de blokhuizen Palenborch en Vreedborch bij Everstein met soudenaren bezet. In die tijd begon de afbraak van nagenoeg alles wat aan bouwwerken in het Land van Hagestein te vinden was. Beide kastelen werden met de grond gelijk gemaakt. De huizen van Hagestein werden gesloopt, de straten omgeploegd. Alleen de stadsgrachten bleven als stille getuigen van het beleg onaangeroerd, evenals de kerk. Uit deze twee overblijfselen van de ongelukkige stad is in latere eeuwen het moderne Hagestein gegroeid. De herinnering aan de stad is trouwens nooit verdwenen.
Eeuwenlang na het beleg noemden de Hagesteiners het stuk land ten noorden van de Dorpsstraat nog steeds de Poort (de stad).

Epiloog

De bisschop kon nu aan de wederopbouw van het Land van Hagestein beginnen. Eén van zijn eerste daden was het herstellen van de scheepvaart op de Lek. Daarbij werd hij krachtig geholpen door de natuur. Hoog water sleurde in januari 1406 het ingenieuze paalwerk met de geniebrug over de Lek met zich mee[64]. Op 3 augustus 1400 herstelde de bisschop de veren over de rivier, het Oudslijkerveer en het veer van Everdingen[65]. Hagestein was echter niet lang rust beschoren. In 1419 bezette Jan van Beieren in een nieuwe fase van de Hoekse en Kabeljauwse twisten Hagestein en roofde de akkers leeg[66]. Er dreigde een herhaling van de strijd van 1405, omdat de Utrechters vreesden dat er een nieuw kasteel gebouwd zou worden[67]. Pas in 1422 ontruimde Jan van Beieren Hagestein weer met de uitdrukkelijke bepaling, dat er nooit meer een kasteel in Hagestein gebouwd mocht worden[68]. Sindsdien brak een vredige tijd aan. Namens de bisschop werd het Land bestuurd door een drost of ambtsman en een schout. De oudst bekende bisschoppelijke schout, Volpert Aarnt Dogenzoon, is benoemd in 1422[69]. De ironie van de geschiedenis wil, dat de bisschop van Utrecht in 1484 het Land van Hagestein in leen gaf aan Jan heer van Egmond, een nakomeling van Jan van Arkel, die zich er niet voor schaamde de bisschop te herinneren aan zijn erfelijke rechten op Hagestein[70]. Aan die merkwaardige situatie kwam echter vrij spoedig een einde. In 1510 deed Jan van Egmond, inmiddels stadhouder van Holland en Zeeland geworden, voor vierendertighonderd pond afstand van Hagestein aan de kapittels van de Dom en Oudmunster die het voortaan als *eenen vrijen edelen eigen guede* mochten bezitten[71]. Vanaf 1510 hebben de kanunniken van Dom en Oudmunster zorgvuldig het Land van Hagestein beheerd. Hun Prachtig bewaard gebleven archief bevat talloze documenten van de nog ongeschreven geschiedenis van het 'dorp' in de 16de en 17de eeuw.

Jan, Graaf van Holland en Zeeland, Hertog van Beieren-Straubing, Graaf van Henegouwen, 1374-1425.

Zie ook het hierop aansluitende artikel "Willem van Duivenvoorde" op pagina 45.

63 Het uitbreken van de weerklok duurde twee dagen (ARA. Grafelijkheids Rekenkamer. inv.4977. fol. 1).
64 Matthaeus. *Analecta,* 'Vermeerderde Beka', 327.
65 RAU, Bisschoppen, inv. 371, 155.
66 F. von Löher. *Geschiedenis van Jacoba van Beieren en haar tijd,* 's' Gravenhage 1880, dl. 3, 4.
67 RAU. Bisschoppen. inv. 475, de guerra Traiectensi, fol. 37, 38.
68 RAU, Bisschoppen, inv.480: verdrag van 27 juli 1422. F. van Mieris, *Groot charterboek der graaven van Holland, van Zeeland en heeren van Vriesland (…)in vier deelen,* Leiden 1753-1756, deel 4, 647-651.
69 RAU, Bisschoppen, inv. 371, 265.
70 RAU, Dom, inv. 793, fol.5, 6.
71 RAU, Dom, inv. 793, fol.8v-10, 13, 14, 27v, 28.

Een elftal 100-jarigen
uit Ameide en Tienhoven

Bram Provoost

"Woensdag 7 januari 2015 werd mevrouw Hartkoorn-Spijer 99 jaar. Burgemeester Van Ee ging in Open Vensters bij haar op verjaardagsvisite. Mevrouw Hartkoorn is op dit moment de oudste inwoonster van Zederik."

Deze mededeling bracht de redactie op het idee om eens te kijken of er ooit inwoners van Ameide en Tienhoven 100 jaar of ouder zijn geworden. Daarvoor onderzocht ik de gegevens op de CD-rom "Begraafplaatsen Ameide en Tienhoven", uitgegeven door de Werkgroep Genealogie van de HVAT. De gedachte hierachter was, dat wanneer men in Ameide of Tienhoven was begraven men waarschijnlijk ook wel inwoners (geweest) was. De CD-rom beslaat het tijdvak tot en met 2009. Voor het jaar 2010 en later zijn de websites met gegevens over deze begraafplaatsen geraadpleegd. Daarnaast is een aantal krantenberichten gevonden. Het bereiken van een leeftijd van 100 jaar was soms wel een berichtje waard.

Oude begraafplaats Ameide – één van de daar begraven personen heeft de leeftijd van 100 jaar bereikt. Nieuwe begraafplaats Ameide - zes personen 100 jaar of ouder. Begraafplaats Tienhoven – vier personen 100 jaar of ouder. Totaal elf personen. In chronologische volgorde zijn dat:

1. Anna Vermaat, geboren te Langerak op 7 augustus 1866, overleden op 19 september 1966 (100 jaar oud). Ongehuwd. Begraven te Tienhoven;
2. Jannigje Boon, geboren te Meerkerk op 25 oktober 1882, overleden op 20 augustus 1986 (103 jaar oud). Echtgenote/weduwe van Andries Peter de Jong (1877-1927). Begraven op de Oude Begraafplaats te Ameide;
3. Jan van Straten, geboren te Utrecht op 10 januari 1887, overleden op 8 maart 1988 (101 jaar oud). Echtgenoot van nummer 9 van deze lijst. Begraven te Tienhoven;
4. Annigje den Boer, geboren te Ameide op 15 december 1888, overleden op 26 december 1989 (101 jaar oud). Echtgenote/weduwe van Cornelis van der Grijn (1889-1978). Begraven te Ameide;
5. Maaike Versluis, geboren te Lexmond 14 juni 1891, overleden op 10 februari 1992 (100 jaar oud). Echtgenote/weduwe van Leendert de Jong (1886 - 1943). Begraven te Ameide;
6. Maria van der Graaf, geboren te Groot Ammers op 24 februari 1893, overleden op 29 augustus 1994 (101 jaar oud). Echtgenote/weduwe van Arie van Straten (1891–1953). Begraven te Tienhoven;
7. Elida van der Vliet, geboren te Ameide op 8 juli 1898, overleden op 30 januari 1999 (100 jaar oud). Echtgenote/weduwe van Gerrit Jan de Groot (1897-1970). Begraven te Ameide;
8. Antje Schimmel, geboren te Woudenberg op 24 oktober 1902, overleden op 21 januari 2004 (101 jaar oud). Echtgenote/weduwe van Nicolaas Streefkerk (1890-1946). Begraven te Ameide;
9. Hendrikje van Straten, geboren te Ameide op 20 mei 1903, overleden op 11 oktober 2004 (101 jaar oud). Echtgenote/weduwe van Jan van Straten (nummer 3 van deze lijst). Begraven te Tienhoven;
10. Jacoba van Es, geboren te Tienhoven op 16 oktober 1908, overleden 29 april 2009 (100 jaar oud) Echtgenote/weduwe van Cornelis Streefkerk (1909-1989). Begraven te Ameide;
11. Aantje van den Heuvel, geboren te Ameide op 16 oktober 1909, overleden op 25 oktober 2013 (104 jaar oud) Echtgenote/weduwe van Arie Lakerveld (1906-1992). Begraven te Ameide.

Adressen uit Kiezersregisters 27 mei 1953 (N.B. dat was nog oude nummering in Tienhoven en Ameide):

1. A. Vermaat, Lekdijk 12 (nu 13), Tienhoven (ook H. Vermaat en K. Vermaat);
2. J. de Jong – Boon, (wed. A.P. de Jong) Dam 6 (nu 5), Ameide;
3. J. van Straten en H. van Straten – van Straten, Lekdijk 30 (nu 41), Tienhoven;
4. A. van der Grijn – den Boer en C. van der Grijn, Kerkstraat A307 (nu 4), Ameide;
5. Maaike Versluis, geboren 14 juni 1891 te Lexmond, was de dochter van Arie Versluis, watermolenaar, en Bastiaantje Versluis. Het beroep watermolenaar van Arie zou er op kunnen wijzen dat hij mogelijk op de Boezemweg woonde. Ten tijde van het huwelijk van Maaike met Leendert de Jong op 20 mei 1914 was Arie arbeider van beroep. Leendert de Jong is op 2 juni 1943 overleden te Lexmond, 56 jaar oud, zonder beroep. Geboren te Lexmond op 29 november 1886. Zoon van Aart de Jong en Eeltje van der Leeden;
6. M. van Straten - van der Graaf en A. van Straten, Lekdijk 5 (nu 5), Tienhoven;
7. E. van der Vliet – de Groot, G.J. de Groot, J.W. van Puttestraat A203 (nu 26), Ameide;
8. Wed. A. Schimmel – Streefkerk, Hogewaard 64 (nu 2/4), Tienhoven;
9. H. van Straten, weduwe van J. van Straten (zie 3);
10. J. Streefkerk – van Es en C. Streefkerk, Lekdijk 28 (nu 40), Tienhoven;
11. A. Lakerveld – van den Heuvel en A. Lakerveld, Lekdijk C51 (nu Sluis 10), Ameide.

Het elftal 100-jarigen bestaat uit tien vrouwen en slechts één man. Vier personen zijn geboren in Ameide, één in Tienhoven, terwijl zes personen elders geboren zijn: Langerak, Meerkerk, Utrecht, Lexmond, Groot Ammers en Woudenberg. De leeftijden bij overlijden zijn: 4x 100 jaar; 5x 101 jaar; 1x 103 jaar en 1x 104 jaar. Deze laatste, Aantje Lakerveld – van den Heuvel, is daarmee de oudste Ameidense 'aller tijden'.

Vermelding in de regionale kranten

Een 100-jarige in Tienhoven

Mej. Anna Vermaat heeft 7 augustus 1966 haar 100e verjaardag gevierd. Op de hiernaast staande foto ziet u haar met haar zuster Huibertje Vermaat, die haar steeds trouw verzorgt.

100-jarige in Marijkeflat

In de Ameidese Marijkeflat was het zaterdag 10 januari feest. Eén van de bewoners, Jan van Straten, werd 100 jaar. Hij werd op 10 januari 1887 geboren in Utrecht. Na eerst in Amersfoort te hebben gewoond, verhuisde hij in 1950 naar Tienhoven. Sinds 1976 is Van Straten samen met zijn vrouw Hendrikje één van de bewoners van de Marijkeflat. Tegen burgemeester T. den Breejen en zijn vrouw, die Jan van Straten kwamen feliciteren, verklapte de jarige erg blij te zijn met de brief die hij i.v.m. zijn honderdste verjaardag van koningin Beatrix ontving.

Annigje van der Grijn-den Boer 100 jaar

De oudste bewoner van Ameide is vandaag 100 jaar geworden, waarschijnlijk zelfs 100 jaar en één dag. Op de dag van haar geboorte, volgens de burgerlijke stand 15 december 1888, ging vader De Boer de nieuwkomer aangeven, maar op de vraag of het een jongen of een meisje was moest hij het antwoord schuldig blijven. Meneer Den Boer werd vriendelijk verzocht om dit de volgende dag te komen vertellen. En zo geschiedde. Alleen de ouders van Annigje bleven erbij dat de aangifte op 16 december 1888 was gedaan en men heeft zich daaraan gehouden. Mevrouw Van der Grijn is nog goed bij de tijd, maar kan door reuma niet zo goed meer uit de voeten. Overigens heeft zij haar leven lang consequent, tot op de dag van vandaag, geweigerd medicijnen te slikken.

Mevrouw De Jong-Versluis 100 jaar

Mevrouw M. de Jong-Versluis vierde vrijdag 14 juni in verzorgingshuis Open Vensters in Ameide haar honderdste verjaardag. Ze werd in 1891 geboren op de molen (Plukkop) aan de Zederikade in Lexmond. Haar man was werkzaam in de grienden en overleed reeds op jonge leeftijd. Mevruw De Jong kreeg 2 dochters en 3 zoons. Ook zijn er 18 kleinkinderen. De verjaardag werd in familiekring gevierd. De honderdjarige is lichamelijk nog zeer sterk, maar haar geheugen laat haar af en toe in de steek. Mevrouw De Jong was in 1975 één van de eerste bewoners van Open Vensters.

Felicitatie voor 100-jarige in Open Vensters

In het bijzijn van haar kinderen, kleinkinderen en vele andere familieleden heeft mevrouw M. van Straten-van der Graaf haar honderdste verjaardag gevierd in verzorgingstehuis Open Vensters. Ze ontving onder andere ook de persoonlijke felicitaties van burgemeester T. de Breejen.

Mevrouw Van Straten viert honderdste verjaardag

Mevrouw Hendrika van Straten-van Straten vierde dinsdag in woon- en zorgcentrum in Ameide haar honderdste verjaardag. Burgemeester T. den Breejen van de gemeente Zederik kwam langs om haar met deze mijlpaal te feliciteren. Haar man overleed in 1988 op 101-jarige leeftijd.

Mevrouw A. Lakerveld-van den Heuvel honderd jaar

“Het is een heel eind en ik had nooit gedacht dat ik zó oud zou worden. Ik heb een hoop meegemaakt”. Aantje ging tot haar elfde jaar naar school. Daarna ging ze aan de slag in de plaatselijke kruidenierswinkel van Dirk Versluis. Kruidenierswaren woog ze nog met een weegschaal af. “We verkochten ook klompen, schuurpapier en koffie. Die moest ik zelf malen, want verpakte boel had je toen nog niet. En de koperen kap van de koffiemolen moest ik wekelijks poetsen.”
Een waterleiding was er in die tijd in Sluis niet. Aantje haalde daarom water uit de Lek, dat zo nodig op het vuur verwarmd werd. Haar echtgenoot werd 86 jaar.

Mevrouw A. Streefkerk-Schimmel viert haar honderdste verjaardag

Antje Schimmel, geboren te Woudenberg, vierde op donderdag 24 oktober 2002 haar honderste verjaardag. Haar man, Nicolaas Streefkerk, overleed in 1946 op 46-jarige leeftijd.

Felicitaties voor oudste inwoner van Zederik

Woensdag 7 januari 2015 werd mevrouw Hartkoorn-Spijer 99 jaar. Burgemeester Van Ee ging in Open Vensters bij haar op verjaardagsvisite. Mevrouw Hartkoorn is op dit moment de oudste inwoonster van Zederik.

De geschiedenis van het geslacht *Van der Leeden*

Hans van den Heuvel

Elders in dit blad wordt uitgebreid aandacht besteed aan de geschiedenis en de ontwikkeling van het bedrijf van de familie Van der Leeden. De leiding van het bedrijf berust anno 2015, zoals daar ook wordt vermeld, bij Luuk van der Leeden.

Hij werd op 4 augustus 1968 als Pieter Lucas van der Leeden geboren in het in de editie 2006-II van het Nieuwsblad beschreven Rijksmonument Prinsengracht 26 te Ameide. Opmerkelijk is dat zijn voorouders op enkele uitzonderingen na niet alleen werden geboren, maar ook woonden en werkten in de Alblasserwaard of de Vijfheerenlanden. Het is dan ook geen wonder dat in de desbetreffende genealogie verscheidene typische achternamen uit dit deel van ons land voorkomen, zoals Den Boer, van der Ham, Heikoop, Kortlever, Maat, van Middelkoop, Noomen, Stek, Den Toom, Weeda en Wildschut.

Luuk van der Leeden is getrouwd met de op 30 november 1973 in Tiel geboren Annemarie Cécile (Annemarie) Uijttewaal, dochter van Henricus Hugo Uijttewaal en Theodora Maria Verheul, van wie de eerste op 29 januari 1941 in Schalkwijk en de tweede op 29 juni van dat jaar in Achttienhoven werd geboren. Het echtpaar heeft drie kinderen: Emmely-Marije (Emmely), Mauritz-Leonard (Mauritz) en Aimee-Joanna (Aimee), die op respectievelijk 22 maart 2005, 9 juni 2006 en 5 juli 2008 in Gorinchem ter wereld kwamen. Luuk van der Leeden heeft één zuster, de op 23 augustus 1967 geboren Ellen. Ze is de vrouw van Ron Bouwman.

Leendert (Leen) van der Leeden, geboren op 9 november 1943 in Tienhoven, en Janna (Janny) Vermaat, geboren op 20 februari 1949 in Ameide (evenals haar beide kinderen in de toen nog in bedrijf zijnde stadsboerderij Prinsengracht 26), zijn de ouders van Ellen en Luuk van der Leeden. De ouders van dit echtpaar waren achtereenvolgens Pieter Lucas van der Leeden, geboren op 9 januari 1915 in Tienhoven en overleden op 17 april 1998 in Ameide, Neeltje Antje den Toom, geboren op 10 juli 1916 in Nieuwpoort en overleden op 4 september 2010 in Leerdam (beiden werden begraven in Tienhoven), Aart Cornelis Vermaat, geboren op 21 juli 1914 in Ameide en aldaar overleden op 24 april 1987, en Elisabeth Eegdeman, geboren op 27 oktober 1921 in Groot-Ammers en overleden op 3 februari 2007 in Ameide.

Gezin Luuk en Annemarie van der Leeden (4e generatie).

Gezin Leen en Janny van der Leeden (3e generatie).

Pieter Lucas en Neeltje Antje van der Leeden (2e generatie).

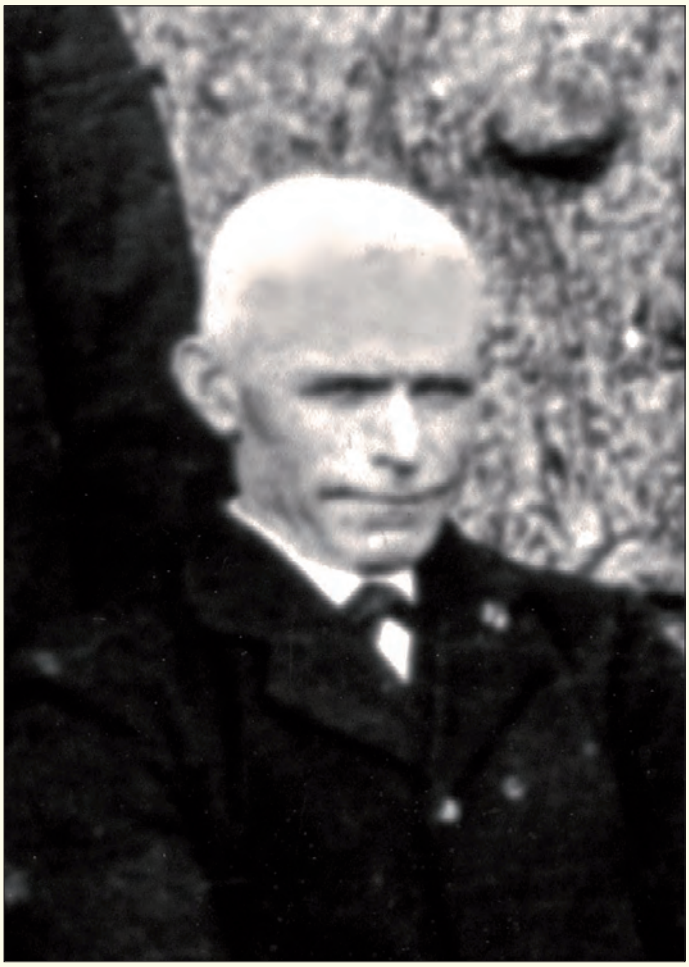

Grondlegger van het bedrijf, Johannis van der Leeden.

Om te voorkomen dat de beschrijving van deze genealogie al te zeer uitwaaiert, heb ik waar het gaat om de overgrootouders van Luuk van der Leeden en de daaraan voorafgaande generaties uitsluitend de mannelijke lijn uitgewerkt. Dit heeft de volgende gegevens opgeleverd:

Overgrootouders

1. Johannis van der Leeden, geboren op 11 augustus 1871 in Ameide en overleden op 26 april 1956 in Tienhoven. Hij trouwde op 4 juni 1897 in Tienhoven met de aldaar op 12 juli 1877 geboren en op 7 januari 1954 overleden

2. Annigje Maria van Middelkoop.

3. Leendert den Toom, geboren op 16 augustus 1893 in Bergambacht en op 21 november 1976 overleden in Langerak. Hij trad tweemaal in het huwelijk, en wel op 12 september 1915 in Nieuwpoort met de aldaar op 10 mei 1886 geboren en op 31 mei 1920 overleden

4. Bastiaantje Ravensteijn (1) en als weduwnaar op 29 maart 1928, wederom in Nieuwpoort, met de aldaar in 1902 geboren Alida Monteban (2).

Betovergrootouders

1. Pieter van der Leeden, geboren op 2 oktober 1842 in Ameide en aldaar overleden op 5 maart 1879. Hij trouwde op 20 mei 1863 in zijn geboorteplaats met de op 11 februari 1842 in Lexmond geboren en op 24 september 1883 in Ameide overleden

2. Cornelia Wildschut.

3. Dirk van Middelkoop, geboren op 2 mei 1840 in Ameide en op 8 november 1919 in Utrecht overleden. Hij trouwde op 19 juni 1863 in Tienhoven met de aldaar op 6 juni 1836 geboren en op 6 juni 1915 overleden

4. Annigje den Boer.

5. Bastiaan den Toom, geboren in Bergambacht, trad op 6 maart 1896 in zijn geboorteplaats in het huwelijk met

6. Aaltje Noorlander.

7. Nicolaas Ravestijn, geboren op 23 augustus 1843 in Nieuwpoort en aldaar overleden op 30 januari 1924. Hij werd op 31 januari 1879 in zijn geboorteplaats in de echt verbonden met

8. Antje van Aken.

Oudouders

1. Pieter Lucas van der Leeden, op 11 september 1813 geboren in Ameide en aldaar overleden op 4 juni 1890. Hij trouwde op 21 april 1838 in zijn geboorteplaats met de aldaar op 13 juli 1812 geboren en op 28 februari 1861 overleden

2. Jannigje van der Ham.

3. Johannes Wildschut, geboren op 31 mei 1812 in Lexmond en op 27 april 1862 in Vianen overleden. Hij trad twee keer in het huwelijk, te weten op 31 januari 1840 in Beusichem met de aldaar geboren en op 11 juni 1850 in Lexmond overleden

4. Eilzabeth Tintel (1) en op 17 juni 1859 in Vianen met de aldaar in 1812 geboren Marrigje Kleijn (2).

5. Gerrit van Middelkoop, gedoopt op 18 januari 1789 in Tienhoven en aldaar overleden op 6 november 1847. Hij trouwde op 18 augustus 1826 in Streefkerk met de aldaar op 23 november 1805 geboren en op 2 oktober 1860 in Tienhoven overleden

6. Cornelia Groenendijk.

7. Krijn den Boer, geboren op 20 december 1805 in Groot-Ammers en op 29 mei 1874 in Tienhoven overleden. Hij trouwde op 17 februari 1836 in Tienhoven met de op 25 februari 1815 in Ameide geboren en op 22 maart 1887 in Tienhoven overleden

8. Geertrui Kortlever.

9. Arie den Toom was de echtgenoot van

10. Neeltje van Buren.

11. Klaas Noorlander was de echtgenoot van

12. Aaltje Honkoop.

Van de ouders van Nicolaas Ravestijn en Antje van Aken zijn geen gegevens beschikbaar.

Oudgrootouders

1. Abraham van der Lee, gedoopt op 26 oktober 1760 in Noordeloos en overleden op 1 oktober 1841 in Ameide. Hij trouwde op 30 april 1797 in Ameide met de aldaar op 29 december 1770 gedoopte en op 7 augustus 1851 overleden

2. Hendrikje Stek.

3. Hendrikje van der Ham, gedoopt op 2 augustus 1787 in Ameide en aldaar overleden op 5 februari 1830, was de moeder van Jannigje van der Ham. Zij trouwde op 20 april 1826 in haar geboorteplaats met Lammert Weeda (1798-1853).

4. Metje Wiltschut, gedoopt op 14 juni 1789 in Lexmond en aldaar overleden op 4 juni 1874, was de moeder van Johannes Wildschut. Zij trouwde op 10 juli 1817 in haar geboorteplaats met Leendert Burggraaf (1787-1864).

5. Jan Tintel was de echtgenoot van Cornelia Lensing.

6. Markus van Middelkoop werd op 3 maart 1743 gedoopt in Ameide en is daar naar alle waarschijnlijkheid ook overleden. Hij trad in zijn geboorteplaats tweemaal in het huwelijk, en wel op 18 december 1772 met Willemtje Hooikaas (1) en als weduwnaar op 16 november 1781 met de op 18 oktober 1761 in Bleskensgraaf gedoopte en op 1 december 1831 in Tienhoven overleden

7. Maaike Boer (2).

8. Klaas Groenendijk, gedoopt op 26 oktober 1760 in Nieuw-Lekkerland en op 10 januari 1831 overleden in Streefkerk. Hij trouwde op 14 november 1789 in Streefkerk met de daar op 23 februari 1772 gedoopte en op 24 april 1838 overleden

9. Ariaantje Leendertse de Haan.

10. Arie den Boer, gedoopt op 22 november 1776 in Groot-Ammers, ging op 16 april 1801 in Giessendam-Peursum in ondertrouw met de op 30 december 1770 in Bleskensgraaf gedoopte

11. Eijgje de Jong.

12. Abraham Kortlever, gedoopt op 23 december 1781 in Leerbroek en overleden op 3 november 1856 in Tienhoven, was de echtgenoot van de op 2 mei 1784 in Ameide gedoopte en op 4 februari 1870 in Tienhoven overleden

13. Annigje Maat.

De gegevens van de acht andere ouderparen ontbreken.

Oudovergrootouders

1. Piet Hendriksz van der Leeden, gedoopt op 3 maart 1726 in Noordeloos en aldaar op 2 december 1752 in het huwelijk getreden met de op 19 november 1730 in Leerdam gedoopte en aldaar op 12 maart 1810 overleden

2. Neeltje Heikoop.

3. Gijsbert Gerritsz Stek, van wie uitsluitend bekend is dat hij op 21 november 1755 in Westbroek in ondertrouw ging met de in 1733 geboren en op 4 maart 1817 in Lexmond overleden

4. Geertje Everings.

5. Jan van der Ham, gedoopt op 19 oktober 1727 in Ameide. Hij trouwde als weduwnaar van de in 1774 overleden Hendrikje Everingh op 5 oktober 1783 in zijn geboorteplaats met de daar op 13 april 1749 gedoopte en op 27 december 1792 overleden

6. Klaasje Markus.

7. Arie Wildschut, gedoopt op 16 augustus 1761 in Lexmond en aldaar overleden op 5 februari 1837. Hij was de echtgenoot van de op 11 oktober 1761 in Noordeloos gedoopte en op 28 februari 1853 in Lexmond overleden

8. Neeltje van den Donk.

9. Arien Gijsbertsz van Middelkoop, gedoopt op 17 september 1702 in Ameide. Hij ging aldaar op 5 november 17344 in ondertrouw met

10. Maria Cornelisdr de Moor.

11. Dirk Boer, overleden op 8 maart 1798 in Ottoland. Hij ging op 16 januari 1761 in Bleskensgraaf in ondertrouw met de op 15 september 1810 in Tienhoven overleden

12. Pietertje Treuren.

13. Dirk Groenendijk trouwde op 29 maart 1754 in Nieuw-Lekkerland met

14. Geertje Spruijt.

15. Krijn Ariensz den Boer, gedoopt op 17 december 1752 in Groot-Ammers. Hij trad op 9 april 1773 in zijn geboorteplaats in het huwelijk met de daar op 12 januari 1749 gedoopte

16. Cornelia (Neeltje) Fuijk.

17. Jan Cortleven, gedoopt op 16 september 1742 in Leerbroek en overleden op 7 oktober 1827 in Lopik. Hij trouwde op 7 maart 1767 in Leerdam met de aldaar op 5 maart 1747 gedoopte

18. Marijke Middelkoop.

19. Arie Maat, gedoopt op 12 januari 1749 in Ameide en op 18 november 1835 overleden in Tienhoven. Hij trad tweemaal in het huwelijk: op 16 augustus 1772 in Ameide met de aldaar op 25 augustus 1748 gedoopte

20. Maaike Ariensdr van Middelkoop en als weduwnaar op 12 april 1807 in Tienhoven met Elizabeth Diepenhorst (1749-1821).

De gegevens van de andere ouderparen ontbreken.

Oudbetovergrootouders

1. Hendrik Laurensz van der Leede, gedoopt op 13 augustus 1690 in Noordeloos en overleden voor het jaar 1737. Hij was de echtgenoot van

2. Trijntje Jansdr van der Schelde.

3. Hendrick Meertensz van der Ham, gedoopt op 28 oktober 1677 in Ameide en aldaar begraven op 8 juli 1741. Hij trouwde tweemaal, en wel op 3 maart 1699 in Meerkerk met Wijntje Hendricksdr van der Wiel (of Verwiel) (1) (1681-1713) en op 18 november 1713 in Lexmond met

4. Beertie Jansdr van der Kars (2)

5. Pieter Jacobsz Markus trouwde op 30 april 1741 in Lexmond met

6. Neeltje Huibertsdr van Gent.

7. Arie Willemsz Wildschut trouwde op 30 mei 1751 in Goudriaan met

8. Metje Jansdr de Jong.

9. Willem Jacobsz van den Donk trouwde op 16 juli 1758 in Noordeloos met

10. Anna Teunisdr den Haak.

11. Eijbert Treuren was de echtgenoot van

12. Cornelia Noorland.

13. Arie Hendriksz den Boer was de echtgenoot van

14. Annigje Claasdr Korteland

15. Cnelis Fuijk was de echtgenoot van

16. Sijgje Fuijk

17. Frans Cornelisz Kortlever, gedoopt op 19 september 1700 in Leerbroek, was de echtgenoot van

18. Cornelia Pietersdr van den Bergh

19. Evert Middelkoop was weduwnaar van Neeltje Ariensdr Hagen, toen hij op 23 juni 1734 in Leerdam trouwde met de aldaar op 22 maart 1711 gedoopte

20. Jannigje Blom.

21. Arie Maat trouwde op 10 mei 1733 in Groot-Ammers met

22. Annigje Noomen.

De gegevens van de andere ouderparen ontbreken.

Stamouders

1. Laurens Pietersz van der Leede, geboren omstreeks 1660 in Noordeloos, alwaar hij op 8 februari 1690 in de echt werd verbonden met

2. Ariaentje Hendriksdr de Ruijter, voor welk huwelijk op 21 januari van dat jaar toestemming was verleend.

3. Uit dit huwelijk werden na de eerder vermelde Hendrik Laurensz in respectievelijk 1696, 1698, 1710, 1701, 1706 en 1712 nog zes kinderen geboren: Marigje, Jannigje, Lijsje, Lijsje (vernoemd naar haar in 1702 overleden zusje), Heiltje en Geertje.

4. Maarten (of Meerten) van der Ham, gedoopt op 15 mei 1650 in Lexmond en overleden op 31 december 1696 op Sluis (bij Ameide). Hij trad vier maal in het huwelijk, en wel met achtereenvolgens Maaijken Gerrits (1),

5. Teuntje Gerrits (2), overleden op 26 november 1685, Ariaantje Aertsdr van Dam (3) (huwelijksvoltrekking op 27 maart 1685 in Lexmond) en Geertje Dirksen (4) (huwelijksvoltrekking op 16 september 1692 in Ameide).

6. Cornelis Bastiaansz Kortlever, geboren in Leerbroek en aldaar begraven op 14 september 1739. Hij trouwde als weduwnaar van Marij Gijsberts, met wie hij op 8 juni 1681 in zijn geboorteplaats in de echt was verbonden, op 14 november 1694 in dezelfde gemeente met

7. Aaltie Frans.

8. Evert Jansz Middelkoop, geboren in Leerdam, alwaar hij op 20 april 1694 in het huwelijk trad met de daar geboren

9. Neeltje Ariesdr van der Vliet.

Stamgrootouders

1. Gerrit Hendriksz van der Ham, geboren in Gorinchem en in 1694 overleden in Lexmond. Hij trouwde twee keer, te weten op 24 januari 1638 in Gorinchem met Cornelia Pouwels (1) en op 26 februari 1640 in dezelfde gemeente met

2. Grietje Maartensdr de(n) Boer (2).

3. Generatie 14

4. Hendrick van der Ham, die op 1 januari 1595 in Gorinchem trouwde met

5. Jenneken Goversdr van den Bosch

Hier rond ik mijn zoektocht af naar de diepste wortels van het geslacht Van der Leeden. Ik doe dat niet dan nadat ik – om aan te geven hoe ver we zijn teruggegaan in de tijd – er op heb gewezen dat Laurens Pietersz van der Leede, de oudst bekende telg van het geslacht, een tijdgenoot was van Willem III Hendrik, Prins van Oranje, graaf van Nassau en koning van Engeland, Schotland en Ierland en Wolfert van Brederode, heer van Brederode, Vianen en Ameide. De eerste werd op 14 november 1650 in 's-Gravenhage geboren en overleed op 8 maart 1702 in Londen. De tweede leefde van 1649 tot 1679.

Bedrijvigheid op de loswal in Ameide. Vanaf deze plaats werden de manden vervoerd naar de afnemers.De foto is gemaakt in het midden van de vorige eeuw.

Geschiedenis en ontwikkeling van het familiebedrijf

Van der Leeden

Hans van den Heuvel

Het staat me nog helder voor de geest dat mijn neef Arie van Gent me in het begin van de jaren zestig van de vorige eeuw vroeg mee te helpen bij het afleveren van een partij flessenmanden bij een chemisch bedrijf in Pernis. Hij had toen nog mandenmakers aan het werk in grote oude schuren aan het eind van de Prinsengracht in Ameide, vlakbij de voormalige Gereformeerde Kerk. Bij navraag bleek me dat het moet zijn gegaan om Henk de Gans, Cors, Jan en Peet den Hartog, Bram en Jas van der Leeden, Jan van Straten, Abraham Vroon en Peet Versluis, van wie alleen de laatste nog in leven is.

Ook elders in Ameide en Tienhoven waren in die tijd nog mandenmakers en ook hoepmakers werkzaam. In een aantal gevallen betrof het "thuiswerkers". Tot deze categorie behoorde de "bijzondere mandenmaker Jan de Wit van der Hoop", wiens voorgeslacht uitgebreid is beschreven in de editie 2009-III van dit blad. Zijn producten werden afgenomen door Dirk van der Leeden, die destijds aan het "Breeje Pad", de tegenwoordige Kerkweg, in Tienhoven woonde.

Nieuwe Gorinchemse Courant, 13 januari 1916

Ameide en Tienhoven. Met de mandenfabricage, gedurende 1915 zoo druk, gaat het sedert een paar weken zeer stroef. Er staan reeds 1000-tallen Engelsche gistmanden op verzending te wachten. Ook in vischmanden, die onlangs niet genoeg konden worden gemaakt, gaat thans niets om, een gevolg van den stilstand in het bedrijf te IJmuiden.
Desondanks zijn de mandenmakersloonen sedert de vorige week met 1 cent per ronde en 1/2 cent per bak of vierkante 4 verhoogd.

Verreweg de grootste werkgever in deze sector was in die periode de "Mandenmakerij Gebroeders Van der Leeden". Het was het bedrijf van Johannis Cornelis (Jan Kees) van der Leeden (1907 – 1966) en Pieter Lucas (Luuk) van der Leeden (1915 - 1998), die volgens een publicatie in een regionale krant de "Mandenindustrie en teenhandel Van der Leeden, Hoogendijk 42, Tienhoven" eind december 1939 "overgekregen hadden" van hun vader Johannis van der Leeden (1871 – 1956). Het waren broers van de eerder vermelde Dirk van der Leeden en van Piet van der Leeden, van wie de laatste, gevestigd "Broekscheweg B 31 te Ameide", eveneens "mandenfabrikant" was.

Jan Kees en Luuk van der Leeden hadden niet alleen in Ameide en Tienhoven (aan respectievelijk de later J. W. van Puttestraat geheten Achterweg en de Lekdijk), maar ook in Kerkdriel en Varik mandenmakers aan het werk. Het ging om achtereenvolgens acht, drie, twintig en vijf medewerkers in eigen onderkomens en daarnaast om tientallen "thuiswerkers". Verder had de onderneming al in een vroeg stadium een chauffeur in dienst, te weten Kees Stigter.

Het bedrijf van de beide broers produceerde hoofdzakelijk verpakkingsmateriaal, in het bijzonder voor visserijbedrijven, ijzergieterijen ("manden voor bouten en moeren") en de Twentse textielindustrie ("wasmanden"). Zo ging er tweemaal per week een grote vracht vismanden naar IJmuiden en werden er met grote regelmaat vrachten van vijfhonderd ijzermanden getransporteerd naar Bergen op Zoom en Roosendaal (waar bedrijven van de Gebroeders Asselbergs waren gevestigd), Doesburg, Doetinchem, Neede en Vaassen. Ook produceerde men omhulsels voor drankflessen (bestemming: Schiedam) en was er sprake van de export van slamanden naar Engeland.

Nieuwsblad voor Gorinchem en Omstreken, 3 juli 1950

Ameide en Tienhoven. Naar de kersenboomgaard. Donderdagmiddag arriveerde hier de stoomboot Jafre II met een groot gezelschap aan boord, dat een bezoek bracht aan de kersenboomgaard van de heer Joh. v.d. Leeden te Tienhoven. De bezoekers kwamen allen uit Rotterdam.

Het familiebedrijf veranderde in de loop der jaren nog twee keer van naam, in samenhang met de entree in de onderneming van de in 1943 geboren zoon Leendert (Leen) van Luuk van der Leeden en diens ruim vijf jaar jongere vrouw Janny van der Leeden – Vermaat (in 1977) en vervolgens van hun in 1968 ter wereld gekomen zoon Pieter Lucas (Luuk) (in 2002). Als gevolg daarvan werden de volgende aanduidingen geïntroduceerd: “Vaten- en flessenhandel P. L. van der Leeden en Zoon” en “Van der Leeden Mandwerk”. Aan het eind van de jaren zestig en in het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw kwam geleidelijk onomstotelijk vast te staan dat de traditionele mandenmakerijen geen toekomst meer hadden. De voornaamste oorzaak hiervan was de onstuitbare opkomst van moderne verpakkingsmiddelen, in het bijzonder plastics, maar ook hout. Een andere belangrijke factor was de teloorgang van grote delen van de nationale ijzer- en textielindustrie. Daar kwam bij dat tal van mandenmakers uitstroomden naar werkgevers in de industriële sector, waarbij het in de regio met name ging om het "Staalconstructiebedrijf De Vries Robbé & Co" in Gorinchem en de "NV Betondak" in Arkel.

Anders dan verscheidene collega-werkgevers die hun bedrijven sloten, brachten deze ontwikkelingen het echtpaar Van der Leeden-Vermaat ertoe om het roer radicaal om te gooien. In de praktijk hield dat in dat de "productie voor de industrie" werd beëindigd en vervangen door de "productie van sierwerk" en aan "manden" de voorkeur werd gegeven boven "vaten".

Toen deze omwenteling zich voltrok, waren bij het bedrijf uitsluitend nog oudere werknemers in dienst: vier in Ameide (Jan van der Grijn, Rinus de Vroome, Kees van der Zijden en Kees Zweeren) en drie in Varik. Met de producten van het zevental – in den aanvang bloemenmanden – gingen Leen van der Leeden en zijn vrouw naar markten van oude ambachten en schaapscheerdersfeesten (in onder andere Nunspeet en Uden). In het verlengde daarvan ontstonden er hechte contacten met tuincentra, in eerste aanleg in Utrecht (“Koningsdal”, het latere “Intratuin”), Montfoort, Nieuwegein (Baas) en Vleuten–De Meern (Roodenburg) – het begin van een uitgebreid netwerk.

Bij de foto's, van boven naar beneden:

- *1950; zwaar beladen vrachtauto met slamanden;*
- *1970; Leen van der Leeden op een braderie in Spakenburg;*
- *1980; het lossen van vaten bij de nieuwe bedrijfshal in Tienhoven;*
- *De opslagloods met daar achter de nieuwe bedrijfshal;*
- *1991; mede door de onstuimige groei werd een nieuwe vrachtwagen gekocht.*

Anno 2015 kan de vestiging in Ameide worden beschouwd als het hoofdkwartier, het "kloppend hart", van Van der Leeden Mandwerk.

De koerswijziging bleek een doorslaand succes te zijn, zeker nadat was besloten om de productie van mandwerk met ingang van het jaar 1982 over te hevelen naar de Volksrepubliek China. Aanvankelijk werd er samengewerkt met een Chinese partner; vanaf 1992 vindt de productie plaats in een zelfstandige eigen onderneming. In het laatste decennium van de vorige eeuw kwamen er ook productielijnen tot stand op de Filippijnen en in Indonesië. In hetzelfde tijdsgewricht - om precies te zijn: op 31 mei 1995 - voltrok zich de verplaatsing van de Nederlandse tak van het bedrijf van Tienhoven (Lekdijk 52) naar het bedrijventerrein van Ameide (De Griend 13, de vroegere locatie van "Graanbedrijf Willem Bor en Zonen").

Anno 2015 kan de vestiging in Ameide worden beschouwd als het hoofdkwartier, het "kloppend hart", van Van der Leeden Mandwerk, waar niet alleen het beleid wordt bepaald, maar ook nieuwe producten worden ontworpen. Tevens is het de plaats, waar zowel de logistieke en administratieve aspecten van het bedrijf worden behartigd als klanten uit de hele wereld worden ontvangen.
Het gaat om een bebouwd oppervlak van 15.000 m2, waarvan 2.000 m2 showroom, 1.500 m2 kantoorruimte en grote ruimten voor de opslag van producten, die bestemd zijn voor de levering aan Europese klanten. Er werken dertig mensen, van wie het merendeel afkomstig is uit de regio. Niet onvermeld mag blijven dar er concrete plannen klaarliggen om de vestiging uit te breiden, waartoe de voormalige "Timmerfabriek Van Vliet BV Ameide" in eigendom is verworven.
Op basis van langjarige samenwerkingsovereenkomsten maken tegenwoordig in de Volksrepubliek China, in zowel het noorden als het zuiden van het land, duizend tot tweeduizend mensen producten voor Van der Leeden. Ook heeft het bedrijf er een eigen kantoor, waar twintig mensen werkzaam zijn.
In Indonesië zijn aanzienlijk meer mensen bij de productie betrokken dan in de Volksrepubliek China: zo'n acht- tot tienduizend. Door de bank genomen, wordt de ene helft van de producten naar ons land verscheept en gaat de andere helft rechtstreeks naar afnemers "all over the world": de Verenigde Staten,

Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Japan, de Volksrepubliek China en landen in Noord- en Zuid-Europa. Bovendien beschikt Van der Leeden Mandwerk in Indonesië over een kantoor en een magazijn, waar werk wordt geboden aan 250 mensen.
In de marketingstrategie van het bedrijf nemen beurzen een belangrijke plaats. Bijzonder is dat men sinds drie jaar beschikt over een eigen stand op de bekende handelsbeurs in de Chinese metropool Guangzhou (oude naam: Kanton), die tweemaal per jaar plaatsvindt. Van de Europese beurzen genieten die in Frankfurt en Keulen de meeste bekendheid.

Sinds drie jaar beschikt Van der Leeden over een eigen stand op de handelsbeurs van Guangzhou/ Kanton.

De geschiedenis van het bedrijf overziende, kan de conclusie geen andere zijn dan dat de (vier) opeenvolgende generaties van het geslacht Van der Leeden zich hebben gemanifesteerd als echte "entrepreneurs"- geboren ondernemers, met de capaciteiten om op basis van een helder verstand en scherp zakelijk inzicht zonder onverantwoorde risico's te nemen nieuwe wegen in te slaan. Met name daardoor was het mogelijk om in de loop der jaren vorm en inhoud te geven aan een wereldwijd opererend concern, waarvan zonder enige overdrijving kan worden gesteld dat het in zijn soort marktleider is. Er bestaat namelijk noch in ons land noch buiten onze landsgrenzen een onderneming, die beschikt over de vakbekwaamheid, expertise en ervaring om het familiebedrijf te kunnen evenaren, wanneer het gaat om de ontwikkeling en productie van duurzame artikelen in de sector van het mandwerk.

Luuk van der Leeden Sharing our product with the world

Written by Philip Addington

Van der Leeden, an exhibitor from the Netherlands is a new kid on the CACFair block, but certainly not new to the world of wicker. First concieved by his grandfather, Luuk has carried on the good work and Van der Leeden continues to evolve and turn out top quality products, focusing mainly on high end baskets. We caught up with him to find out the secrets behind Van der Leedens success.

Weaving wicker is an age old art and it has been mastered by Van der Leeden, they have worked tirelessly to make top quality products and rely heavily on their designer Mr Menno Kroon who innovates many of the products that are displayed by Van der Leeden.

Family Business

Van der Leeden have been around for over a century, and Luuk explains that they owe the success to innovation and design “We can attribute a lot of our success in recent years to my friend and associate Mr Kroon, he gathers inspiration and designs some amazing things. If you take the wicker love heart which you now see millions of worldwide, Mr Kroon was the first person to do that. He found a special type of willow and made it. It was a great success for our company. But we do not stop there, we always move forward and he is to a large extent responsible for that.

Baskets, Baskets, Baskets

Though the wicker love heart was a great success, Van der Leeden’s heart lies with baskets. “This is our main love, we are fascinated with making high quality baskets, and again design is important for that We choose tne highest quality wicker in Indonesia and weave it into these beautiful baskets We are here in China to share a product which we believe is beautiful with more of the world.”

Responsibility

Van der Leeden is here to stay, they have been in industry for years and know what they are talking about In this way Luuk talks about the future. “We are not going to branch out and start making different products, we are all about baskets. For this reason we make sure that our wicker is grown responsibly, we BSCI certified because we want to continue to do this long into the future my dream is that my children will share the same passion that I have for wicker baskets”

Zij hingen hun harp aan de wilgen

Pieter A. Kerkwijk[1]

Voor deze zwerftocht naar een brokje 'bijna' waardsverleden hebben wij de Lek- en Lingeroute gedeeltelijk gevolgd. Begeleid door een mooie najaarsdag met fraaie vergezichten, die de mens zijn kleinheid duidelijk doet gevoelen, rijden wij door de bekende Lekdorpen richting Nieuwpoort. Maar dit historierijke vestingstadje is niet ons einddoel. Nee, deze zwerftocht, die ons zal terugvoeren naar een sfeer van jaren terug, voert ons verder.
Ná Nieuwpoort volgen Langerak, Tienhoven en Ameide. Wanneer men de Lekdijk volgt en de dromerige dorpjes onderaan de voet van deze slingerende dijk onder het oog ziet voorbijglijden met hier en daar wat huizen van onze tijd, maar voor de rest statige boerderijen en z.g. grutterswarenwinkels (waar helaas de dorpsjeugd voor 5 centen zoals in grootvaders tijd, niet veel meer zal kunnen kopen) dan bekruipt je 't gevoel dat hier (soms) de wereld ophoudt. Je droomt wat voor je uit. Op de Lek varen een paar boten en verder zie je de boerderijen aan de Lekdijk in de Krimpenerwaard. Je komt terug in die tijd, wanneer je vrij krachtig moet remmen voor de bus van het streekvervoer, die vanaf Utrecht op weg is naar Alblasserdam/Papendrecht. Je weet het ineens, dat ook hier mensen leven en werken. Jongen en ouden. Jongemensen met hun prille verleden. De ouderen met hun ambachten, die niet meer 'in' zijn en die, wanneer zij niet meer kunnen zullen uitsterven. Zo'n uitstervend waardsambacht is mandenmaken. Omdat ze in de omgeving van de Merwede allemaal zijn verdwenen, hebben wij erg lang en intensief moeten speuren naar nog bestaande mandenmakerijen. In de noordoostelijke uithoek van de waard, nl. in Tienhoven/Ameide vonden wij er één:
P. L. van der Leeden en Zoon, mandenmakerij, vaten- en flessenhandel.

Een rustiek dorpje is dat Tienhoven (post Ameide), met net voorbij het piepkleine gemeentehuis een kerk waar men vanaf de dijk geheel onbelet de zondagse kerkdienst zou kunnen volgen. De dijk maakt er een eerbiedige lus om zodat men als automobilist verplicht is gas terug te nemen. Een plaats voor een kerk waar je niet zo maar aan voorbij kunt gaan. Een paar honderd meter verder vinden wij de werkplaats van de mandenmaker Van der Leeden. Het is een eenvoudig vierkant gebouwtje met een Oudhollandse potkachel in het midden en daar omheen zijn vier krasse mandenmakers op vlonders ijverig bezig.

De mandenmakers begroeten ons ieder op z'n eigen wijze en blijken in het begin niet zo erg spraakzaam. Toch komt er wel wat los. Zo blijkt dat de 60-jarige baas Van der Leeden als jongen van 16 in het mandenmakersvak begon. Zijn vader Johannes stichtte het bedrijfje in 1898, toen hij amper 25 jaar oud was. Daarvoor had hij een aantal jaren in het boerenwerk gezeten. Toentertijd waren er nogal wat mandenmakerijen in Ameide/Tienhoven. Het vak werd je als kind met de paplepel ingegeven. Op de schoolbanken leerde je als het ware het mandenmaken. Andere arbeidsmogelijkheden dan in de agrarische – en griend/mandenmakerij cultuur waren er niet veel in die tijd. Vader Johannes van der Leeden had ongeveer 30 mensen in dienst.

Vroeger maakte men veel gistmanden voor Engeland. Die gingen met honderden tegelijk per schip naar de Rotterdamse havens om daar verscheept te worden. Het was in die tijd dat zij zelf over een aantal grienden beschikten, ofschoon het meest benodigde hout werd gekocht.

Het griendhout dat men in de mandenmakerij gebruikt, is éénjarig wilgenhout. Vroeger- het zal u opvallen dat wij dit woord vaak gebruiken, maar wij hebben het over een ambacht dat zijn 'glorietijd' achter de rug heeft- werd gekapt rijshout per schip aan de voet van de dijk aangevoerd en verder met paard en wagen binnendijks gebracht. De laatste jaren geschiedt alles per vrachtauto…

Voor bloemen

Volgens Van der Leeden komt er nogal wat kijken, voordat men het vak onder de knie heeft. De industrie was vroeger de grootste afnemer van de mandenmakers. Tegenwoordig is het de bloemencultuur , die voor veel werk zorgt. Luxeartikelen zoals bijv. bloemenhangers (nesten), bloembakken, wiegen en lampenkappen blijken een veel gevraagd artikel te zijn. De meeste producten zijn voor het binnenland bestemd. Vele bloembakken, grote vierkanten manden, gaan gevuld met grond-planten-bloemen kompleet naar het buitenland. De heer Van der Leeden heeft óók een lange tijd materiaal geïmporteerd ten behoeve van de ijzergieterijen. De huidige mandenmakers creëren met hun vlijtige handen op snelle wijze o.a. manden voor champagneflessen, bakken voor bloempotten en bloempothangers… .

Het éénjarig wilgenhout wordt eerst gedroogd en op schelf gezet. Tegen de tijd, dat men het denkt te gaan gebruiken, gaat het acht dagen lang in het water. Daardoor krijgt het zijn buigzaamheid terug. Is het eenmaal verwerkt (gevlochten) dan is het voor de duurzaamheid gewenst het niet meer met vocht in aanraking te brengen. Het gaat bij een goede behandeling een mensenleven mee.
Baas van der Leeden zegt, dat zijn werkplaats toch

1 Dit artikel verscheen in het boek *Grijze ambachten in de Alblasserwaard,* een uitgave van drukkerij Gebr. Verloop, Alblasserdam, 1977. Het is aangeleverd door Cor Veen, Natuurgids IVN uit Alblasserdam.

nog zo'n 12 ton wilgenhout per jaar verwerkt. Vroeger, zegt hij, kon men met een gerust hart van een gistmand 1000 stuks in voorraad maken. Die vlogen de deur uit. Tegenwoordig wordt veel op bestelling gemaakt… .

Mandenmaken is en blijft een zeer arbeidsintensief ambacht. Een bloempothanger van een gewone afmeting vraagt van een doorgewinterde mandenmaker zo'n 45 minuten arbeid.

Loopt dood…

Zo over het ambacht pratend, merkt Van der Leeden met enige weemoed in zijn stem op 'dat het werk wel zal blijven, maar de mandenmakers zul je met een héél groot licht moeten zoeken. De mandenmakerij loopt dood'. Daar zijn twee belangrijke redenen voor aan te wijzen. Ten eerste voelt de jeugd niets, maar dan ook niets voor het ambacht. Ten tweede valt het ambacht moeilijk te automatiseren. In Duitsland heeft men wel eens pogingen ondernomen om het e.e.a. te realiseren, maar duidelijke successen zijn nog niet geboekt. Dat men het van de oude garde nog moet hebben is duidelijk. Driekwart uur voor een bloempothanger betekent naar de huidige loonnormen e.d. dat zo'n hanger op z'n minst dertig gulden zal moeten opbrengen bij de verkoop….

Over publieke belangstelling valt niet te klagen. De mandenmakers zijn graag geziene personen op jaarmarkten en oude ambachtenfeesten, zoals het schapen(herders)feest in Ede. Ons land kent ook een mandenmakersvereniging, die nog zegge en schrijve 30 leden telt. Vroeger was dit aantal alleen al in Ameide en omgeving gevestigd… .
Eén van de mannen merkt op, dat vorige week een jongeman hem de vraag stelde, hoe oud eigenlijk het mandenmakersambacht was. 'Ik heb hem gezegd, dat het ambacht er zo lang is als de aarde bestaat.'
De jongeman had hem daarop wat vreemd aangekeken 'Tja', zei de oude mandenmaker:' ik ben daar niet bij geweest. Ik weet het dus niet. Datzelfde geldt ook voor ons ambacht.' Tegelijk haalt hij een oorkonde te voorschijn met het opschrift van het gildebord der mandenmakers van anno 1639, te zien in de Jacobikerk te Utrecht. Het opschrift luidt:

Men maakt het mandwerk
Constich, gerdich uyttegeest
Na gheen patroon of voorbeeld,
Sonder vorm of leest
Anno 1639

Nu voor afleiding

Nu het ijs merkbaar gebroken is tussen de tot nog toe zwijgende ambachters en ons, wordt het tijd eens wat nader kennis te maken met hen. Degene, die druk bezig is met het vlechten van bloempothangers is Marinus de Vroome. Die was 14 jaar toen hij het ambacht inging. Wel moet gezegd worden, dat hij ook nog andere werkzaamheden heeft verricht , onder andere in de bouw. Maar daarnaast is hij veelal mandenmaker geweest. Nu doet hij het voor de 'afleiding'. Gekscherend merkt hij op – bij onze vraag hoe laat de mannen beginnen- 'wie het meest last van zijn geld heeft, is veelal het eerste hier. Nou en dat ben ik niet, want meestal ben ik hier rond de klok van negen uur 's morgens hier'.
Eigenlijk geldt ongeveer hetzelfde voor zijn 75-jarige collega Piet Roth, die hard bezig is met het maken van bloempotbakken. Oók deze is vanaf zijn veertiende jaar in de mandenmakerij bezig geweest met de nodige onderbrekingen tot nu toe. De evenoude man, die in een andere hoek champagneflessenmanden maakt is Cornelis Zweeren. Op zijn elfde begonnen met een onderbreking van 30 jaar. De vierde persoon in het 'select' gezelschap is de echte standwerker en modellenontwerper, Jan van der Grijn. De bruine vlekken in zijn mondhoeken verraden, dat hij een hartstochtelijk pruimer is. Bij ons weten ook al weer zo'n zeldzaamheid. Wij zien u en ons niet direct de dag vandaag een grote pruim achter de kiezen stoppen. De heer Van der Grijn is er op z'n twaalfde aan begonnen en is er 25 jaar uitgeweest. Hij heeft o.a. in de wegenbouw gezeten in de Kinderdijk. Hij is de man, die veel jaarmarkten e.d. bezoekt.
Het was overbodig de vraag te stellen 'hoe men eigenlijk in dit ambacht verzeild geraakt was?' De vaders kenden het vak en de jongens konden géén betere toekomst kiezen , dan in de mandenmakerij te gaan werken. Daar zat brood in… !
Mandenmakerij Van der Leeden drijft dus alleen nog maar op de gratie van deze vier nijvere AOW-ers. Worden zij ziek, dan ligt de mandenmakerij plat. Een helaas wankele toekomst.
Dat de mannen het voor hun plezier deden , was tegen theetijd goed te merken. Piet Roth trok zijn kiel aan en ging in het bejaardenhuis thee drinken. Cornelis Zweeren zag de lucht betrekken en dacht, dat het wel eens goed vissen vangen kon worden en vertrok met hengel en schepnet. Van de twee overige hebben we tijdens het koffiedrinken afscheid genomen.
'Gij hebt toch géén haast?' Het was een vraag aan ons, die ons terugvoerde naar het verleden. Terug naar de tijd, dat er nog volop mandenmakers waren. De tijd, dat er nog tien uur per dag in de mandenmakerij werd gewerkt. Het laatste mag géén verheugend feit zijn, maar dat het ambacht 'mandenmaker' op de drempel staat om voorgoed geschiedenis te worden, is wel duidelijk.
Op de terugreis van deze zwerftocht zijn we er lang over doende geweest. Zou er nu geen enkele lagere technische school in onze waard zijn, die eventueel aan belangstellende leerlingen de gelegenheid wil bieden iets van het vak te leren?
Die gedachte liet ons niet los. Het moet toch mogelijk zijn dit ambacht voor ons nageslacht te bewaren?

Jan de Groot
dwangarbeider in de Elzas

Bram Provoost

Als reactie op mijn artikelen over dwangarbeiders uit Ameide en Tienhoven in het Nieuwsblad HVAT, kreeg ik een aantal foto's van Teus de Groot. Hierbij waren o.a. foto's van zijn vader Jan de Groot die als dwangarbeider in de Elzas was geweest. Jan de Groot, geboren 31 juli 1924, was het vijfde kind (van de twaalf) van Gerrit Jan de Groot en Elida van der Vliet. Het gezin De Groot[1] woonde destijds op de Achterweg A203 – nu J.W. van Puttestraat 26.

Bij de rechtsstaande foto was een 'Carte Postale' met daarop Jan en twee andere jongemannen, alle drie netjes in het 'zondagse pak'. Op de achterkant de tekst: *"Beste Ouders Broers en Zusters alle de hartelijke groeten en Janny ook. We zullen hopen een spoedig en in gezondheid weerzien van je verlangende zoon Jan"*. Bovenin staat nog: *"Tot weerzien"* en *"Houd goede moed"*

Als adres (eigenlijk afzender): Jan de Groot, p/a Brown Boveri, Kazerne B.B.C. Fessenheim, Ober Elsass. Op de kaart, die mogelijk in een enveloppe is verstuurd, zit geen postzegel. De foto is gemaakt bij GEORGES BRAUN Photo, 2, Rue du Panorama, MULHOUSE-DORNACH (Haut-Rhin).

Door het ontbreken van een afstempeling is niet duidelijk wanneer deze foto gemaakt is. Uit andere bron – de correspondentie met Klaas van der Ham – het volgende. Op 26 mei 1943 schrijft moeder van der Ham naar Klaas in Allendorf: *"**Jan de Groot** moet waarschijnlijk naar Duitsland, Teus Molenaar is al weg en vrijdag moet Jas van Oort zich melden. Cor van Gelderen en die jongen van Klaas Streefkerk zijn nog thuis"*.
Op de achterkant van een grote pasfoto van Jan (zie rechtsboven) staat: *"Fessenheim 23/8/43 Strassbourg 17/10/43 Tot weerzien in Holland"*. Uit deze gegevens valt op te maken dat Jan tussen 26 mei en 23 augustus 1943 uit Ameide vertrokken moet zijn. De Elzas behoorde in die tijd tot het Duitse Rijk. Het is altijd een omstreden gebied geweest tussen Frankrijk en Duitsland. Tot 1940 was de Elzas Frans, maar in mei 1940 werd het gebied ingelijfd bij Duitsland. In 1945 ging de Elzas weer terug nar Frankrijk.

Er is ook een fotootje, dat uit Ameide naar Jan is gestuurd met daarop zijn broertje Dikkie (Dirk) op de Achterweg. Achterop staat: *"liefen Jan hier is de foto van Dikkie de Gr. ??? is het niet Jan maak je het nog goet ???? Jan de Groot daag"*. De jongen op de foto is Dirk de Groot, het elfde kind van Gerrit Jan en Elida, geboren op 2 september 1935 en op de foto 7 á 8 jaar oud. Heeft hij de tekst achterop geschreven of was het moeder de Groot?

Rechts: Jan de Groot (rechts) poseert met een tweetal kameraden in Mulhouse, Elzas.

1 Meer informatie over het gezin van Gerrit Jan de Groot, zie Nieuwsblad HVAT, 24-1, maart 2013, blz. 6.

Boven: "Strassbourg 22 Januari 1944 fab. Ernst Westphal Moderstrasse 29 Schiltigheim Elsass".
Links : Dirk de Groot, 7 á 8 jaar oud.

Op een tweede grote foto, zie rechtsboven, (briefkaartformaat) staan elf jongemannen, opnieuw allemaal in 'zondags pak'. Achterop deze kaart: *"Strassbourg 22 Januari 1944 fab. Ernst Westphal Moderstrasse 29 Schiltigheim Elsass"*, en in hoofdletters:

"HERINNERING AAN DE GOEDE KAMERAADSCHAP"

Jan de Groot (staande uiterst rechts) met kameraden in Schiltigheim.Uit de adressering en de informatie op de pasfoto blijkt dat Jan op 17 oktober 1943 is overgeplaatst van Fessenheim naar het noordelijker gelegen Schiltigheim bij Straatsburg. Hij werkte daar in de metaalfabriek 'Ernst Westphal' waar o.a. spoorstaven gemaakt werden. In het najaar van 1944 vond de bevrijding van de Elzas plaats. Na de geallieerde landing in Normandië – 6 juni 1944 - werd betrekkelijk snel doorgestoten naar het oosten. Op[2] 23 november 1944 veroverde een Franse divisie, onder generaal Leclerc[3], de stad Straatsburg en ook de voorstad Schiltigheim. Jan de Groot was vrij en kon op weg naar Ameide. Het duurde echter tot na de bevrijding van Noord-Nederland, bijna een half jaar later, voor hij in zijn ouderlijk huis aan de Achterweg[4] terugkeerde. Jan de Groot is op 7 november 1946 getrouwd met Janny den Boer.

2 Elida de Groot – van der Vliet is één van de elf 100-jarigen die elders in dit nummer vermeld worden.
3 De troepen van Generaal Philippe Leclerc de Hautecloque (1902-1947) veroverden Parijs op 23 augustus 1944.
4 De naam Achterweg was mogelijk al gewijzigd in J.W. van Puttestraat.

Een deel van de familie de Groot in 1948/49. Staand v.l.n.r. Janny de Groot - den Boer, Gerrit, Dirk en Jan de Groot. Zittend vader Gerrit Jan de Groot en moeder Elida de Groot – van der Vliet[2]. Deze foto werd genomen om op te sturen naar Teunis en Arie de Groot die als militair in Ned. Indië waren.

Simon Bremer

een Joodse onderduiker op de Voorstraat

De familie Lakerveld in 1951 voor hun winkel Voorstraat 10, Ameide. Van rechts naar links: Vader Dirk, moeder Pietje en de kinderen Adrie, Arie, Elly Miedema (de verloofde van Arie), Ies en Piet Lakerveld (de schrijver van dit verhaal in 1995). (Deze foto is beschikbaar gesteld door Ad en Adrie van der Grijn-Lakerveld).

Bram Provoost, huidige bewoner van Voorstraat 10, Ameide

In het vorige nummer is uitvoerig ingegaan op de geschiedenis van Jacob Meijer en Anna Meijer-Wolf. Zij vertrokken in april 1943 uit hun woning Voorstraat A 323 (nu 2) naar Kamp Westerbork. Vanuit Westerbork werden zij op transport gesteld naar het vernietigingskamp Sobibor, waar zij op 12 mei 1943 door de nazi's werden vermoord.

Veel minder bekend is dat een paar huizen verderop, Voorstraat A331 (nu 10) bij de familie Lakerveld vanaf eind 1942/begin 1943 tot eind 1944 een joodse man, Simon Bremer, ondergedoken is geweest, die de oorlog uiteindelijk wel overleefde. Zijn verhaal is door Piet Lakerveld in 1995 opgeschreven in de Speciale uitgave van de HVAT "Ameide en Tienhoven in de oorlogsdagen". Het is alleszins de moeite waard om dit verhaal nogmaals te publiceren. Ad van der Grijn, echtgenoot van Adrie Lakerveld en zwager van Piet, heeft n.a.v. het verhaal van Piet een aantal opmerkingen en foto's gestuurd. Daarnaast zijn ook nieuwe gegevens over Simon Bremer gevonden en is er contact gezocht en gevonden met een aantal kinderen van Simon Bremer, die het verhaal van Piet Lakerveld aanvullen.

Het verhaal over Simon Bremer, alias Janssens, alias Jonathan, die als onderduiker de Tweede Wereldoorlog voor een groot deel heeft doorgebracht bij de familie Lakerveld in Ameide. Opgeschreven door Piet Lakerveld in 1995.

Simon Bremer, een joodse man van circa 35 jaar[1] tijdens de oorlogsjaren, kwam in het leven van de familie (Dirk en Pietje) Lakerveld[2] op de Voorstraat 331 A (nu nr.10) rond 1941-1942. Simon had namelijk een stofzuigerhandel en reparatiebedrijfje in Scheveningen[3] waarvoor hij regelmatig winkels van huishoudelijke artikelen bezocht om reparatiewerk af te halen en terug te brengen. Stofzuigers waren al snel schaars en duur, zodat reparatie toenam. Hij was gespecialiseerd in het opnieuw wikkelen van motoren.

1 Simon Bremer is op 10 maart 1912 geboren en was in 1942 30 jaar oud.
2 Dirk Lakerveld (1895–1957) en Petronella Adriana (Pietje) Verheij (1897-1962) trouwden te Ameide op 26 augustus 1921. Zij kregen vier kinderen, Isaac (Ies), 1922-2010, Arie Cornelis (Arie), 1927-1993, Pieter Adrianus (Piet), 1930-2006 en Adriana (Adrie), geb. 29 april 1940.
3 Volgens dochter Sarah Bremer had Simon voor de oorlog nog geen stofzuigerhandel, maar was hij meer een colporteur.

Later bleek dat hij deze werkzaamheden ergens in Nieuwpoort deed. Simon stelde zich voor als Janssens en vertelde ons (familie Lakerveld) niet waar hij woonde. Dit laatste, zijn uiterlijk en het feit dat hij er bij elk volgende bezoek minder verzorgd en ongezonder ging uitzien, bracht moeder Pietje ertoe hem op een dag te vragen wie hij echt was en welke problemen hij had en nodigde hem uit in de woonkamer. Met het angstige verzoek om geheimhouding heeft hij toen zijn persoonlijke verhaal verteld en dat bleek a1les behalve vrolijk te zijn. Hij was getrouwd en had drie kinderen, twee meisjes en een jongen. Omdat de grond onder hun voeten te heet werd in Scheveningen en Den Haag en ze zich beslist niet wilden melden zijn ze via een onderduikadres en een ondergrondse organisatie geholpen aan valse paspoorten en aan (gescheiden) onderduikadressen voor de gezinsleden. Het adres van zijn vrouw was hem bekend, maar dat van zijn kinderen was noch hem noch zijn vrouw bekend. Contact opnemen of bezoeken van zijn vrouw was hem ontraden, waardoor hij in feite helemaal van zijn gezin vervreemdde. Wat hij a1lemaal aan mijn moeder en vader verteld heeft weet ik niet precies, want die lieten daar alleen het hoogst noodzakelijke over los met de opdracht om het aan niemand verder te vertellen. Wel heeft hij later aan ons allemaal verteld dat hij in Nieuwpoort ondergedoken zat bij een alleen wonende oudere man (Cars?), maar dat hij zich daar niet veilig meer voelde en zich ook niet zoals hij gewend was kon verzorgen. Het schijnt een soort hutje in bossages aan de kop van een weiland te zijn geweest waar hij sliep. Toen moeder Lakerveld dit wist kreeg zij natuurlijk met hem 'te doen' en zorgde dat hij, als hij langs kwam wat goeds te eten kreeg en netjes in de kleren kwam te zitten. Op een gegeven moment (datum weet ik niet, het zal eind 1942 of begin 1943 zijn geweest) werd het voor hem te gevaarlijk in Nieuwpoort en besloot mijn vader hem als knecht in zijn werkplaats (kelder) aan te nemen en vond mijn moeder het goed hem als een soort kostganger in huis op te nemen.

De werkzaamheden, die mijn vader hem kon geven bestonden voornamelijk uit plaatwerk en montagewerk ten behoeve van de eigen productie van elektrische kookstelletjes, die mijn vader zelf had ontwikkeld. Er was een grote behoefte aan dat soort stelletjes omdat er toen wel elektriciteit was, maar olie en kolen schaars en kookplaatjes nauwelijks te koop waren. Naast dit werk assisteerde hij ook bij ander reparatie werk, zoals nieuwe bodems in pannen zetten, repareren van (natuurlijk) stofzuigers, strijkbouten enz. Wij noemden hem Janssens en namen hem in de familie op als een broer, waardoor hij al snel de deftige naam kreeg van 'Bruder Jonathan'. Daarnaast hadden we een poosje later nog een 'oorlogsgast'- een zoon van een vriendin van mijn moeder uit Rotterdam (onderduiken en gebrek aan eten) - Wim Verhoeven, alias 'Bruder Wilhelm'. Deze benamingen waren vooral door mijn oudste broer Ies ingevoerd. Ons huis stond tussen door ook open voor langere of kortere tijd voor andere familieleden of kennissen die moeilijkheden hadden met veiligheid of eten. Vader

Simon Bremer en Ies Lakerveld op de Lekdijk te Ameide - 11 september 1944 (Deze foto is beschikbaar gesteld door Ad en Adrie van der Grijn-Lakerveld).

en moeder kregen het steeds moeilijker om aan voldoende voedsel te komen (vader) en het te bereiden (moeder). In de drukste periodes werd er voor tussen 10 en l5 personen voor eten gezorgd.

Wij hadden namelijk ook nog twee 'vaste' kostgangers in de persoon van Juffrouw van Heusden[4], onderwijzeres van de Openbare school, die toestemming kreeg om haar ouders als evacué 's bij ons te huisvesten, en Tante Jaantje[5], een zieke zuster van mijn moeder. De laatste1ag in een zogenaamde TBC-tent[6] in de kleine achtertuin. Logisch, dat mijn moeder - met ook nog de zorg voor een winkel - veel hulp kon gebruiken en meestal naast gelegenheidshelpsters, een vast 'dienstmeisje' had, waarvan Jo de Boer en Neeltje (Nel) de Boer (vanaf april 1944) de belangrijkste waren. Nel de Boer is later getrouwd met onze neef Freek Lakerveld en woont nu in Zwijndrecht.

Maar nu terug naar Janssens (Simon Bremer)

Na een aantal maanden bij ons gewoond te hebben kwamen wij erachter dat hij verliefd was geworden op een vrouw (meisje) uit Nieuwpoort. Dit meisje was nogal streng gereformeerd en heeft hem bewogen om ook gereformeerd te worden. Dominee Vlijm[7] heeft hem daarbij geholpen met materiaal en

4 Juffrouw Annigje van Heusden is van 1931 tot 1946 woonachtig geweest op Voorstraat A331 (nu 10). Zij was afkomstig uit Oegstgeest en is vertrokken naar Haarlemmermeer.

5 Adriana Verheij (1901-1975), een ongehuwde zus van Pietje. Zij heeft verschillende perioden op Voorstraat 10 gewoond. De eerste periode van 1936 tot 1946, de laatste periode van 1962 tot 1971.

6 Volgens Ad van der Grijn heeft deze TBC-tent nog bijgedragen aan het succesvol onderduiken van Simon Bremer. Hij schrijft: "De Duitsers waren spookbenauwd voor TBC en bleven op grote afstand van Tante Sjaan (Jaantje) die in een tent in de tuin lag. Bremer ging bij razzia's in het zinken bad in de tuin staan, dat rechtop tegen de muur stond, vlakbij de het TBC-patiëntenverblijf. Daar was hij veilig."

7 Jan Marinus Vlijm (1917–1999) heeft in de periode 1941 - 1945 als voorganger van de Gereformeerde Kerk van Ameide gediend. Eerst als hulppredikant en vanaf 18 juli 1943 als predikant. Van 1 maart 1944 tot 10 december 1945 woonde hij Voorstraat A 324 (nu 3).

Aanlegplaats Lekboot te Ameide. De tweede woning van rechts is Voorstraat 10, waar Simon Bremer 21 maart 1943 gearresteerd werd.

lessen, waardoor hij op een gegeven moment kon worden aangenomen. Het avontuur is niet verder dan een verloving gekomen[8], waarom is mij niet bekend.

Hoelang precies de boven geschetste situatie heeft geduurd weet ik niet, maar mijn vader werd begin 1944 al van diverse zijden gewaarschuwd, dat het inmiddels een publiek geheim was, dat Janssens een ondergedoken jood was en dat het voor vooraanstaande NSB-leden in Ameide op een gegeven moment niet meer mogelijk was hier geen aangifte van te doen. (Een van de waarschuwers was nota bene Mosje van der Zouwen, een herkenbare NSB-er en min of meer vaste klant van mijn vader). Dit heeft er toen helaas toe geleid dat Janssens ons huis moest verlaten en een veiliger verblijfplaats moest zoeken. Dit moet ongeveer in december 1944 zijn geweest of nog later. Hij heeft zijn nieuwe onderduikadres[9] ook voor ons (wij waren met te veel) geheim gehouden, maar heel af en toe waagde hij het erop om even op de fiets aan te komen om wat bij te praten en meestal wat te eten.
Zo ook op woensdag 21 maart om een uur of twee kwam hij aan en heeft een tijdje met mijn moeder en mij gepraat en thee gedronken. Ik moest een boodschap doen in het dorp. Toen ik een half uur later terugkwam (ik geloof met een emmertje witkalk) stonden er twee Duitse militairen van de Feldgendarmerie[10] (herkenbaar aan een maanvormig borstschild aan een ketting) met hun fietsen tegen de balie voor ons huis in papieren te kijken. Angstig als ik toen werd (ik was toen 14 jaar) holde ik door de voordeur naar binnen, schreeuwende dat er Feldgendarmerie's voor de deur stonden, maar die kwamen direct daarna binnen en liepen door naar de woonkamer. Ze sommeerden ruw dat Janssens zich moest legitimeren: 'Ausweis!'. Hij overhandigde zijn paspoort. Dit werd door de militair tegen het licht gehouden, waarna hij schreeuwde dat het vals was en dat hij een 'Jude' was. Hier op werd Janssens met geweld naar de gang geduwd en getrokken, waar hij zich, geholpen door mijn moeder, begon te verzetten door te slaan en te schoppen. In deze schermutseling werd onder andere een hangplant beschadigd en bij één van de twee militairen de ketting van zijn schild stukgetrokken, waardoor dit op de grond viel. Hierna werd Janssens onder bewaking van één van de militairen tegen de balie voor het huis gezet. De ander ging het dorp in om handboeien en vervoer te regelen.
Kort daarop heeft hij geprobeerd te vluchten richting steiger(hoofd) tegenover garage Bouter. Dit heeft hij niet gehaald doordat hij werd ingehaald midden op de dijk, waar een hevig gevecht met de Duitser ontstond, die hem overmeesterde door hem op zijn buik te krijgen en hem in bedwang hield met onder andere zijn laars op zijn hoofd. Tijdens het gevecht werd het pistool uit de hand van de militair geslagen, dat gedurende een bepaalde tijd midden op de dijk heeft gelegen. Geen van de weinige omstanders heeft gelukkig het pistool opgeraapt. Korte tijd later arriveerde de tweede militair, die Janssens de handboeien kon aandoen en hem weer tegen de balie voor het huis zette in afwachting van het vervoer. In de tussentijd heeft Nel de Boer getracht om Janssens moed in te spreken en hem wat te drinken gegeven en eten gevoerd. Een poosje later verscheen een koetsje van Cees Oskam waarmee Janssens naar de strafgevangenis in Utrecht[11] werd vervoerd (zo bleek later) en daar heeft gezeten tot de bevrijding. De bedoeling van Janssens was (hoorden we later van Nel de Boer en van hemzelf) om met 'die mof ' de Lek in te rollen en samen te verdrinken. Mijn vader was bang voor represailles en is ook op aanraden van anderen na dit voorval ondergedoken.
Tot onze grote verrassing kwam, nu weer Simon Bremer, op de avond van zondag 6 mei 1945 via de Sluisendijk naar ons huis gefietst en/of gelopen. Hij was op klompen en redelijk gezond maar uitgelaten en ontroerd. De gevangenen waren die morgen en middag vrijgelaten[12]. Janssens, nu weer Simon Bremer, heeft in de Utrechtse gevangenis een angstige tijd - van 46 dagen - doorgemaakt in onwetendheid over zijn lot. Hij had desondanks een betrekkelijke vrijheid van beweging binnen de gevangenis en deed door personeelsgebrek a1 na één of twee weken dienst als gangwacht vanuit een geopende cel.

Krantenbericht 'De Gorcumer, 15 Mei 1945':

"Daar het mij onmogelijk is om iedereen persoonlijk te bedanken voor de geweldigen hartelijken ontvangst bij mijn behouden terugkeer uit de gevangenis, dank ik al mijn bekenden en vrienden, maar speciaal de inwoners uit Nieuwpoort.

***SIMON BREMER** voorheen JANSSENS."*

8 Dochter Gina, toen 11-12 jaar oud en ook ondergedoken in deze regio, herinnerd zich dat zij deze vrouw uit Nieuwpoort heeft ontmoet. Zij kreeg te horen dat: "zij haar nieuwe moeder zou worden" en werd daar vreselijk kwaad om.

9 Is hij teruggegaan naar Nieuwpoort?

10 Duitse militaire politie.

11 De gevangenis Wolvenplein aan de Wittevrouwensingel te Utrecht was tijdens de oorlog in gebruik als "Deutsche Untersuchungs- und Strafgefängnis".

12 Pas op 7 mei 1945 werd Utrecht bevrijd. De gevangenen in de gevangenis Wolvenplein werden al op 6 mei 1945 om ca. 16.30 uur vrijgelaten. Simon is daarna direct teruggegaan naar Ameide.

Na de bevrijding brak voor hem een tijd aan van hoop en vrees voornamelijk over het 1ot van vrouw en kinderen . Zijn vrouw en oudste dochter had hij snel gezond en we1 gevonden. Zijn vrouw zat nog steeds van begin af aan in Wassenaar, waar ze als dienstbode bij een rijke familie woonde[13]. Over zijn oudste dochter kan ik me bijna niets herinneren (ik heb haar net als de andere gezinsleden éénmaal gezien na hun hereniging). De andere dochter werd later opgespoord en bleek al die jaren als dochter van een onderwijzer in Noordeloos of Hoornaar te hebben gewoond. Nog later kwam de zoon terecht, die al die tijd als zoon van een schipper op het IJsselmeer had doorgebracht. Simon Bremer heeft zijn gezin inderdaad weer herenigd en is op een flat in Den Haag gaan wonen, alwaar wij hem een of twee keer hebben opgezocht. Hij heeft zich direct na de bevrijding aangemeld bij de P.O.D. (Politieke Opsporingsdienst), met als drijfveer zich op een legale manier te kunnen afreageren op diegenen die hadden geprobeerd hem, zijn familie en kennissen uit te moorden. Tijdens die werkzaamheden droeg hij zoals gebruikelijk een uniform en een wapen. Hij heeft verschillende verkeerde kennissen in de betreffende strafinrichtingen voor 'ondervragingen' bezocht. Na deze periode heeft hij zíjn oude beroep van 'stofzuigerdokter' weer opgepakt en een winkel annex werkplaats onder die naam in Scheveningen opgericht. In die hoedanigheid is hij nog verschillende keren in Ameide en bij ons op bezoek geweest. Na de scheiding van zijn eerste vrouw heeft hij eerst alleen en later met zijn tweede vrouw ons een aantal malen bezocht. Later hebben mijn broer Arie en zus Adrie hem nog een keer in Scheveningen bezocht. Na het overlijden van mijn moeder[14] (1962) is het contact verloren gegaan. Bij navraag door Arie (misschien wel jaren later) is gebleken dat hij was overleden[15].

Tot zover het verhaal van Piet Lakerveld uit 1995.

Meer over Simon Bremer, zijn familie en zijn onderduikadres in Nieuwpoort

Simon Bremer is op 10 maart 1912 geboren te Amsterdam, zoon van Josef Bremer en Eva Koekoek. Beide ouders van Simon zijn op 23 april 1943 vermoord in het vernietigingskamp Sobibor. Simon had zes broers en zussen geboren tussen 1908 en 1919. Zijn zus Vrouwke en haar man Simon Philipse zijn op 7 mei 1943 te Sobibor[16] vermoord, 34 en 36 jaar oud. Zijn broer Mozes is op 30 september 1942 te Auschwitz vermoord, 32 jaar oud. Diens vrouw Lena Klisser (30 jaar oud) en hun kinderen Eva (10 jaar) en Josef (3 jaar) zijn op 5 augustus 1942 te Auschwitz vermoord. Zijn zus Selma is op 31 oktober 1943 te

Drie kinderen van Simon Bremer op bezoek in Ameide, 16 april 2015. V.l.n.r. Gina, Simon en Sarah.

Sobibor vermoord, 24 jaar oud. Haar tweelingbroer Louis onderging hetzelfde lot te Dachau op 17 februari 1945, 25 jaar oud. Net als Simon hebben alleen zijn zus Johanna (1914-1976) en zijn broer Eduard (1916-2004) de nazi-verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog overleefd. Door onder te duiken heeft Simon Bremer zijn leven gered, dat is duidelijk. Anders was ook hij vast en zeker in een van de nazikampen omgekomen.

Simon Bremer is tweemaal getrouwd geweest. Zijn eerste huwelijk is in 1931 te Amsterdam gesloten met Flora Emden (1911-1963). Zij kregen vijf kinderen, waarvan er twee, Henriette (1937) en Benjamin (1940), na enkele dagen overleden zijn. De andere kinderen zijn de dochters Eva (geb. 1931) en Gina (geb. 1932) en een zoon Joop (1936–1973). Dit klopt met de mededeling van Piet Lakerveld, dat Simon Bremer in 1942/43 twee dochters en een zoon had. Net als Simon, waren ook zijn vrouw en de drie kinderen ondergedoken en hebben de oorlog ook overleefd. Zijn dochter Gina was zelfs ondergedoken in de buurt van haar vader – ze herinnert zich de namen Schoonhoven, Groot Ammers en Noordeloos. Ze heeft haar vader in die periode ook enkele malen gezien, o.a. ten tijde van zijn arrestatie in Ameide. Na de oorlog en de hereniging van Simon en zijn gezin is in 1946 nog een dochter, Rikie, geboren, maar het huwelijk van Simon en Flora werd kort daarna ontbonden. Simon trouwde voor de tweede maal met Antonia Maria Titulaer (1922-2006) en vestigde zich in Scheveningen. Zij kregen vier kinderen waarvan er één jong is overleden. De andere kinderen zijn de dochters Selma (geb. 1947) en Sarah (geb. 1954) en een zoon Simon (geb. 1950).

13 Volgens Sarah Bremer was de vrouw van Simon ondergedoken in Rotterdam.

14 Pietje Lakerveld – Verheij is op 8 mei 1962 overleden. Volgens Ad van der Grijn heeft Simon, toen Pietje begraven werd, hartverscheurend staan huilen in de keuken: " Zij heeft mijn leven gered".

15 Simon Bremer is op 10 november 1965 overleden te Scheveningen, 53 jaar oud.

16 Deze datum, 7 mei 1943, is één week – d.w.z. één trein eerder dan Jacob en Anna Meijer-Wolf.

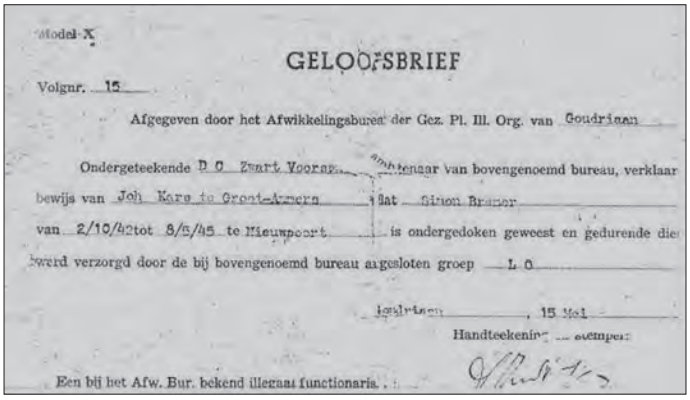

Model X

GELOOFSBRIEF

Volgnr. 15

Afgegeven door het Afwikkelingsbureau der Gez. Pl. Ill. Org. van Goudriaan

Ondergeteekende D C Zwart Voorspuij ambtenaar van bovengenoemd bureau, verklaar bewijs van Joh Kars te Groot-Ammers dat Simon Bremer van 2/10/42 tot 8/5/45 te Nieuwpoort is ondergedoken geweest en gedurende die werd verzorgd door de bij bovengenoemd bureau aangesloten groep L O

Goudriaan, 15 Mei

Handteekening en stempel

Een bij het Afw. Bur. bekend illegaal functionaris.

Bewijsstuk dat Simon Bremer in Nieuwpoort ondergedoken geweest is.

Uit de periode tijdens en kort na oorlog is een aantal documenten bewaard gebleven. Er is een Geloofsbrief op 15 mei (1945?) afgegeven door het Afwikkelingsbureau der Gezamenlijke Plaatselijke Illegale Organisatie van Goudriaan bewaard gebleven. Dit is een door D.C. Zwart Voorspuij ondertekend document, waarin Joh. Kars te Groot Ammers verklaart dat Simon Bremer van 2 oktober 1942[17] tot 8 mei 1945 te Nieuwpoort is ondergedoken geweest en werd verzorgd door de bij bovengenoemd bureau aangesloten groep LO[18].

Dit roept de vraag op waar Simon Bremer ondergedoken was in Nieuwpoort? Simon Bremer gebruikte tijdens zijn onderduikperiode verschillende namen. Een daarvan was Cas Janssens. Zo schreef hij op 23 december 1944 als 'Oom Cas' een gedichtje in het poëziealbum van Adrie Lakerveld. Zoeken naar de plaats waar onderduiker Janssens gezeten zou hebben leek dan ook niet makkelijk. Zou Joh. Kars de "alleen wonende oudere man (Cars?)" zijn, die Piet Lakerveld in zijn verhaal noemt? Simon Bremer jr. wist echter dat Nijs de voornaam was van de man waar zijn vader verbleef. Oom Nijs werd hij genoemd. Nijs Kars misschien? Een eerste navraag bij de Historische Kring Nieuwpoort[19] leverde de reactie: "Nijs Kars, nooit van gehoord in Nieuwpoort". Dus verder zoeken. Dochter Sarah Bremer wist dat er misschien een naam stond in een reisverslag over een tocht die haar moeder (Simon's tweede vrouw) in de negentiger jaren gemaakt had langs plaatsen waar Simon Bremer ondergedoken geweest was. Er was een foto bij van Nijs Heijkoop, de op 26 december 1879 te Nieuwpoort geboren zoon van Pieter Heijkoop en Lena de Groot. Ten tijde van het onderduiken van Simon Bremer in 1942 was hij ruim 60 jaar oud. Piet Lakerveld spreekt van "een oudere alleen wonende man". Nijs is in 1902 te Alblasserdam getrouwd met Adriana van Buuren. Adriana zou in 1955 overleden zijn. Het is niet bekend of voor 1942 het huwelijk is ontbonden of dat zij niet langer meer samenleefden. Nijs Heijkoop is op 9 januari 1963 te Nieuwpoort overleden, kort na zijn 83ste verjaardag. Simon Bremer, in gezelschap van zijn 12-jarige zoon Simon is bij de begrafenis geweest. Hij was één van de dragers, die de kist van het huisje van Nijs naar de iets verderop gelegen begraafplaats van Nieuwpoort hebben gebracht. Acht maanden eerder waren Simon en Simon jr. ook bij de begrafenis van Pietje Lakerveld-Verheij in Ameide geweest. Binnen korte tijd waren twee belangrijke personen uit de onderduikperiode van Simon Bremer overleden.

Uit het reisverslag van familie Bremer. "2½ jaar woonde hij hier. Hier stond in de oorlog het huisje van Nijs Heijkoop. Bijgenaamd de Beer."

Het huisje (rechts) van Nijs Heijkoop in Nieuwpoort, waar Simon Bremer, alias Cas Janssens als onderduiker woonde. (Foto beschikbaar gesteld door Hans Keukelaar, Historische Kring Nieuwpoort)

Uit de verhalen blijkt dat Simon Bremer – alias Cas Janssens – niet altijd bij Nijs Heijkoop verbleef en ook niet altijd in Nieuwpoort, zoals verklaard door Joh. Kars in de Geloofsbrief uit Goudriaan. Wanneer het te gevaarlijk werd, o.a wegens razzia's in de omgeving[20] verbleef Simon Bremer ook wel eens in 'de eendenkooi' in het buitendijkse gebied van Nieuwpoort.

Uit het eerdere verhaal is al gebleken dat Simon Bremer ook gedurende een langere tijd bij de familie Lakerveld in Ameide gewoond heeft. Van dat huis is er een foto in het reisverslag. De tekst zegt dat "hij daar regelmatig aan huis kwam", maar niet dat hij daar ook ondergedoken geweest is en daar gearresteerd werd.

Over die arrestatie is ook een document bewaard gebleven. Het betreft de overdracht van de gevangene

17 Volgens Ad van der Grijn viert Jonathan, zoals Bremer sinds augustus door Ies genoemd werd, op 2 oktober 1944 zijn driejarig onderduikersjubileum. Volgens de 'Geloofsbrief' moet dit tweejarig zijn!

18 LO is de afkorting van de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers. Dit was in de periode 1942-45 een landelijke verzetsbeweging van vooral regionaal opererende groepen, die zorgden voor duikadressen en voedselverstrekking aan onderduikers.

19 Ik dank Hans Keukelaar, Historische Kring Nieuwpoort voor zijn hulp bij het zoeken naar het onderduikadres van Simon Bremer in Nieuwpoort.

20 Vooral in 1944 zijn in de Alblasserwaard razzia's uitgevoerd zoals op 14 mei in de trein bij Hardinxveld, op 25 juni in Ameide en op 3 oktober in Gorinchem.

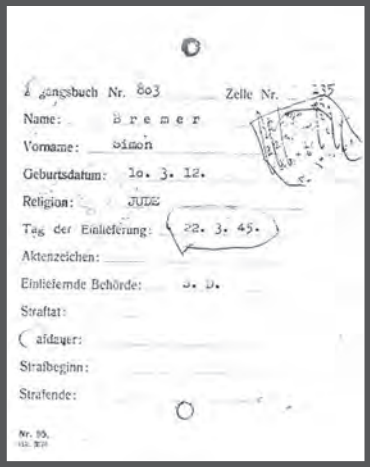

Zugangsbuch Nr. 803 Zelle Nr. 135
Name: Bremer
Vorname: Simon
Geburtsdatum: 10. 3. 12.
Religion: JUDE
Tag der Einlieferung: 22. 3. 45.
Aktenzeichen:
Einliefernde Behörde: S. D.
Straftat:
Strafdauer:
Strafbeginn:
Strafende:
Nr. 55.

Verzetsman Simon Bremer overleden

(Van onze correspondent)

DEN HAAG — Op 53-jarige leeftijd is gistermorgen overleden de heer Simon Bremer uit Scheveningen. De heer Bremer is in de oorlogsjaren bekend geworden door zijn vele werk in het verzet, waarbij hij honderden joodse kinderen redde in en rond Den Haag, Haarlem, Rotterdam en Amsterdam.

Opgepakt door de Duitsers bracht hij de laatste weken van de oorlog door in Utrecht, waar zijn doodvonnis werd uitgesproken. De heer Bremer kon op het laatste moment echter door de Canadezen worden bevrijd.

- *Uit het reisverslag van familie Bremer. "Hier verbleef hij in de Eendenkooi wegens razzia's in de omgeving".*
- *Bladzijde uit het reisverslag fam. Bremer. "Dit is de woning van Dirk Lakerveld daar kwam hij regelmatig aan huis Ameide".*
- *Document dat Simon op 22 maart 1945 is afgeleverd bij de gevangenis.*
- *'De Stofzuigerdokter'. Simon Bremer in zijn winkel te Scheveningen.*
- *Bericht overlijden Simon Bremer. Utrechtsch Nieuwsblad, 11 november 1965.*

Simon Bremer 'JUDE' in de gevangenis te Utrecht op 22 maart 1945. Hieruit blijkt dat hij door de S.D.[21] bij de gevangenis is afgeleverd, en dat hij in cel nr. 135 wordt opgesloten. In die tijd – maart/april 1945 – zijn er geen treinverbindingen meer met Duitsland en Simon Bremer blijft in de gevangenis in Utrecht, tot zijn vrijlating op 6 mei 1945.

Na de oorlog woonden Simon Bremer en zijn (nieuwe) gezin in Scheveningen. Daar had hij een winkel in huishoudelijke artikelen, en stond aldaar bekend als 'De Stofzuigerdokter'.

In de zestiger jaren ging zijn gezondheid achteruit. In mei 1962 en januari 1963 was hij nog aanwezig bij de begrafenis van zijn onderduikverleners Pietje Lakerveld-Verheij en Nijs Heijkoop. Bij de laatste begrafenis zelfs nog als drager. Simon Bremer is op woensdag 10 november 1965 overleden te Scheveningen, 53 jaar oud. Het stoffelijk overschot is gecremeerd in het crematorium Nieuw Eykenduynen in Den Haag.

Het overlijden van Simon Bremer in 1965 werd in verschillende kranten vermeld.

De website http://www.jodeninnederland.nl/id/P-8288 besteedt enkele regels aan Simon Bremer (1912-1965): *"Verzetsstrijder. Redde honderden joodse kinderen - door ze naar onderduikadressen te brengen - in en rond Den Haag, Haarlem, Rotterdam en Amsterdam. Gebruikte in elke plaats een andere naam. Zat in Ameide ondergedoken. Hoewel opgepakt en ter dood veroordeeld, tijdig door de Canadezen bevrijd. Na bevrijding woonachtig in Scheveningen, waar hij een winkel in huishoudelijke artikelen begon. Werd de 'stofzuigerdokter van Scheveningen' genoemd. Behoorde begin jaren 60 tot de best verkopende middenstanders van Hoover stofzuigers. Opgegroeid in Rotterdam."*

21 De Duitse Sicherheitsdienst (S.D.) was de staatsinlichtingendienst van nazi-Duitsland, die ook in de bezette gebieden – waaronder Nederland – actief was. In Nederland had de SD hoofdkwartieren in Den Haag, Amsterdam, Rotterdam, Groningen en Arnhem. In Den Haag werd de bekende villa Huize Windekind door de SD gebruikt voor ondervragingen van politieke gevangenen, bijvoorbeeld Joden.

Een brief uit 1971van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie aan de Stichting 1940-1945 geeft helaas geen verdere gegevens over eventuele illegale activiteiten van Simon Bremer gedurende zijn onderduikperiode.

Onderstaande afbeelding: Brief van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie uit 1971 over Simon Bremer.

RIJKSINSTITUUT VOOR
OORLOGSDOCUMENTATIE

HERENGRACHT 474 - AMSTERDAM - C

REF. CS/GvD TELEFOON: 24 33 12 DATUM 8 september 1971

Stichting 1940-1945
Mathenesserlaan 451
Rotterdam

17 SEP. 1971

Betreft : Simon Bremer, geb. 10.3.1912 te Amsterdam,
Uw brief: JS/TH/1125, H. 3621 dd. 25.6.1971

Blijkens bewaard gebleven originele Duitse bescheiden berustende bij het Informatiebureau van het Nederlandse Roode Kruis werd betrokkene op 22 maart 1945 door de Sicherheitspolizei in de Deutsche Untersuchungs- und Strafgefängnis te Utrecht binnengebracht. Als reden van zijn gevangenschap staat "Untertauscher" aangegeven. Op deze kaart komt ook de aantekening "Jude" voor. Op 5 mei 1945 werd hij bevrijd.

In zijn aanvraag voor een Cadsu-uitkering heeft hij destijds als reden van zijn arrestatie Joodse afstamming opgegeven.

Over zijn illegale activiteiten gedurende zijn onderduikperiode staan ons geen gegevens ter beschikking.

Drs. C.J.F. Studreher

Informatiebureau van het
Nederlandse Roode Kruis

Voor accoord:

Herinneringen van Zeger Woudenberg

aan de evacuatie van Wageningen in mei 1940 (opgeschreven in juni 1971)

Zeger Woudenberg en zijn tweejarig zoontje Henk bij de nieuwe Opel, april 1930.

Bram Provoost

In het vorige nummer is uitgebreid aandacht besteed aan de evacuatie van Wageningen op 10 mei 1940. Hierin stonden ook delen van het verslag van de heer Zeger Woudenberg over deze gebeurtenis. Deze delen waren afkomstig uit het in 2005 verschenen boek "10 Mei 1940 – Wageningen in Oorlogsbrand" van Ad Rietveld. Bij een tweede bezoek aan Henk Woudenberg, de oudste zoon van Zeger, gaf hij mij een kopie van het volledige verslag.

Het werd 9 Mei 1940, mijn vrouw was een paar dagen bij haar Zuster in den Haag geweest welke 7 Mei jarig was, een paar kinderen zijn mee geweest, terug naar huis zag ze ongewone drukte in treinen en op de wegen met militairen en vroeg ze aan een militair wat er gaande was? Toen ze thuis kwam stond ik limonade te tappen en had er net zo'n 1100 flesjes klaar staan, donderdagsavond voor Pinksteren, toen zei zij tegen mij: jij staat limonade te tappen voor een ander! Nu dan maar voor een ander, niet wetende wat er zou gebeuren. Nu die flesjes heb ik de volgende dag nog zien staan en daarna nooit meer.

We gingen 12 uur naar bed en om 2 uur gonsde de lucht van vliegtuigen, militairen ingekwartierd in een leeg huis tegenover ons, maakten zich gereed, om de Grebbeberg hier 4 kM vandaan te bezetten. Wij allen uit bed en hoorde al heel gauw dat de oorlog tussen Nederland en Duitsland was uitgebroken. Een bekende militair wilde om 3 uur 30 v.m. bij ons even zijn ouders in Aalten opbellen over de toestand, maar dat hoefde niet meer, want men had van hogerhand alle particuliere telefoons uitgeschakeld.

Het was die dag en volgende dagen prachtig mooi weer en druk op straat maar niet in de handel, want we kregen allen de boodschap inpakken, klaarmaken, opstellen en om half 4 n.m. onder leiding van de Hoofdleider Z.Woudenberg naar de haven lopen om in te schepen. Ik had onder mij 2 Leiders + nog 8 hulpen om ± 400 mensen uit de 5 zijstraten ten westen van de Hoogstraat te transporteren door middel van Rijnaken, welke met een paar stoomboten al drie maanden in de Haven klaar lagen. De tocht van Junusstraat naar de Haven duurde van half 4 – half 6, lopen stilstaan – lopen stilstaan. Geen rijwielen of ander vervoer mocht meegenomen worden. Toen we aan de Haven kwamen om in te schepen zo gezegd naar IJselmonde, kreeg ik bericht de mensen in 2 boten te verdelen. Ik zei: neen, ik heb bevel de mensen in drie boten onder te brengen! Neen we hebben boten te weinig, dus in 2. Maar in die boten waren al diverse wijken uit Wageningen ondergebracht, dus werd het een bij het ander net een bijenkorf en kon men op de vloer gaan zitten, een enkele plank als bank was ingebracht. De mensen hadden wel dekens maar geen bedden bij zich. Tegen zessen vertrok de vloot en zeg Wageningen maar gedag.

Veel ouderen hebben 's nachts gestaan en kinderen lagen allen op de vloer met de moeders. Daar zat je met 200 mensen in een ruim van een kolenschuit (Rijnaak). 's Nachts bij, ~~Schoonhoven~~ weet ik waar we stil gelegen hebben, met 13 schepen naast elkaar en vechtende vliegtuigen boven je, welke om beurten brandend naar beneden vielen. De volgende avond op de Rivier de Lek bij Schoonhoven overnacht en 's avonds werden zij, die boodschappen wilden doen met een bootje naar de wal gevaren en dito terug. Over de van gemeentewege erbarmelijke toiletgelegenheid zal ik niet uitbreiden om alleen te zeggen dat er 3 deuren stonden in U vorm, maar geen "voor"-deur, dus elke klant had geen gebrek aan belangstelling want er stonden tientallen Moeders met kinderen voor de ene gelegenheid en dat onder elkaar nog tot daar aan toe, maar afvoer was er niet, alleen 6 of 10 zinken emmers die doorlopend vol waren, overliepen en tussen de mensen door gedragen werden naar een uitgang boven op het dek en dan het hele zaakje de rivier in. En dat was nog tot zover, als het maar voorzichtig gedragen werd, maar het gebeurde dat één voor ons goed bekende groentenhandelaar met gezin juist onder die trap "gehuisvest" was en dat er op een zeker moment door iemand boven aan die trap de volle W.C. emmers om liet vallen over die mensen en hun dekens heen. En heus niet per ongeluk, maar om een oude vete nog eens op te halen.

Vreeslijk zo'n toestand. Zaterdags avonds, dus vóór de 2e nacht kregen we stroo, met de boodschap voor hen, die roken wilden maar boven op het dek moest gaan staan. 'k Heb alles zo goed mogelijk verdeeld, tot er voor mijzelf precies niets overbleef als 2 naast elkaar gezette banken, zonder stroo of kussen of zo iets en heb er nog best op geslapen. Wij zijn daar nog zo'n 400 Liter drinkwater wezen halen en verdeeld onder de gasten. Kort daarvoor komt men mij roepen om in het andere ruim eens te komen kijken en een oplossing te geven, daar er 247 mensen groot en klein in één ruim lagen, zaten en stonden. Onhoudbaar. Doch ga eens hiernaast kijken zei men mij! Daar was de boot van de Elite waar ± 50 mensen heerlijk op eigen stoelen en tuinbanken zaten, het schip van binnen netjes geverfd, terwijl wij (en alle anderen) in een vuile kolenschuit zaten, waardoor menigeen zwart werd, als men zich te dicht bij de wand begaf. (Dit was de boot waar de Burgemeester met gezin en vele buurtgenoten, bergbewoners in moesten bivakkeren. Daar was voor gezorgd dat zij met geen kolengruis in aanraking kwamen.) Kortom ik zei: hier komen 47 personen bij. Ik zei hiernaast zitten er 247 personen in en hier ± 50, ze moete er in. Ja toen werden de binnenkomende goed geteld en zou men met 47 de deur sluiten toen ik riep neen dit kind hoort bij die familie dus werd het toegelaten.

Zelf had ik op zolder nog 2 van de 4 in Nijkerk gekochte hammen à 40 pond per stuk hangen. Van beide heb ik een flink stuk afgesneden en de rest laten hangen, die we nooit meer gezien hebben. Deze stukken ham heb ik in eigen gezin en onder heel wat andere mensen uitgedeeld, alsmede enkele flessen drank, welke ik meegenomen had. Vooral enkele oude maar ook jonge mannen hebben hier van geprofiteerd. Zelfs een week later toen we huiswaarts voeren, zat er een timmerman welke ik goed kende, hij zat met 2 wollen dekens in een hoek van de boot. Toen ik hem vroeg wat er aan mankeerde, zei hij vrij bibberend: Ik ben zo beroerd en ziek. Nou joh, ik zal jou even opknappen, ging uit mijn tas een fles Rum halen met een glaasje. Nou joh dit is van de Dr. en gaf hem 2 glaasjes Rum. Een kwartier later was de ene wollen deken al afgedaan en een half uur later lag de 2e deken naast "de zieke". Ik er naar toe en vroeg of hij niet onder de dekens moest liggen. Man zei hij: ik ben helemaal beter en je wordt reuze bedankt. Dat heeft zich afgespeeld op 17 Mei 1940 en is nu 31 jaar geleden (daar het heden 14 Juni '71 is) en sindsdien heb ik deze man en zijn vrouw nooit meer gezien.

Toen wij hier 27/3 '63 kwamen wonen op de Lijsterbeslaan van uit de Junusstraat, zei mijn nieuwe buurman: ik heb op de boot naar Schoonhoven toen de 10e Mei 1940 nog een borrel van U gehad, ik was

toen 1e jaars (nu is hij Dr. Ir.) Leuk om zoiets te horen.

Toen wij weer thuiskwamen, waren er minstens 55 kisten pullen (1/2 liters) bier (à 50 fl in een kist) gestolen, 245 flessen advocaat nooit meer gezien en die 1100 flesjes limonade zijn door schoftige veedrijvers uit Wageningen en omgeving gestolen door de ruit der winkeldeur stuk te slaan en zo die kisten op een of meer veeboten te zetten. Later zijn deze flessen limonade verkocht in een café aan de haven van Krimpen a/d IJsel. Een boer ene Barren van de Kraatsweg uit Bennekom heeft met zijn knecht deze limonade gekocht en gedronken in voornoemd café en zeiden tegen elkaar: Die Woudenberg uit Wageningen komt ook een eind weg, hier wordt zijn limonade verkocht. Daar mijn naam op 't etiket stond dachten zij dat ik mijn limonade daar verkocht. Ik zei: dat is allemaal gestolen uit mijn zaak. Mag ik je naam noemen, dan schrijf ik naar de Burgemeester van die plaats! Ja noem gerust mijn naam. Zo gezegd zo gedaan. Maar dat kon volgens de Burgemeester niet bestaan, dat waren heel vertrouwde mensen, neen dat kon niet waar zijn. De limonade, de flessen en de kratten waren weg en bleven weg. Er was al veel weg en dat kon er ook nog wel bij; 4½ jaar later zouden wij nog veel meer ondervinden, wat of oorlog is. Nu waren we maar 8 dagen weggeweest en dat werd van 1944-'45; 8 maanden.

'k Zou haast vergeten te schrijven, waar wij aangeland zijn en dat is het lezen hiervan zeer zeker waard, na 2 nachten op die boot (er waren er 15 à 20 van die Rijnaken) gelogeerd te hebben. Vrijdagavond half 6 gingen we varen, zo gezegd naar IJselmonde, waar toen al erg gevochten werd. Tevoren was ik op 't Gemeentehuis om te vragen waar we naar toe zouden varen. Burgemeester IJzerman (het woord IJzer had beter in Koek veranderd kunnen worden, want een ijzerman was het in geen geval). Hij zag mij aankomen, maar liep vlug door, bang om een verklaring te geven. Toen ik dan secretaris Bergsma vroeg: waar gaan we heen? Ja, naar IJselmonde! Daar komen we nooit want daar wordt al vreeslijk gevochten! En we gaan er toch naar toe (volgens Bergsma). En we komen er toch niet. Nu we zijn er echt nooit gekomen, onze boot werd Zondagmiddag 12 Mei '40, 1e Pinksterdag, gelost in Ameide a/d Lek. Ik bracht ± 60 mensen in het dorp Ameide, heb me bij een familie even heerlijk mijn gezicht en handen gewassen, alles vlug, waarna ik met spoed vertrok naar de boot om de andere schepelingen-vluchtelingen naar hun voorlopig adres te brengen. Bij de boot aangekomen lag daar wel de boot maar de schepelingen waren vertrokken, waar niemand meer van was te zien. Een vriendelijke jonge Dame vroeg mij: Zoekt U wat? Ja ik zoek een hele club mensen uit deze boot waar o.a. mijn vrouw en kinderen bij zijn! Zij zei: Mijnheer ziet U daar dat torentje van die Kerk? Ja, die zie ik. Welnu dat is Tienhoven, daar zijn ze allen heen gegaan! Hartelijk dank, dan ga ik daar zoeken.

In Tienhoven op enkele boerderijen gevraagd en gekeken maar mijn passagiers niet te vinden, tot een

Aanlegsteiger Ameide, waar op 12 mei 1940 de Wageningse evacués ontscheept werden.

Wageninger tegen mij zei: Woudenberg loop nu net zo langs de dijk tot U Uw bord met № enz. aan de weg ziet staan. Ja hoor, even later, daar stond ons bekende bord langs de weg bij een boerderij, waar de fam. C. Bosman, fam. v Meijeren, fam. den Dulk en vele anderen, totaal 47 waren geëvacueerd, maar nu zei men mij: Uw vrouw en Kinderen zijn op de boerderij hiernaast, dus weer verderop en ja hoor, daar liepen mijn kinderen reeds buiten en riepen: Moeder, daar is Vader! En ja, daar vond ik mijn gezin compleet, zes kinderen de oudste 12 jaar de jongste bijna 2½ jaar. Mijn vrouw gesproken, die eigenlijk overstuur was en klaagde dat zij nu juist met haar kinderen doorgestuurd werd naar een volgende boerderij ergo alle bekenden uit de straat verlaten moest. Ik zei: maak je daar geen zorg over alles komt terecht. Nu ruim 31 jaar later, komen wij en die boerenfamilie nog steeds bij elkaar in de beste vriendschappelijke verhouding. Mijn vrouw zei tegen mij op die boerderij: Daar heb je de Boerin. Ik maakte kennis met haar, waarop zij tegen mij zei: daar is mijn man! Ik naar haar man, maakte me bekend en hij dito tegenover mij en zei: jij komt van Breukelen, ken je die en die uit Tienhoven? Ja die ken ik best, hij is getrouwd met een dochter van v/d Wildt uit Tienhoven (U) en die en die, zo ongeveer 6 personen, welke ik allen kende. Toen noemde ik hem 5 à 6 Boerenfamilies op in zijn omgeving, die hij weer allen kende, het ijs was gebroken ik kon geen kwaad meer doen. Intussen komt de Boerin (de naam was fam. P. Beijen, Lekdijk, Tienhoven) en zei: hoor eens mensen, daar is het fornuis en daar liggen de takkebossen, stook alles maar op, ik geef jelui net zo veel aardappel als je wilt hebben, hier heb je groenten en een stuk ham daarbij een grote (ouderwetse) ijzeren pot met karnemelkse gortepap en ga je gang maar, je mag net zoveel gebruiken als je zelf wil, maar ik schil geen aardappel, dat kunnen jelui zelf wel doen!!!

Prachtig, fijn voor elkaar, hartelijk dank enz. enz. Maar wij waren daar met 19 Wageningers w.o. 3 vrouwen een jonge dochter van 18 jaar, 3 mannen en 12 kinderen. Toen zeiden 2 vrouwen en hun 18 jarige

dochter: wij zullen aardappelen schillen enz. enz., maar U, Mevrouw Woudenberg moet koken. Nou dat is ook wat. Nu mijn vrouw aanvaardde dit en alles liep gesmeerd, aan 't eind der maaltijd zei ik: nu zullen we even uit de Bijbel lezen, welke ik bij mij had; waarop de Boerin zei: Woudenberg U kunt onze Bijbel wel krijgen! Neen niet nodig, ik heb er zelf een bij me. Nu we hebben het er buitengewoon best gehad. Mijn vrouw en ik + onze jongste 2½ jarige zoon sliepen in een voorkamer, onze kinderen sliepen op de Hilt? (dat is een bergplaats voor hooi boven de koeien die toen in de weide liepen) en de 2 andere echtparen hadden met hun kinderen ieder hun eigen slaapkamer.

In die dagen kregen we opdracht om lange kuilen te graven in hun weiland, dat vijandige vliegtuigen niet in hun land konden dalen. Alle ramen werden dicht geplakt met kranten. Het eten van de gaarkeuken was best. Eenmaal zo'n melkbus met ± 30 Lit. capucijners met gebakken spek en vet, reusachtig lekker. Eenmaal werden we met ons 19 personen vergeten, waarop wij na gepraat en gemopper, 8 pakken fermicelly kregen en een partij benen met veel vlees er aan van geslachte koeien. Nu daar hebben ze soep van gekookt om nooit te vergeten.

Dinsdag 14 Mei capituleerde Nederland voor de Duitsers. Overal in die dagen opstand tegen de bezetter, in Rotterdam niet het minst. Wij zagen van uit de boerderij in Tienhoven op Dinsdag n.m. Rotterdam in brand staan als een fakkel, we dachten aan de hele stad, hoe ver het ook was, het kon altijd nog erger. Terwijl er bij de bruggen gevochten werd tussen Hollandse Mariniers en Duitse soldaten, brandde het Centrum van Rotterdam geheel uit, behalve de toren, die flink gehavend was blijven staan. Toen de Nederlandse regering zag dat er niets meer te redden viel, heeft men het maar overgegeven, anders waren alle grote steden tot puinhoop geworden met de duizenden slachtoffers daaraan verbonden. Men begon meteen met de klok een uur en veertig minuten terug te zetten en dat is sindsdien nooit meer veranderd.

Donderdags n.m. kreeg ik hier of daar een fiets om mijn familie in Breukelen te melden waar ik was en vrijdag v.m. 5 uur moesten wij inschepen naar Wageningen waar we 's avonds 5 uur in de Haven landen. Als Hoofdleider moest ik naar Ceres om voor al die mensen een "vrijgeleide" te krijgen om van boord te gaan. Lopen van de Haven naar "Ceres" Stud. Sociëteit was te ver, dus nam ik een fiets bij de Haven, reed naar "Ceres", daar mijn boodschap gedaan te hebben, kwam buiten: mijn fiets weg, greep een andere fiets en reed weer vrolijk terug naar de Haven, waar iedereen gelost kon worden en over die fietsen is nooit weer iets vernomen.

Twee van de vele boerderijen waar de evacués uit Wageningen op 10 mei 1940 onderdak kregen. Boven de boerderij van P. Beijen en daaronder die van D. de Jongh.

Thuisgekomen zijnde had men van ons enkele fietsen meegenomen, een fust Jenever van 58 Liter had men op een blok gelegd zodat het scheef naar voren hing, toen de kraan opengezet en leeg laten lopen. Het hele huis stonk naar de Jenever. Er was veel vernield en gestolen en van lieverlee kwam een en ander weer in orde, de scholen begonnen weer, voor zo ver het kon, fabrieken draaiden weer enz. enz.".

Tot zover de herinneringen van Zeger Woudenberg aan de meidagen van 1940. De evacuatie uit Wageningen naar Tienhoven en de terugkeer. Deze herinneringen, die 30 jaar later zijn opgeschreven geven een beeld van die chaotische gebeurtenissen van die dagen en van de menslievende opvang die werd geboden door de inwoners van Ameide en Tienhoven, die ook werden overvallen door deze invasie van vluchtelingen.

Willem van Duivenvoorde

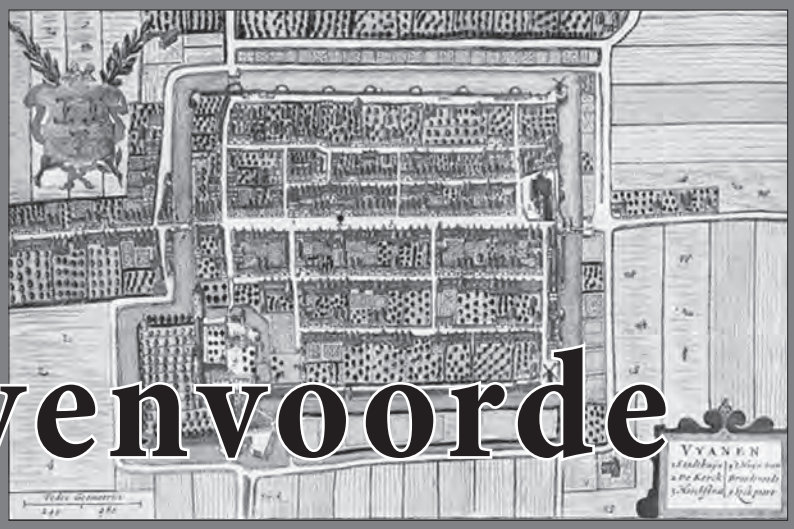

Vianen 1649. Scheepvaartmuseum, Amsterdam.

J. Heniger

Een uitzonderlijke figuur in de geschiedenis van Vianen is Willem van Duivenvoorde, de stichter van deze stad. Voor alles staat hij echter bekend als de eerste grootkapitalist van de Nederlandse Middeleeuwen. De rijke bezittingen die hij tijdens zijn leven wist te vergaren, vormden de grondslag van het fortuin van de latere Oranjes.

Willem was, anders dan de Beusinchems, een Hollandse edelman, wiens belangen meer in de westelijke en zuidelijke Nederlanden lagen. Hij bestuurde Vianen in de jaren 1333-1351, niet uit eigen recht, maar als echtgenoot van Heilwich, vrouwe van Vianen. Over Heilwich zelf is nauwelijks iets bekend; zij stond geheel in de schaduw van de reusachtige figuur van haar man. 1

Willem is omstreeks 1290 geboren als bastaardzoon van de Hollandse ridder Philips van Duivenvoorde. Hij stierf op 12 augustus 1353. In zijn jeugd droeg Willem de merkwaardige bijnaam 'Snikkerieme' (roeispaan). Zijn onechte geboorte is misschien de aanleiding geweest, dat hij van jongs af aan geïnteresseerd was in de geldhandel, een bezigheid, waarop de edelen volgens de zeden van die tijd met minachting neerzagen. Hij leende geld uit tegen tien tot dertig procent rente en wist zodoende een klein vermogen op te bouwen, dat hij vooral belegde in de zeer winstgevende zoutindustrie in de moerassen bij Geertruidenberg.

Dankzij familierelaties drong hij al jong door tot het hof van graaf Willem III van Holland. De graaf taxeerde het financiële talent van Willem op zijn juiste waarde en benoemde hem in 1317 tot zijn kamerling. Als kamerling was hij belast met de persoonlijke zorg voor de graaf, bewaarde het geheimzegel en waakte over diens schatkist. Hij was de voornaamste tussenpersoon bij audiënties en regelde verder alle officiële plechtigheden. In deze functie won hij het vertrouwen van Willem III, die hem opnam in de grafelijke raad. In dit college ontplooide Duivenvoorde tevens zijn diplomatieke gaven. Hij groeide uit tot een van de steunpilaren van de grafelijke regering. Er ging bijna geen gelegenheid voorbij, of de graaf vroeg 'onse camerlingh' om advies en medewerking. Omgekeerd heeft de graaf hem rijkelijk beloond met goederen, zoals de kastelen van Strijen en Kapelle aan de IJssel.

Een belangrijke opdracht aan Duivenvoorde was de bouw van het kasteel van Geertruidenberg (1323), de

1 Dit artikel werd eerder gepubliceerd *In het Land van Brederode*, jaargang 3, nummer 1.

Ruïne van het kasteel van Strijen.

Kasteel van Kapelle aan de IJssel.

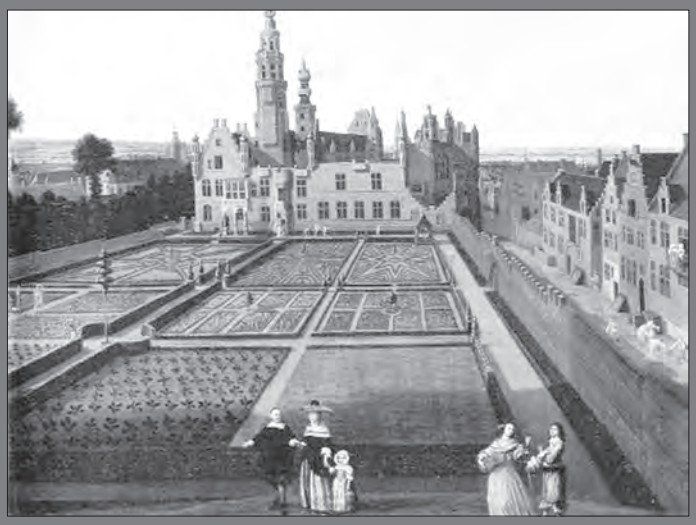

Paleis van Nassau' te Brussel, Guilliam van Schoor en Gillis van Tilborgh 1658.

Het kasteel van Breda.

sleutelvesting van Holland tegen Brabant; Willem werd er slotvoogd. Van hieruit kreeg hij grote belangstelling voor het aangrenzende Brabant. Hij zag daar kans om grote delen van zijn fortuin te beleggen in uitgestrekte goederen. Op den duur was zijn rijkdom zó groot geworden, dat zijn heer en meester, de graaf van Holland, op diens reizen naar zijn andere graafschap Henegouwen vrijwel uitsluitend over Duivenvoorde's land trok en onderweg in diens kastelen en huizen logeerde. Net als in Holland kreeg Willem ook in Brabant veel invloed op de regering. Brussel, de hoofdstad van Brabant, werd zijn nieuwe thuis en hij bouwde er in 1342-1345 op de Koudenberg de kern van het beroemde Hof van Nassau, waar later Willem van Oranje vertoefde, als hij voor staatszaken in die stad verbleef. De belangrijkste bezitting van Duivenvoorde in Brabant was ongetwijfeld de baronie van Breda. Daar, halverwege Geertruidenberg en Brussel, stichtte hij in 1350 het fraaie kasteel van Breda, later de woonplaats van de Oranjes.
Duivenvoorde's aspiraties reikten verder dan Holland en Brabant. Ook op het internationale vlak deed hij van zich spreken. Hij wordt beschouwd als een grote motor van de anti-Franse politiek van de Hollandse graaf en de grondlegger van het verbond met Engeland. Duivenvoorde ook was dankzij zijn rijkdom de financier van de grootscheepse Engelse invasie, waarmee in 1337 de verwoestende Honderdjarige Oorlog tussen Engeland en Frankrijk begon.
De combinatie van financier-politicus-kapitalist van grote allure trok talloze lieden aan, die rond hem de Duivenvoorde-clan vormden en die het tijdens de Hollandse graven Willem III en diens zoon Willem IV voor het zeggen hadden. Zijn tegenstanders, vaak leden van de oude adel, werden in de hoek gedreven, waar de klappen vielen. Zonder het te willen of te beseffen, legde Duivenvoorde mede de basis voor de moordende partijstrijd die later Holland en de aangrenzende gewesten zou teisteren: de Hoekse en Kabeljauwse twisten.
Wat had nu een man van dergelijk kaliber in Vianen te zoeken? Als wij kijken naar de algemene situatie in de Lekstreek, dan zien wij, dat graaf Willem III voor 1327 heeft ontdekt, hoe daar de machtsverhoudingen in elkaar staken. De gebieden van IJsselstein, Vianen, Hagestein en Culemborg, die zo prachtig op een rijtje lagen en tezamen de zuidgrens van het bisdom van Utrecht vormden, waren leengoederen van de heer van Kuik.
De Hollandse graaf slaagde er in om de Kuikse leenheer uit zijn rechten te kopen. Maar er deed zich nog een erg toevallige omstandigheid in die gebieden voor, die schitterende vooruitzichten bood voor een huwelijkspoliticus als Willem III. De edelen, die IJsselstein, Vianen en Hagestein in bezit hadden, hadden geen erfzonen, maar alleen erfdochters. Lag het niet voor de hand om zijn heerschappij over deze streken te verstevigen door die erfdochters met enkele van zijn eigen, vertrouwde Hollandse edelen te laten trouwen? Zo trad Margriet van Hagestein omstreeks 1320 in het huwelijk met Hendrik van der Lek (uit de Krimpenerwaard) en Guyotte van IJsselstein in 1330 met Jan van Egmond (uit Noord- Holland). Daar tussen in, in 1326, huwde Heilwich, erfdochter van Zweder II van Vianen, met de machtige kamerling Willem van Duivenvoorde. Een bezwaar mocht zijn, dat Willem een bastaard was, waardoor de eventuele kinderen uit dit huwelijk niet van hun vader zouden kunnen erven. Dit foutje in de regie werd recht gezet door de Duitse keizer Lodewijk van Beieren, een schoonzoon van Willem III *(!),* die in

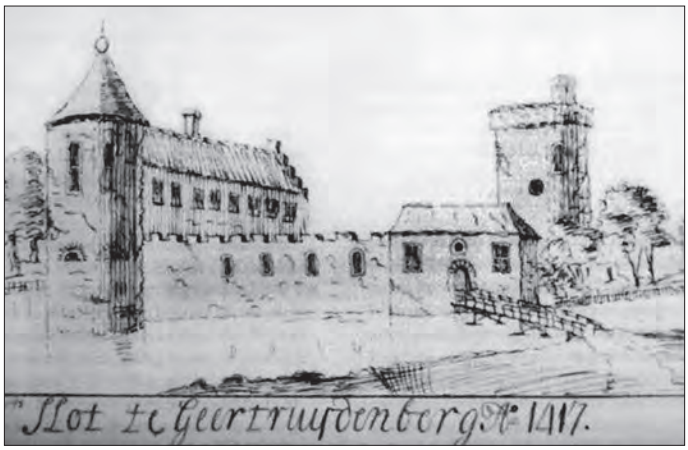

Kasteel van Geertruidenberg.

1329 de geboorte van Duivenvoorde wettigde. Helaas is deze knappe politieke manoeuvre zonder veel resultaat gebleven, want zowel Margriet van Hagestein als Heilwich van Vianen kreeg geen kinderen.
Vroeger is al ter sprake gekomen, dat Willem geen rijk huwelijk heeft gedaan. Zijn schoonvader zat in ernstige financiële moeilijkheden en Willem moest veel beredderen voor zijn Viaanse familie. Toen is ook verteld, dat hij zich bemoeide met de traditionele politiek van zijn schoonfamilie: roeren in de problemen van de Utrechtse bisschop, met de stilzwijgende instemming van graaf Willem III.
Willem heeft de dood van zijn schoonvader Zweder II (in 1333) afgewacht om een plan uit te voeren, waarvan hij veel verwachtte. Hij had zijn zinnen gezet op de verheffing van Vianen tot stad, in de hoop een deel van de tanende glorie van de handelsstad Utrecht tot zich te trekken. Ook Willem III was er veel aan gelegen, dat hier, op de nieuwe grens van zijn gebied, een vesting van betekenis zou ontstaan.
In de jaren 1335 en 1336 stelden beide Willems een vijftal oorkonden op met het doel de grondslagen voor een stedelijke samenleving in het Viaanse land te leggen. Op 10 januari 1335 kregen de Vianezen vrijheid van tol in Holland, Zeeland en West-Friesland, een soort belastingconcessie dus.
Op 18 december van dat jaar paalde Duivenvoorde het rechtsgebied van de nieuwe stad (de zgn. stadsvrijheid) af; het zou zich uitstrekken vanuit de Lek tot aan de Biezenweg en vanaf de grens van Vianen en Hagestein tot aan de 'Monicstege' (Monnikenhof). Binnen dit vrij omvangrijke gebied zou het nieuwe stadsrecht gaan gelden. Tevens droeg Duivenvoorde de rechten van de heer van Vianen op de jaarmarkten en de wekelijkse woensdagmarkt over aan de bewoners. De graaf bevestigde de stadsvrijheid op 24 juli 1336. Als sluitstuk kondigden Willem van Duivenvoorde en Heilwich van Vianen op 22 september 1336 de stadsrechten af. Ook de verhouding tot de naburen werd geregeld. Op 27 februari 1336 werd de 'Ening' tussen de landen van Vianen en Hagestein gesloten om een eerlijker rechtsvervolging van de inwoners over en weer te verzekeren. Willem heeft veel aandacht aan de opbouw van de nieuwe stad besteed. Hij ontwierp de verdedigingswerken, de grachten en de muren, en hij was ook de man die in grote lijnen het huidige stratenpatroon en de perceelverdeling van de stad bedacht.
Hij bevorderde ook, dat de kapel van Vianen bij het oude slot werd uitgebouwd tot een kerk. De bouw van de monumentale kerktoren werd tijdens zijn regering begonnen. Op 8 februari 1345 kreeg hij gedaan, dat de kapel tot parochiekerk werd verheven, al bleef zij voorlopig nog onderhorig aan de moederkerk van Hagestein. De kerk van Vianen werd gewijd aan Maria ten Hemelopneming. Willem hield de touwtjes van de stad stevig in handen. Als stadsheer benoemde hij de voornaamste magistraten, hief verschillende belastingen, en het hofstedegeld (de erfpacht op de huizen) herinnerde de Vianezen er eeuwenlang aan, dat niet zij maar hun heer de stad geschapen had.
Willem verloor daarbij niet de kansen uit het oog om de macht van Vianen te vergroten. Toen Margriet van Hagestein omstreeks 1330 kinderloos gestorven was, kocht hij een deel van de heerschappij van Hagestein. Het leek er op, dat het land van Vianen, toen al, een flinke uitbreiding naar het oosten zou krijgen. Met zijn geld heeft Willem zelfs het kasteel van Hagestein weten te bemachtigen. Evenals voor Vianen verkreeg hij in 1335 ook voor Hagestein tolvrijheid, die een halve eeuw later het uitgangspunt van de stadsrechten van Hagestein zou worden.
Maar nog in 1335 verkocht Willem om onbekende reden zijn aandeel in Hagestein weer.
De laatste levensjaren van Willem en Heilwich waren onrustig. De dood van graaf Willem III, in 1337, had Holland overgeleverd aan diens wispelturige en vaak overmoedige zoon Willem IV. Duivenvoorde probeerde, zo goed en zo kwaad als het ging, de jonge graaf te sturen, maar hij kon niet verhinderen, dat deze in 1345 een zinloze inval in Friesland deed, waarbij Willem IV met vele edelen bij Stavoren het leven verloor. In Holland ontspon zich een duel om de opvolging. Duivenvoorde en zijn groep steunden Margaretha, een zuster van de gesneuvelde graaf, in haar aanspraken.
De tegenstanders schaarden zich om haar zoon Willem V. In 1350 brak de strijd uit, die wij de Hoekse en Kabeljauwse twisten zijn gaan noemen. Duivenvoorde, de leider van de Hoeken, verloor al zijn Hollandse bezittingen. Zijn aanhangers probeerden zich staande te houden in het door Willem gestichte slot van

Graaf Willem IV en zijn zuster Margaretha van Beieren, 'die keiserinne', want ze was gehuwd met de Duitse keizer Lodewijk. Zij nam in 1345 de macht in Holland van haar broer over. Houtsnede van Jacob Cornelisz. van Oostzanen uit 1518. Rijksmuseum, Amsterdam.

Maria ten Hemelopneming kerk Vianen.

Geertruidenberg, dat zich echter in 1351 moest overgeven. Willem week met zijn vrouw uit naar Brussel, waar zij tot hun beider dood woonden.
Willem heeft de bui zien hangen, want reeds op 3 juli 1350 stelde hij orde op zaken wat betreft zijn enorme nalatenschap. Het leeuwendeel van zijn goederen vermaakte hij aan zijn neef Jan van Polanen, een voorvader van onze koning. Duivenvoorde had ook nog enkele bastaardkinderen, die hij niet onverzorgd heeft achtergelaten. Over de vererving van de heerschappij van Vianen had hij als 'prinsgemaal' niets te zeggen. Die zou automatisch toevallen aan Heilwich's zuster Catharina van Vianen.
De jonge stad Vianen schijnt niet van de oorlog geleden te hebben, misschien omdat Heilwich reeds op 14 februari 1351 overleed en Vianen zodoende uit Duivenvoorde's macht raakte. Willem volgde haar twee jaar later, in 1353, in het graf. Beiden zijn in Brussel begraven. Tot aan zijn dood heeft Willem aan Vianen gedacht en met trots zag hij terug op hetgeen hij daar tot stand had gebracht. Op zijn grafsteen las men nog in de 16de eeuw onder meer:
'Item deede vesten ende muren die stede van Vianen'.

Literatuur:

- W. Berkelbach van der Sprenkel, *Regesten van oorkonden betreffende de bisschoppen van Utrecht uit de jaren 1301-1340,* Utrecht 1937.

- H.M. Brokken, Willem van Duvenvoorde, politicus en financier', in: *nationaal Biografisch Woordenboek* (België), deel 5 (1972).

- Cuvelier**,** *Les orgines de la fortune de la maison d'Orange-Nassau. Contribution à l'histoire du capitalisme au moyen âge,* Bruxelles 1921.

- B. de Geer, 'Rechten van Vianen, in: *Verslagen en Mededeelingen van de Vereeniging tot uitgave der bronnen van het oude Vaderlandsche Recht,* deel 2, 's-Gravenhage 1892.

- F.W.N. Hugenholtz**,** *Ridderkrijg en Burgervrede. West-Europa aan de vooravond van de Honderdjarige Oorlog,* Haarlem 1959.

- H.P.H. Jansen, *Hoekse en Kabeljauwse twisten,* Bussum 1966 (Fibulareeks 17).
- F. van Mieris, *Groot Charterboek der graven van Holland en Zeeland,* deel 2, Leiden 1754.

- C.L. Temminck Groll, 'De kerk van Maria ten Hemelopneming te Vianen', in: *Bulletin en Nieuwsbulletin Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond,* 6de serie, jaargang 10 (1957).

- P.G.F. Vermast, 'De Heeren van Goye', in: *De Nederlandsche Leeuw,* 66 (1949) en 67 (1950).

Bruiloft van Kana, Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam.

Dit is het tweede artikel in de serie over schilderijen van Jheronimus Bosch, naar aanleiding van de grote overzichtstentoonstelling van 11 februari tot en met 8 mei 2016 in 's-Hertogenbosch

De bruiloft van Kana

Paneel, 93 x 72 cm (bovenhoeken afgezaagd). Rotterdam, Museum Boymans-van Beuningen[1].

Aan een L-vormige tafel, in een vertrek waarvan alleen de achterwand is aangegeven, zitten het bruiloftspaar en de gasten, die getuigen zijn van Christus' eerste wonder, de verandering van water in wijn. Het middelpunt van de groep vormen de bruid en Christus' moeder. Een der gasten spreekt met de bruidegom, die links van zijn echtgenote zit. Op de voorgrond volbrengt een dienstknecht Christus' bevel, water in de zes kruiken te gieten. Christus zelf, die tussen twee waardige personen onder een baldakijn zit maakt met de rechterhand een zegenend gebaar. Van een kostbaar stoeltje tegenover Hem aan tafel is een jongetje, dat een rijk gewaad en een krans om zijn hoofd draagt, opgestaan, om zich met een kelkvormige beker te richten tot het bruidspaar.
De achterwand van de kamer bestaat uit een muur met een verhoog waarop een doedelzakspeler zit, met daaronder een deur, waardoor twee dienaren binnenkomen met gouden schalen. Op deze schotels liggen een varkenskop en een zwaan, beide gesierd met een schildje met een halve maan en beiden vurige stralen uitspuwend. Dit weerhoudt een derde knecht, vlak vóór de schalen, niet, te profiteren van de druppels die omlaag vallen uit een omgevallen fles op het verhoog van de muzikant. Midden in de achtermuur is een door zuiltjes omsloten opening naar een vertrek waarin een met een doek behangen buffet staat, met kruiken en siervoorwerpen. Bij dit buffet staat een man met een stok in de hand. Op de kapitelen van de ingang speelt zich een jacht af: een gevleugeld wezentje met een pot als helm schiet op een monstertje dat nog juist in staat is van zijn kapiteel te vluchten in een rond venster.
Rechts is een lagere opening, opnieuw met zuilen, die gedeeltelijk met een traliewerk is afgesloten. Men ziet daar twee nieuwsgierigen door, die vanuit de tuin naar binnen kijken. Op de enige zichtbare zuil van deze doorgang zit een uil weggedoken.
Dit schilderij vertoont de gebruikelijke elementen van de laatmiddeleeuwse voorstellingen van de Bruiloft van Kana: een grote groep gasten aan de feesttafel, vele bedienden en een
aankleding van het vertrek met een baldakijn boven de ereplaats.
Ook het buffet, waarop kostbare stukken te pronk zijn gezet, vindt men meermalen. Zeer ongewoon is echter dat het baldakijn hier niet dient als onderscheiding van het bruidspaar, zoals op vrijwel alle Kana-voorstellingen tot in de zeventiende eeuw voorkomt, maar gebruikt wordt om de werkelijke hoofdpersoon van de gebeurtenis, Christus, te onderscheiden. Ook in de groepering van de personen valt iets ongewoons op: Christus blijft bij het wonder achter de tafel zitten, in plaats van zich persoonlijk naar de kruiken met water te begeven.
De opbouw van het schilderij wordt door sommigen afgeleid van Dirck Bouts Laatste Avondmaal (Baldass), terwijl Tolnay daarnaast wijst op het ongewone motief van de L-vormige tafel, die sedert Giotto in de Italiaanse schilderkunst voorkomt, maar ook in het noorden bekend werd (vgl. Kana-wonder op een vleugel van het Wonderbare-Broodvermenigvuldigingsaltaar door de Meester van de Katharinalegende in Melbourne).
Voor Tolnay is deze compositie met opzet gekozen, daar de a-symmetrie Bosch gelegenheid geeft in één lijn - de diagonaal van de kruiken rechts naar de schotels linksboven - de hoofdmomenten van zijn interpretatie van het Kana-wonder aan te geven. Volgens Tolnay is het kind met de kelk het werkelijke centrum van de voorstelling. Tot hem richt zich Christus' zegenend gebaar; en in de kelk ligt het essentiële van het wonder, namelijk de verandering van wijn in Christus' bloed.
Bosch zou dus bij Christus eerste wonder gewezen hebben op de bekroning van Christus' verlossingswerk, de instelling van de Eucharistie. Daarom durft Tolnay zelfs de suggestie op te werpen dat het kind de jonge Kerk voor zou stellen. De Eucharistie ligt dan tussen het Kana-wonder als voorafbeelding van de Eucharistie, aangeduid door het gieten van water in de kruiken en de tegenpool van de wonderen, de magie.
Deze ziet Tolnay in de binnengedragen spijzen, waaruit op bevel van de man met de stok in het nevenvertrek vuurstralen schieten. Deze man, huismeester en tovenaar, staat bij een magisch altaar, waarop zowel christelijke (pelikaan) als wereldse (dansers) tekens staan.
Deze verklaring, met enkele varianten, vindt men minder uitvoerig ook bij Baldass. Combe legt grote nadruk op de tegenstelling wonder en magie, Geloof en Ketterij.
Voor de details zeer verhelderend is Bax' ontleding van het werk. Hij ziet in het schilderij de tegenstelling tussen het zuivere, Christus' wonder, en het onzuivere, de losbandigheid van het feest. Hij wijst erop dat de Kerk het Kana-wonder op dezelfde dag gedenkt als Christus' Doop en de Aanbidding der Koningen. In het bruiloftsfeest vindt hij elementen terug van het om dronkenschap en wellust beruchte Driekoningenfeest zoals dat in de vijftiende en zestiende eeuw gevierd werd.
Zwaan, en mogelijk ook zwijnskop, beide symbolen van onkuisheid, zijn de spijzen die men ook op uitbeeldingen van Driekoningenmaaltijden tegenkomt. De page met de kelk is voor Bax een reminiscentie aan de als koningen verklede koorknapen, die op 6 januari door de stad trokken.
Dat dit schilderij een van de vroegste werken van Bosch is staat voor praktisch alle auteurs vast. Algemeen wordt ook op de slechte staat waarin het zich bevindt gewezen. Zo zijn vrijwel alle koppen overgeschilderd, werd het meest linkse hondje toegevoegd in de achttiende eeuw, en

1 Herkomst: Een Bruiloftsmaal van of naar Bosch bevond zich in de collectie van Rubens te Antwerpen (identiek aan dit schilderij?); 1873 te Antwerpen gekocht door een Engels schilder; collectie. Sir Frank Brangwyn; K.P, Cassirer, Berlijn ('1923); collectie F.Koenigs, Haarlem; 1940 geschonken door D.G,van Beuningen,

zijn de bovenhoeken afgezaagd. Baldass zou aan de bovenkant zelfs een geheel stuk aan willen voegen, dat onder meer de twee priesterkoppen bevatte. Op grond van oude kopieën kan men dit weerleggen. Tevens tonen deze kopieën dat de hondjes inderdaad ontbraken en dat in plaats van één, twee muzikanten aanwezig waren, Een spoor van deze tweede man is nog aanwezig: het de mantel van de doedelzakspeler oversnijdende uiteinde van een blaasinstrument. Volgens Baldass bevat het werk elementen, die in verband gebracht kunnen worden met de Noord-Nederlandse schilderkunst: in de rugfiguur van de page, en in het feit dat onder de deelnemers aan de maaltijd door een stichter wordt deelgenomen ziet hij invloed van Geertgen tot Sint Jans. Deze stichter zou dan de man uiterst rechts, naast Christus, zijn. Een nieuw licht op de oorspronkelijke toestand, en het auteurschap, werpt Boon 's publicatie van een getekende kopie naar Bosch' Kanawonder in het Louvre. De tekening stemt geheel overeen met de geschilderde versie, alleen ziet men op de plaats van de twee hondjes (of de lege tegelvloer) een geknielde stichter, met achter hem een staande patroonheilige, een bisschop met een kerkmodel. Deze twee figuren veranderen de gehele compositie; de symmetrie wordt hersteld, de bank links en de over nadrukkelijke ruggen van de daarop zittende, vallen weg achter de stichtersgroep, en de plaatsing van Christus rechts in plaats van in het midden wordt verklaard door de gebedshouding van de zich tot Hem richtende, biddende stichter. Mocht deze tekening inderdaad de oorspronkelijke toestand weergeven dan kan men over de eigenhandigheid van het schilderij in Rotterdam twijfelen. De compositie met de stichtersgroep te verklaren als toevoeging van een kopiist, zoals Tolnay beweert behoeft nadere argumentatie.

In 's-Heerenberg in de collectie Dr. J. h. van Heek bevindt zich een tweede versie van de bruiloft van Kana. Het is geschilderd op paneel en meet 93 x 72 cm.

Dit is een zestiende-eeuwse kopie naar (het origineel van ?) de Bruiloft van Kana uit Rotterdam. Hoewel tamelijk ongevoelig geschilderd geeft deze herhaling vele details weer, die op het betere exemplaar ontbreken (b.v. de gazen sluier aan de hoed van de drinkende vrouw rechts, die in Rotterdam bijna verdwenen is). Tenslotte laat dit paneel zien, hoe de beide bovenhoeken er uit gezien hebben, met een tweede muzikant, en een opgeslagen gordijn dat het baldakijn wat ruimtelijker maakt.

- *Afbeelding boven: Bruiloft van Kana, tekening, Musée du Louvre, Parijs.*
- *Onder: Bruiloft van Kana, 's-Heerenberg, collectie Dr. J.H. van Heek.*

Marinus de Vroome aan het werk in de breiersschuur van Van der Leeden, gelegen aan de J.W. van Puttestraat in Ameide.